

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

AHMED FEHMİ'NİN LETÂİF-İ FIKARÂT ADLI ESERİ
VE TAHLİLİ

TEZİ HAZIRLAYAN
ZABİT YÖN

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AKADEMİK DANIŞMAN
Doç. Dr. Muhammet KUZUBAŞ

ORDU – 2015

ÖZET

Mizah, can sıkıcı, olumsuz, rahatsız edici, bıktırıcı vb. olumsuzluklar barındıran menfi söz ve eylemlere farklı bir bakış açısı geliştirerek müspet bir sonuca kanalize etme yöntemlerinden biridir. Mizah, toplumsal işlevi ile değerlendirilmekte, güldürürken sorgulamayı hattâ yıkıcılığı içermektedir. Gelenekler, töreler, toplumsal sistem ve yönetimler, iktidarların yarattığı adaletsizlikler mizahın konusu ve temel eleştirisi nesnesidir. Günümüzde fıkra olarak isimlendirdiğimiz latîfeler tamamen faydasız değildir. Bilakis insanlara hikmetli öğütler verme, insanlara telkinde bulunma yöntemi olarak kullanılmışlardır.

Tanzimat dönemi yazarlarından Ahmet Fehmi, bir araya getirdiği bu seçme fıkraları “Letâif-i Fıkarât” namıyla neşrettiğini açıklar. Eserde büyüklerin ve meşhurların örnek alınabilecek davranışlarını, kabul edilecek sözlerini ve hazırcevap kişilerin etkileyici ve seçkin fıkralarını bir araya getirdiğini açıklar.

1886 yılında yayımlanan eserde toplamda 172 fıkra mevcuttur. Bu çalışmada amacımız eseri muhteva, tür, anlatım gibi çeşitli yönlerden inceleyip transkribe ederek onun değerini gün yüzüne çıkarmaktır.

Anahtar Kelimeler: Mizah, Latife, Fıkra, Letâif-i Fıkarât, Ahmed Fehmi.

ABSTRACT

Humor is a way of channelizing privative words and actions which are tedious, unfavorable, embarrassing, troublesome etc. into a demonstrated termination by developing a different point of view. Humor is regarded with its social function, includes questioning and also discriminating while making laugh. Traditions, customs, social system and governments, inequities which are created by rulers are all subject matters and basic criticism objects of humor. The witty remarks which are named as anecdotes today, are not useless at all. On the contrary, they have been used as way of giving oracular recommendations for people and also a way of inculcating them.

Ahmed Fehmi's author of the Tanzimat era, he declares that he named these distinguished anecdotes, united by him, as "Letâif-i Fıkarât". In this work, he says that he unites; the good treatments of celebrities and seniors, their acceptable sayings and also unites impressive and distinguished anecdotes of witty people.

There are 172 anecdotes in total through the work in 1886. Our basic aim in this study is to analyze this work in different ways and to reveal its value.

Key Words: Humor, Joke, Letâif-i Fıkarât, Ahmed Fehmi.

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma jürimiz tarafından 08/07/2015 tarihinde yapılan sınav ile
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı
Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Muhammet KUZUBAŞ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ahmet DAĞLI

Üye : Yrd. Doç. Dr. Yakup POYRAZ

ONAY :

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

08.08/2015

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yrd. Doç. Dr. Fuziye EKER

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya, kullandığım başka yazarlara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

04/08/2015

Zabit YÖN

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı :	Zabit YÖN
Doğum Yeri ve Tarihi :	Çarşamba-01.12.1976
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi :	Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
Yüksek Lisans Öğrenimi :	Ordu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.
Bildiği Yabancı Diller :	İngilizce
Bilimsel Etkinlikleri :	
İş Deneyimi	
Uygulamalar :	
Projeler:	
Çalıştığı Kurumlar:	Ordu-Perşembe Lisesi, Ordu-Perşembe Anadolu Lisesi, Ordu-Fatsa Atatürk Denizcilik Meslek Lisesi, Ordu-Altınordu Mesleki Ve Teknik Anadolu Lisesi.
İletişim	
E-Posta Adresi :	zabityon@gmail.com
Telefon	
Cep:	0 505 511 73 22
İş:	
Ev:	
Tarih ve İmza:	02.12/2015

ÖN SÖZ

Bu çalışma, Ahmed Fehmi'nin Letâif-i Fıkarât adlı eserini transkribe edip ardından eseri çeşitli yönlerden inceleyip onun değerini gün yüzüne çıkarma denemesidir. Bu amaçla eseri Osmanlıca ve Türkçe sözlükler yardımıyla transkribe etmeye çalıştık.

Ahmed Fehmi'nin okudukları ve duydukları arasında insanı eğlendiren ve düşündüren birçok fıkrayı bir araya getirerek oluşturduğu eserde 172 fikra mevcuttur. 1304 yılında yayımlanan eserde dönemin Osmanlı toplumunun sosyal hayatından, mizah anlayışından izler görebiliriz.

Bu çalışmayla yazar, okuma alışkanlığı aşlamak yanında; birtakım bilgiler, iyi alışkanlıklar ve ahlaksal değerler kazandırmayı amaçlar. Eserde az ve öz konuşmanın önemi, bilgili ve kültürlü olmanın kişilere itibar kazandıracacağı, son pişmanlığın fayda vermeyeceği, kötülük yapanın kötülük bulacağı, karşımızdaki kişilerin hassasiyetlerini göz önünde bulundurmanın gerekli olduğu konularına yer verilir. Ayrıca, eserde dünyaca meşhur ilim adamlarının da başlarından geçen eğlenceli olaylara ve ders verici sözlere de rastlanır.

Çalışmamız, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm; Ahmed Fehmi ve Letâif-i Fıkarât Hakkında; ikinci bölüm bir tür olarak lâtife hakkında bilgi verilmesi, şekil ve muhteva bakımından Letâif-i Fıkarât; üçüncü bölüm ise orijinal metnin transkripsiyonunu ihtiva etmektedir.

Öncelikle bu çalışmayı gerçekleştirirken bana yol gösteren, desteğini benden esirgemeyen değerli tez danışmanım Doç. Dr. Muhammet KUZUBAŞ'a teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Zabit YÖN

İÇİNDEKİLER		<u>Sayfa</u>
ÖZET		i
ABSTRACT		ii
JÜRİ ONAY SAYFASI		iii
BİLDİRİM		iv
ÖZGEÇMİŞ		v
ÖN SÖZ		vi
İÇİNDEKİLER		vii
KISALTMALAR		xi
GİRİŞ		1
1.	BÖLÜM: ESERİN TÜR ÖZELLİKLERİ	6
2.	BÖLÜM: AHMED FEHMİ (HAYATI, SANATI, ESERLERİ	12
3.	MUHTEVÂ BAKIMINDAN LETÂİF-İ FIKARÂT	14
3.1.	Muhtevâ İncelemesi	14
3.1.1.	İnsan-İyi İnsan	14
3.1.2.	Aşk-Sevgi	16
3.1.3.	Kitap-İlim-Okuma-Yazma	16
3.1.4.	Savaş-Asker	18
3.1.5.	Ta'riz-Hicv-Zemm	19
3.1.6.	Resim-Fotoğraf-Ayna	21
3.1.7.	İsraf-Müsrif-Ayna	22

	3.1.8.	İçki-İşret-Sarhoşluk	23
	3.1.9.	Yemek	24
	3.1.10	Uyku-Uykusuzluk	26
	3.1.11	Kibir-Tevazu-Edep	27
	3.1.12	Yaşam-Ölüm	28
	3.1.13	Efendi-Köle-Velinimet	29
	3.1.14	Özlüsöz-Atasözü	31
	3.1.15	Alay Etme	33
	3.1.16	Çok Konuşma- Az Konuşma	34
	3.1.17	Hırsız - Dolandırıcı	35
	3.1.18	Hamam-Temizlik	36
	3.1.19	Çirkinlik-Güzellik	37
	3.1.20	Evlilik	38
	3.1.21	Sağlık	39
	3.1.22	Söyleyiş-Söz Oyunları	40
	3.1.23	Oyun	41
	3.1.24	Kadın-Karı-Koca	42
4.	BÖLÜM:ESERDEKİ KİŞİLERİN VE MEKANLARIN İNCELENMESİ		44
4.1.	KİŞİLER		44
	4.1.1.	Devlet Adamları	44
		4.1.1.1.	Büyük Frederik
			44

		4.1.1.2.	Yahya-i Bermeki	44
		4.1.1.3.	Napolyon	45
		4.1.1.4.	Kraliçe Elizabeth	45
		4.1.1.5.	Kral Şarvand	46
		4.1.1.6.	İskender-i Zülkarneyn	46
	4.1.2.	Sanatçılar		46
		4.1.2.1.	Ressam Vane	46
		4.1.2.2	Aleksander Düma	47
	4.1.3.	Bilginler		47
		4.1.3.1.	Lokman	47
		4.1.3.2.	Franklin	48
		4.1.3.3.	Galile	48
		4.1.3.4.	Diyojen	49
		4.1.3.5.	Buffon	49
		4.1.3.6.	Kolomb	50
	4.2.	Mekanlar		51
		4.2.1.	İstanbul	51
		4.2.2.	Arabistan	52
		4.2.3.	Paris	52
		4.2.4.	Anadolu	53
		4.2.5.	Avrupa-Amerika	53

5.	BÖLÜM: LETÂİF-İ FIKARÂT (METİN)	54
	SONUÇ:	92
	KAYNAKÇA:	94

KISALTMALAR

A.g.e	Adı Geçen Eser
Bk.	Bakınız
Çev	Çeviren
Drl	Derleyen
Hzl	Hazırlayan
H	Hicrî
M	Miladî

GİRİŞ

İnsanların mutluluk araçlarından biri, belki de en yaygın olanı mizahtır. Öteden beri ahlak, felsefe, edebiyat gibi son derece geniş bir kullanım alanına sahip olan mizah, teknoloji ve iletişim imkânlarının son derece ilerlemesi ve ulaşılabilir olması, mizah olgusunu da hayatın hemen her alanında daha çok kullanılan bir materyal haline getirmiştir.¹

Mizah, can sıkıcı, olumsuz, rahatsız edici, bıktırıcı vb. olumsuzluklar barındıran menfî söz ve eylemlere farklı bir bakış açısı geliştirerek müspet bir sonuca kanalize etme yöntemlerinden biridir. Mizah, toplumsal işlevi ile değerlendirilmekte, güldürürken sorgulamayı hattâ yıkıcılığı içermektedir. Gelenekler, töreler, toplumsal sistem ve yönetimler, iktidarların yarattığı adaletsizlikler mizahın konusu ve temel eleştiri alanlarıdır. Mizah bu nedenle insanlığın özgürleşebilme, özne olma bilincini ve bütünsel insan olma özlemini ayakta tutan dönüştürücü uygulamalardan biridir.²

Mizahın iki yönünden söz edilebilir: Birincisi insanları güldürmek, neşe yaratmak ve dostluğa yol açmak için nükteler yapmaktan ibaret iken, ikincisi bir kişiyi gülünç duruma düşürerek düşmanlığa neden olur.³

Mizah, düşünceleri şaka ve nüktelerle süsleyerek anlatan söz ve yazı çeşidi olmakla birlikte zaman içinde daha ağır türleri de içine alan bir terim haline gelmiştir. Mizahta temel hedef güldürme ise de çok defa güldürmenin altında fert ve toplumdaki aksaklıkları, çirkinlikleri eleştirme ve iğneleme, düzeltme amaçları da gizlidir. Kin ve intikam duygusundan kaynaklanmayan mizahta küçük düşürme amacı yoktur; daha ağır şekilleri olan istihzada ise hedef, üstü örtülü ve iğneleyici alaydır. Mizah halk zekâsının ürettiği bir savunma aracı olup gülünç hikâye ve fıkraların en az saldırgan olan biçimine dayanır. Mizahın özü şaka sayesinde duygu patlamasının önüne geçmektir. Gerçeklerin

¹ Çapras, Mehmet Naim, İslam Hukukunda Mizah, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır, 2014, s. 1.

² Artun Avcı, Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizâh ve Gülmece, Birikim Dergisi, Şubat (2003), Sayı 166.

³ Irene Fenoglio ve François Georgeon, Doğu'da Mizâh, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, Çev: Ali Berktaş, s. 90

sebepler olduğu acılara boyun eğmeyen mizah, cemaat kimliğini dile getirme biçimlerinden biri olduğu gibi zulme dayanan yönetimlere karşı aşağı tabakalardan gelen bir direniş biçimidir⁴ Mizahın kaynağı, ifadenin katı sınırlarının kelime oyunu ve sözlü şaka türleriyle aşılmasından doğan komikliklerdir.⁵

Daha çok İslâmiyet öncesi sözlü edebiyat ürünlerinin yer aldığı Dîvân-ı Lugâti't-Türk ile İslâmî değerler üzerine kurulu Kutadgu Bilig'de ve Dede Korkut Kitabı'nda birçok mizahî unsur vardır. İslâmî dönem Türk edebiyatında kavram ve terim olarak günümüzdeki anlayışa yakın mizaha daha çok halk edebiyatı ile yeni edebiyatın çeşitli türlerinde rastlanmakta, divan nesrinde latife, şiirinde ise hiciv ve hezlin öne çıktığı görülmektedir. Osmanlı döneminde zengin bir mizah anlayışı varsa da yazıya geçirilen örnekler fazla değildir. Bunda, başka sebepler yanında dinî anlayış gereği vakar ve ciddiyetin şakaya tercih edilmesinin de payı büyüktür. Doğrudan zekâyâ hitap eden mizah ürünlerinin müstakil kitap, risâle, arzuhal, münazara metni ve şerh şeklinde mensur olanları da vardır. Bazen mizah unsuru içeren fetvalara da rastlanır.⁶

Divan edebiyatının şiir ağırlıklı oluşu mizahı da şiir kalıbına dökmüştür. Ancak şairler arasındaki rekabet dolayısıyla mizahın şahsî konular etrafındaki hiciv ve hezeliyyât ile karışması onun kabalaşmasına ve nezih örneklerin azalmasına yol açmıştır. Manzum mizahî eserlerin bir kısmında daha çok devrin psikolojik, ahlâkî ve sosyal yapısına yönelik aksaklıklar konu edilmiştir. Divanlarda yer alan mizahî parçalar ise zarif ifadeleri ve şaşırtıcı ironik kurgularıyla dikkat çeker.⁷

Halk edebiyatında mizahın yer aldığı türlerin başında fıkra gelir. Önceleri Osmanlı edebiyatında latife adıyla bilinen fıkralarda hayattaki olumsuzluklar, aile, hukuk, terbiye, yardımlaşma, eğitim gibi konular halkın güleçliğiyle dile getirilir. Bu özellikleriyle fıkrayı sözlü halk edebiyatı ürünleri arasında mizahı temsil eden en tipik yapı olarak kabul etmek mümkündür. Nasreddin Hoca, İncili Çavuş, Tıflî, Bekri Mustafa, Kemîne gibi kişi adlarına veya çeşitli mahallî tiplere bağlı olan fıkralar yanında Bektaşî, Mevlevî, Yörük, Terekeme, Tahtacı gibi inanç gruplarına ve

⁴ I. Fenoglio - F. Georgeon, Doğuda Mizah (Çev. Ali Berktaş), İstanbul 2000, s. 7-14

⁵ Durmuş, İsmail, Mizâh", DİA, TDV Yayınları, İstanbul 1999, c. 30. s. 205

⁶ A.g.e.

⁷ Pala, İskender, "Mizâh", DİA, TDV Yayınları, İstanbul 1999, c. 30. s. 208

topluluklara; Karadenizli, Kayserili, Konyalı, Çemişkezekli gibi yörelere; Yahudi ve Rum gibi Anadolu azınlıklarına; Behlûl-i Dâna ve Karakuşî Kadısı gibi İslâm kültürü içinde yer alan kimselere bağlı olan fıkralar da vardır.

Karagöz ve Orta Oyunu başta olmak üzere seyirlik halk oyunlarında da mizah temel öğelerden biridir. Bu oyunlarda ağırlık verilen eleştiri ve taşlamaların en önemli yönü gülünçleştirmedir. Temeli teşkil eden taklit ve tenkitte kafiyeli söyleşiler, jest ve mimikler, giyim kuşam, tavır ve davranış, yanlış anlamalar, mantık ve gerçek dışı durumlar birbiri ardınca tekrarlanarak mizah öğesinden yararlanılmış, böylece oyunlar daha ilgi çekici hale getirilmiştir.

Türk halk edebiyatında zengin ve köklü bir geleneği olan bilmecelerin de çoğunun anlamında ve söylenişinde mizah öğesinden yararlanıldığı görülür. Anonim halk edebiyatı ürünlerinden deyim ve atasözlerinde tenkit yanında ince bir mizaha da yer verilmiştir.⁸

Edebiyatımızda mizahi anlatımı yazılı olarak ilk defa; Kutadgu Bilig, Divan-ı Lügati't Türk ve Dede Korkut hikâyeleri gibi eserlerde görürüz. Kaşgarlı Mahmud'un küllüt "halk arasında gülünç olan şey" olarak karşılığını vermiş olduğu mizah, 13. yüzyılda Letâifnâme ismiyle edebî bir tür olarak karşımıza çıkar. Özellikle Mevlana Celâleddin Rumî ve Nasreddin Hoca başta olmak üzere birçok şair ve mütefekkir, eserlerini oluştururken mizahtan faydalanmıştır.

Osmanlı dönemindeki fıkralar üzerinde yapılan çalışmaların sayısı fazla değildir. Bunların çoğu da 19. yüzyılın ikinci yarısı ile Cumhuriyet döneminde yapılan çalışmalardır. 19. yüzyılda İstanbul'daki Cavlak Tevfik ve Faik Reşad'ın derlemeleri⁹ bunlar arasında en önde gelenlerdir. Azınlıklar içinde de özellikle Ermenilerin bu

⁸ Albayrak, Nurettin, "Mizâh", DİA, TDV Yayınları, İstanbul 1999, c. 30. s. 208-209

⁹ Cavlak Tevfikân Letaif-i Muntahabe (Tarihsiz); Faik Reşad'ın Gencine-i Letaif (1882), Mecmua-ı Letaif (1315) ve Külliyyât-ı Letaif (1910). Yeniden düzenlenmiş şekli. Haz. N. Ahmet Özalp, Külliyyât-ı Letaif, İstanbul 1995.

konudaki hizmetleri önemlidir¹⁰. Ayrıca yazarları bilinen ve bilinmeyen pek çok Letâif mecmuası¹¹ da bu dönemin mizah anlayışını yansıtır.

Osmanlı dönemi mizah edebiyatının en önemli özelliğinin dil olduğu kanısı kabul görür. Kısa ve yoğun anlatım tarzının, halk dili ile olması, hatta en ince ve en anlamlı kelimelerle anlatılması, Osmanlıca dediğimiz aydın dilinin yerine halk dilinin tercih edilmesi, kısaca yaşayan Türkçenin kullanılması mizahın en önde gelen özelliğidir. Hatta bazı yerli şivelerin fıkralar içinde kullanılması dilimizi canlı kılan ve zenginleştiren önemli bir unsur olmuştur¹².

Akıl hastaları, Mevlevî, yörük, köylü, cimri, hasta, sakat vb. tiplerle ilgili fıkralar Osmanlı mizahının zenginliğini teşkil ederler. Bu fıkra tiplerinin ortak özellikleri epik kanunlara tabî olmalarıdır. Yani unutulmuş kahramanın bütün özelliklerinin parlayan kahramana yüklenmesidir. Dekor son derece doğaldır. Oyuncular her zaman ve her yerde rastlanan insanlardır. Sahneye çıkanlar halkın kendisinden, konu ise hayatın kendisidir. Osmanlı fıkralarında keskin bir realite duygusu, aklın kolayca kullanabileceği sonuca varma meyli, kaideler ve kesin tavırlar ile yasaklar karşısında, şüpheli bir tavır takınmaya zorlar.¹³

Görüldüğü gibi çok zengin bir dünyayı yansıtan Osmanlı mizahında insan kusurları, sosyal çarpıklıklar, haksızlıklar, adaletsizlikler ince bir zekâ ve sade bir üslupla hicvedilir. Sabri Esat Siyavuşgil'in söylediği gibi, "Söz, ancak aslında tuhaf olan beşerî zaaflarla, cemiyet eğriliklerinin teşhirinde son perde inerken, neticeyi hülâsa etmeye yarar¹⁴." Yine bir letâifçi olan Fâik Reşad, Letâif-i Külliyyat ismiyle derlediği lâtifelerin ön sözünde mizahın ve latifenin sınırlarını şöyle çizer;

"Öteden beri her kavmin edebiyatçı ve hikmet sahibi kimseleri mizahı kullanmışlardır. Mizahı kullanarak ciddi bir dille anlatılamayacak hikmet ve öğütleri anlatmışlardır. Bu yolla ahlaki

¹⁰ Apıkıyan, Mihran; Letâif-i Asar, Constantinople, 1884.

¹¹ İstanbul Kütüphanesi'ndeki Muhtelif Yazmalar, (Letâif, Müdhike, Muntahabat-ı Letâif adları ile)

¹² Yıldırım, Dursun, Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar, Ankara, 1976, s.9-10.

¹³ Türkmen, Fikret; "Osmanlı Döneminde Mizah", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı IV, İzmir, 2000, s.1-10

¹⁴ Siyavuşgil, S. Esat; "Folklorda Sahnede ve Resimde Türk", *Yeni Türkiye*, İstanbul, 1959, s. 383

tezhibe ve gafilleri tenbihe himmet etmişlerdir. Binaenaleyh latifeler hem gönülleri şenlendirme vesilesi olması, hem de ibret almayı ve hakikatleri öğrenmeyi sağlaması yönüyle eğlencelerin faydalı kısmındandır.”

Ahmed Fehmi, eserin girişinde, bulunduğu meclislerde duyduğu ve okudukları arasında insanı eğlendiren ve güldüren fıkralara, latifelere rast geldiğini bildirir. Bunların bir cild halinde yayımlanmasının okuyucuların ilgisini çekeceğini, yüzlerce sayfalık yayımlanacak bu fıkraları sıkılmadan okuyacaklarını vurgular.

Eserin yayımlandığı 1304 (1886) yılında çeşitli dergilerde ve müstakil olarak kitap halinde yayımlanan fıkralardan duyduğu memnuniyeti dile getirir. Kendisinin de duyduğu ve okuduğu fıkraları, Letâif-i Fıkarât adı altında yayımladığını anlatır. Eserde yer alan toplam 172 fıkrada dönemin insan tipini ve mizah anlayışını görebiliriz.

Eserde yer alan fıkralarda “adamın biri”, diye başlayanlarda dönemin Osmanlı toplumunu oluşturan insan tipinin gerek eğlendirici, gerek yerici, gerekse de olaylar karşısında hazır cevaplılığı yönleriyle karşımıza çıktığını görürüz. Efendi- hizmetçi-köle tipleri arasında geçen diyaloglarda efendilerin kendini beğenmişliği yerilirken, hizmetçi ve kölelerin de cahilliği ve aptallıkları mizahi bir dille anlatılır. Döneme etki etmiş bilginlerin, âlimlerin ve devlet adamlarının da insanlara rehberlik edecek davranışları, yol gösteren sözleri, örnek alınacak büyüklükleri de fıkraların düşünce anlamında insanları etkileyen yönü olarak karşımıza çıkar.

Ahmed Fehmi'nin okuduklarından ve dinlediklerinden seçerek bir araya getirdiği fıkralar, okuyanların hem gönüllerini eğlendiren hem güldüren hem de düşündüren özelliklerin tümünü barındırır.

I.BÖLÜM

LATİFE TÜRÜNÜN ÖZELLİKLERİ

Sözlükte "insanları güldüren, neşelendiren hoş ve güzel söz, özellikle şaka, espri" anlamına gelen Lâtife (çoğulu letâif) kavram olarak sözle ifade edilmesi güç ince mana, kalbe doğan duygu; güldürecek tuhaf söz ve hikâyeyi ifade eder. Latife ve daha sonraki adlandırılışıyla fıkra; anlatım bakımından hikâye, güldürme yönünden de gülmece karakteri taşıdığı için bu iki tür arasında görülmüştür¹⁵. İnsanları güldüren, neşelendiren hoş söz ve güzel söz; özellikle şaka, espri anlamına gelen lâtife/letâif, kavram olarak sözle ifade edilmesi güç, ince mana, kalbe doğan duygu; güldürecek tuhaf söz ve hikâye demektir. Lâtife kelimesinden türetilen letâif-nâme ise kendi içinde birçok ayrı metinden (hikâye, masal, fıkra ve nükte gibi) oluşabildiği gibi, müstakil bir metin, belli bir olay örgüsünden oluşan uzun soluklu hikâye hâlinde de kaleme alınmış olabilmektedir¹⁶.

Latife, dilimizde insanları güldüren, baştan geçen ilgi çekici olayları anlatan, güldürücü, neşelendirici, hoş ve güzel sözdür. Nükte temeline dayanan latifeler, anlatım tekniği olarak hikâye, konusu bakımından da mizahtır. Bu bakımdan hem hikâye hem de mizah türü içerisinde gelişimini sürdürmüştür. Latifeler bazen manzum halde, bazen de mensur-manzum karışık bir halde kaleme alınmıştır.

Günümüzde fıkra olarak isimlendirdiğimiz latifeler tamamen faydasız değildir. Bilakis insanlara hikmetli öğütler verme, insanlara telkinde bulunma yöntemi olarak kullanılmışlardır. Lamiî Çelebi, derlediği latifeleri tamamlaması için oğlu Abdullah Çelebi'ye verirken oğlunu, insana bir şey kazandırmayan ve boş şakaların da karışabileceğine karşı onu uyarır. Latifelerin bir söz oyunu olma özelliğine de işaret eden Çelebi, bunları değerli kılan şeyin içlerinde taşıdıkları hikmetler olduğunu belirtir.

Letâifnâmeler, yazarların gerek taşradan ve gerekse bulunduğu çevreden toplayarak derlediği latîfelerden oluşmaktadır. Letâifnâmeler; Melikler, Hâkimler,

¹⁵ Levend, Agah Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi, Ankara, 1973, Cilt 1, s. 156.

¹⁶ İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, Cild 27, s.109.

Edibler, Mektep ve Medreseler, Tabipler ve Hastalar ile ilgili çok çeşitli kısımlara ayrılmıştır. Genel olarak 14. yüzyıldan itibaren derlenmeye başlanan latifeler 19. yüzyılda da fıkârât ismiyle anılmıştır. Ayrıca sözlüklerde ve halk arasında nükte-âmiz (söze nükteler karıştıran), nükte-bîn (nükteyi anlayan, ince mânâyı sezen), nükte-dân (nükte bilen, zarif), nükte-dâr (nükteli), nükte-gû (nükte söyleyen), nükte-perdâz (nükte bulup söyleyen), nükte-pîrâ (nükteyi söyleyen, güzel nükteler çıkararak), nükte-senc (nüktenin değerini bilen, nükte tartan), nükte-şinâs (nükteci, zarif, nükteyi seven), nükte-ver (nükte sahibi) gibi tabirler günümüzde kullanılmasa da o dönemde sık kullanılmaktaydı¹⁷.

Eski edebiyatımızda bir Letâif türü vardır. Letâifnâme denilen bu eserlerde; meşhur insanların ilgi çekici yönlerini dikkatlere sunan veya hiç kimse dikkate alınmadan insanoğlunun acınacak ve gülünecek durumlarını, ruh hallerini anlatan hikâyeler bulunur. Bu konu ile ilgili hezl, müzah, mütayebe, mütâlefe, ta'riz, tehzil gibi terimler vardır.

Hezl ile mizah ve gülmece; mütayebe ve mülatafa ile şakalaşma; ta'riz ile satışma; tehzil ile de alaya alma, gülünç hale getirme karşılanmaktadır. Latifeler adı geçen konularla bazen iç içe girmiş, bazen de Letâif veya Letâifnâme adları altında bağımsız olarak toplanmışlardır. Nasreddin Hoca ve Bekri Mustafa fıkraları latifedirler ve hemen hemen dünyanın bütün dillerine çevrilmişlerdir.

Latifeler, yazıldıkları dönemin dil özelliklerini yansıtır. Halka ait yaşayış tarzı, deyim ve söyleyiş örneklerini dikkatlere sunarlar. Ayrıca konu aldıkları önemli kişilerin hayatı ve kişisel özellikleri hakkında önemli ipuçları verirler. Bursalı Cinani'nin Bedayiul-Asar'ı, Zati'nin Letâif'i Müneccimbaşı Derviş Ahmed Dede'nin Letâif'i eski edebiyatımızda önemli latife örnekleridir. Basılmış bazı önemli Letâif mecmuaları ise şunlardır: Letâif-i Hoca Nasreddin Efendi (Bulak, 1838), Letâif-i Kemal (İbrahim Kemal, 1873), Gencine-i Letâif (Faik Reşat, 1882), Letâif-i Fıkârât (Ahmed

¹⁷ Uysal, Yavuz Selim, "Mizah Sanatı Olarak Letâifnameler", *İnsan ve Hayat*, Sayı 44, Ekim, 2013

Fehmi,1887) Letâif Hazinesi (Karabet Palamutyan,1897), Mükemmel Hazine-i Letâif (Avanzade Mehmed Süleyman,1898), Külliyyat-ı Letâif (Faik Reşad, 1910)¹⁸.

Türk edebiyatında ilk yazılı örneklerine Divan-ı Lügât'it Türk, Kutadgu Bilig ve Dede Korkut Hikâyeleri gibi İslami edebiyatın ilk dönem eserlerinde rastlanan lâtifenin Osmanlı devri edebiyatı içinde edebi bir terim halini alarak kullanılması XVI. yüzyıldan sonradır. Bu dönemden itibaren lâtifelerin toplanıp yazıldığı mecmualara "Letâif, Letâifnâme" adı verilmiştir.

Kaşgarlı Mahmud'un küg ve külüt kelimeleriyle karşıladığı. "halk arasında ortaya çıkıp insanları güldüren şey, halk arasında gülünç olan nesne" diye açıkladığı tür için Kırım, Kazan, Türkmenistan, Özbekistan ve Uygurlarda latife kelimesi yaygındır. Ayrıca Azerbaycan Türkçesinde zarafat, Başkırt Türkçesinde şayartıv, Kazakça'da kaljın, Kırgızca'da tamaşa, azil, Özbekçe'de hizil, Tatarca'da şayartu. Türkmence'de değışme, oyun etme ve Uygur Türkçesi'nde hazil, çakçak kelimeleri latife karşılığı olarak kullanılmaktadır.

Latifeler müstakil bir eser içinde bir araya getirildiği gibi çeşitli konulardaki eserlerde de yer almıştır. XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar başta Mevlana Celaleddin-i Rumi olmak üzere birçok şair ve düşünür tasavvuf, hikmet ve felsefeye dair eserlerinde nesilden nesile intikal eden latifelere yer vererek ifadelerini zenginleştirmiştir. İdris-i Bitlisi, edebi üslupla kaleme aldığı Heşt Bihişt adlı eserini, şiirler yanında önemli miktarda latifeyle de süslemiştir.

Latifeler söylendikleri dönemin dil ve üslup özellikleriyle halk deyim ve söyleyiş unsurlarını içermeleri yanında cemiyet hayatına ve tarihi edebi simalara ışık tutmalarıyla da önem taşır. Bunların içinde zaman zaman maksadı aşan anlatımlara ve müstehcen olanlara da rastlanmaktadır.

Latife kelimesi, bu türün yeni bir hareket kazandığı XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren fıkra, nükte, nekre vb. kavramlarla eş anlamlı olarak kullanılmaya

¹⁸ Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü, C.4, AKM, Ankara,2005,s.236-237

başlanmıştır. XX. yüzyılın ilk çeyreği içinde önemli gelişmeler gösteren edebiyat tarihi çalışmalarıyla halk edebiyatının bir ürünü olarak ele alınan bu tür için bir süre latife ve fıkra kelimeleri birlikte kullanılmış, daha sonra yaygın olarak fıkra türün adını karşılamıştır. Günümüzde fıkra halk edebiyatında bir terim olarak halkın meydana getirdiği realist, güldürücü küçük hikâyeler için kullanılmaktadır.

XIX. yüzyılın başlarından itibaren ve özellikle Cumhuriyet döneminde halk arasında yaygın olarak anlatılan fıkralar üzerinde çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Dursun Yıldırım'ın Bektaşî tipine bağlı fıkralar üzerinde yaptığı doktora çalışması yanında Hikâyet-i Hoca Nasreddin adıyla çeşitli kütüphanelerde yer alan birçok yazma kitap, ayrıca Letâif-i Hâce Nasreddin Efendi, Meşhur ve Müteârif Hâce Nasreddin Letâifi ve Kenarında Mahfirûze Sultan ile Râz-ı Nihân Hikâyeleri adıyla birçok defa basılmış eserler mevcuttur¹⁹. Bektaşî ve Nasreddin Hoca fıkralarına göre halk arasında daha az yaygın olan fıkraları içeren bazı kitaplar da şunlardır: Hasan Hüseyin Derin, Bekri Mustafa Fıkraları (İstanbul 1965); İncili Çavuş ve Bekri Mustafa Fıkraları (İstanbul 1965); Erdoğan Tokmakçioğlu, Bütün Fıkralarıyla Bekri Mustafa (İstanbul 1983), Bütün Fıkralarıyla İncili Çavuş (İstanbul 1983); Selami Münir Yurdatap, Bekri Mustafa'nın Latifeleri (İstanbul 1970). Bu arada doktor, öğrenci, öğretmen, muhasip gibi meslek mensupları veya topluluklar hakkında anlatılan fıkralardan oluşmuş kitapların yanı sıra çeşitli yörelere ve meşhur şahsiyetlere ait fıkraları içeren kitaplar da vardır²⁰.

Latifeleri toplayan başlıca çalışmalar arasında Hatiboğlu'nun (XIV-XV. yüzyıl) Letâifnâme (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 3326; Birgül Özel yüksek lisans çalışması olarak bu eseri latin harflerine çevirmiştir, bk. bibl.), Lâmiî Çelebi'nin (ö. 938/1532) derlemeye başlayıp oğlu Abdullah Çelebi tarafından tamamlanarak tertip edilen Letâifnâme (Mecma-i Letâif, İÜ Ktp., TY, nr. 762, 3814, 7622; Latin harfleriyle sadeleştirilmiş yayımı, Latifeler, haz. Yaşar Çalışkan, İstanbul 1978), Zâtî'nin (ö. 953/1546) Letâif, Hüsam Sahrâviyyü'l-Cülûgî'nin (XVI. yüzyıl) Kanûnî Sultan Süleyman adına hazırladığı Harnâme, Bursalı Cinânî'nin (ö. 1004/1595) III. Murad'ın emriyle hazırladığı Bedâiyü'l-âsâr, yazarı bilinmeyen Râznâme (İÜ Ktp., TY, nr. 493),

¹⁹ Bozyiğit, H. Esat, Nasrettin Hoca Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme, Ankara, 1987, s. 16-21.

²⁰ Bayrak, Mehmet, Halk Gülmececi, Ankara, 2001. s. 317,322

Fehîm-i Kadîm'in (ö. 1057/1647) içinde seksenden fazla latifenin bulunduğu Tercüme-i Letâif-i Kümmelîn, Müneccimbaşı Dervîş Ahmed Dede'nin (ö. 1113/1702) Ubeyd-i Zâkânî'nin Risâle-i Dilgüşâ adlı eserinden çevirdiği Letâifnâme (İÜ Ktp., TY, nr. 2578) ve Tokatlı Ebûbekir Kânî'nin (ö. 1206/1792) Letâif (İÜ Ktp., TY, nr. 3027, 5604) adlı eserleri 18. yüzyıl öncesinin en önemli eserleridir.²¹

19. Asrın son çeyreğinde derlenen Fıkarât isimli eserler arasında ise Fâik Reşad'ın Gencîne-i Letâif (İstanbul 1299), Mecmûa-i Letâif (İstanbul 1315) ve Külliyyât-ı Letâif (I-II, İstanbul 1328); Ahmed Fehmî'nin Letâif-i Fıkarât (İstanbul 1304); Avanzâde Mehmed Süleyman'ın Mükemmel Hazîne-i Letâif (İstanbul 1315); Mehmed Tevfik'in [Çaylak] Nevâdirü'z-Zarâif (İstanbul 1299), Letâif-i Nasreddin (İstanbul 1299), Bu Âdem (İstanbul 1299-1301) ve Hazîne-i Letâif (İstanbul 1302-1303) önemli eserler arasında sayılabilir.²²

Latifeler, yazıldıkları dönemin dil özelliklerini, deyim ve söyleyiş örneklerini dikkatlere sunarlar, yansıtırlar. Bazı fıkraların geleneksel güldürü tipleri olan Karagöz-Hacivat ve Kavuklu-Pişekar diyaloglarını anımsatacak şekilde olması dikkat çeken bir diğer yönüdür. Söyleyiş şekillerinin yanlış anlaşılması temeline dayanan komikliklere de birçok fıkrada rastlarız.

Letâif-i Fıkarât, yazarın gerek taşradan ve gerekse bulunduğu çevreden toplayarak derlediği latifelerden oluşturmuştur. Sonuç olarak yukarıda özelliklerini vermeye çalıştığımız, Letâif türünün ve 19. yüzyıldan itibaren fıkrâ olarak da adlandırılan türün tüm özelliklerini Letâif-i Fıkarât adlı eserde görmekteyiz. Eski edebiyatımızda Letâifnâme denilen; meşhur insanların ilgi çekici yönlerini dikkatlere sunan veya hiç kimse dikkate alınmadan insanoğlunun acınacak ve gülünecek durumlarını, ruh hallerini anlatan hikâyeler bulunur. Letâif-i Fıkarât'ta Avrupa'da meşhur olmuş kralların, devlet adamlarının, bilginlerin, mucitlerin, düşünürlerin kahramanı olduğu fıkraların sayısı azımsanmayacak derecededir.

²¹ İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı, Cild 27, s.109

²² A.g.e

II. BÖLÜM

AHMED FEHMI (HAYATI, SANATI, ESERLERİ)

Eser 1304 yılında (1886) Ahmed Fehmi tarafından kaleme alınmıştır. Yazar hakkında biyografik anlamda bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eseri yazdığı dönemin edebiyat ve sanat adamlarının tanıtıldığı eserler taranmış, Ahmed Fehmi ismine rastlanmamıştır. Mehmed Süreyya'nın Sicill-i Osmanî, Faik Reşat'ın Eslaf, Abdülhalim Memduh'un Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye gibi dönemin edebiyat tarihine kaynak teşkil eden kitaplarında, Agah Sırrı Levend'in Türk Edebiyatı Tarihi, Nihat Sami Banarlı'nın Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Ahmet Kabaklı'nın Türk Edebiyatı Tarihi gibi ansiklopedik bilgiler içeren eserlerde de Ahmed Fehmi ismi yer almamaktadır.

Ahmed Fehmi hakkında kısa da olsa bilgi veren bir madde, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi'nin 1. cildinin 162. sayfasındadır. Madde şöyledir: "Ahmed Fehmi: (19. yüzyıl sonu) Oyun yazarı. 'Hüznâver' adlı dört perde, yedi fasıldan ibaret oyunu İstanbul'da 1310/1892'de yayımladı."

Ahmed Fehmi'nin bahsedilen "Hüznâver"²³ adlı tiyatro eseri Gıyasettin Aktaş tarafından incelenmiştir. Karşılıksız aşk meselesini ele alan bu piyeste, İşvenaz'ı seyir yerinde görerek aşık olan Nazif, onunla birlikte olmak ve evlenmek ister. Nazif, aynı zamanda İşvenaz'ın cariyesi Kadem tarafından da sevilir. Kadem sevdiği Nazif'le arasında engel olarak gördüğü İşvenaz'ı zehirleyerek ortadan kaldırır. Nazif sevdiğinin ölümü yüzünden silahla canına kıyınca, Kadem bu acıya dayanamayarak kendini öldürür.²⁴

Ahmed Fehmi ismine ayrıca 1341 yılında yayımlanan Resimli Ay Mecmuasında²⁵ "Bedbaht Bir İzdivacı İdame mi Etmeli, Ayrılmalı mı?" başlıklı yazıda rastlanır. Evlilik ve ayrılma-boşanma konusunun işlendiği makalenin muharriri olarak, "Sâbık Hâkimlerden Ahmed Fehmi" ismi geçmektedir.

²³ Ahmed Fehmi, Hüznâver, Kitapçı Arakel, İstanbul, 1310.

²⁴ Aktaş, Gıyaseddin. Tanzimatta Tiyatro Edebiyatı Tarihi, Akçağ Yay., Ankara, 2002, s.52.

²⁵ Resimli Ay Mecmuası, 2. Cilt, Sayı 11, İstanbul, 1341. s.6-7

Yapılan incelemeler ve araştırmalar sonucu, eserin yazıldığı dönemde üç adet Ahmed Fehmi ismi karşımıza çıkmaktadır. Birincisi Letâif-i Fıkarât (1304) yazarı, ikincisi Hüznâver (1310) adlı piyesin yazarı, üçüncüsü de Resimli Ay Dergisinde (1341) makale yazarı Ahmed Fehmi'dir. Bu üç ismin aynı kişi olabileceği gibi birbirinden farklı kişiler olması da muhtemeldir.

Ahmed Fehmi, Letâif-i Fıkarât adını verdiği eserin başında yer alan "Bir İki Söz" başlıklı yazısında, insanın gerek okudukları gerek duydukları arasında güzel fıkralara ve güldüren cümlelere rast geldiğini belirtir. Bunların müstakil bir halde, bir cilt içinde yayımlanmamasına teessüf ettiğini söyler. Bu fıkraların gerçek hayatın içinden ve gelişigüzel bir şekilde meydana gelmelerinin insana hoş görüldüğünü, yüzlerce sayfadan oluşabilecek bu kitapların hoşlanılarak okunacağını vurgular. Bu sebepten dolayı da kendisi bu eseri kaleme alırken fıkra konulu kitapların ve dergilerin sayılarının arttığından ve bundan duyduğu memnuniyetten bahseder. Kendisinin de bir araya getirdiği bu seçme fıkraları "Letâif-i Fıkarât" namıyla neşrettiğini açıklar. Eserde büyüklerin ve meşhurların örnek alınabilecek davranışlarına, kabul edilecek sözlerine ve hazırcevap kişilerin etkileyici ve seçkin fıkralarını bir araya getirdiğini açıklar.

3.BÖLÜM

MUHTEVÂ BAKIMINDAN LETÂİF-İ FIKARÂT

3.1. Muhteva İncelemesi

Ahmed Fehmi, eserinde 172 fıkraya yer vermiştir. Eserde iki bölüm vardır. Birinci bölümde “Bir İki Söz” başlıklı yazı önsöz niteliğinde olup, eseri neden kaleme aldığını ve nasıl vücuda getirdiğinden bahseder. Eserde yer alan fıkralarda başlık yoktur. Fıkra numarası da verilmemiştir. Biz çalışmamıza kolaylık sağlaması açısından fıkraları numaralandırdık, incelememizde bu numaraları kullandık. Fıkraların tematik açıdan değerlendirdiğimizde aşağıdaki başlıklar altında incelemeye çalışılmıştır.

Muhteva açısından fıkraları değerlendirdiğimizde öne çıkan başlıklar altında ilgili fıkralar toplanmıştır. Fıkralarda 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı toplumunu, insan tiplerini, halkın yaşayış tarzından kesitleri, dil ve anlatım özelliklerini, topluma etki eden büyüklerin hikmetli sözlerini görebilmekteyiz.

Toplumu yansıtan tipler arasında efendi-hizmetçi, ayyaşlar, musikişinaslar, miskin-müsrif-mirasyedi insanların davranışları, hırsız-ev sahibi diyalogları, tefeci-borçlu arasında meseleler, nekregu olarak adlandırılan hazırcevap kişilerin eğlenceli ve komik ifadeleri yanında; İngiltere Kraliçesinden Napolyon’a Avrupa’nın meşhur devlet adamları, Galile, Franklin, Kolomb gibi âlim ve kâşif meşhurlar gibi önemli isimlerin hikmetli sözleri de fıkraların muhteva açısından zenginliğini ortaya koymaktadır.

İncelememizde aşağıdaki başlıklar altında tasnif etmeye çalıştığımız fıkralarda benzer konu ve temaların eğlenceli bir dille işlenen temalar ön plana çıkmaktadır. İnsan, aşk-sevgi, savaş, icat, israf, yemek, temizlik, sağlık gibi konuların yanında fıkralara konu olan devlet ve ilim adamlarının ders veren öğütlerine de rastlanır. Fıkraların genelinde mekan belirsiz olmasına rağmen zikredilen mekanlar da ayrı bir başlık altında incelenmeye çalışılmıştır.

3.1.1 İnsan, İyi İnsan

Eserde yer alan beş fıkrada insan teması işlenir. İyi insan, kusursuz insan, insanın kendisini tanıması, iyi insan-iyi huy, iyi kalpli insan gibi temaların öne çıktığı bu fıkralar: 1, 2, 19, 48 ve 62 numaralı fıkralardır.

1. fıkrada, iyi insan olmanın gerekliliği üzerinde durulur. Çok yaşamanın iyi yaşama anlamına gelmediği, ömrünün bir kısmını iyiliğe ayıranların kâmil insan olabileceği anlatılır.

2. fıkrada İnsanın hatalarıyla var olduğu düşüncesi işlenir. Kusursuz insanın, vücudunda kıl olmayan insana benzediği örneği verilir. Beşeriyetteki hata kılsız insana benzetilir.

19. fıkrada insanın nefsinin tanımasını zorluğuna işaret edilir. Nefsi tanımının en müşkil fen ilimlerinden bile zor olduğu anlatılır.

48. fıkrada efendisi ile uşak arasında iyi insan ve iyi huy karşıtlığı işlenir. Efendisinin iyi uşak bulamadım feryadına, uşağının iyi huylusunu bulamadım demesi ve titiz insanların eleştirildiği görülür.

62. fıkrada Diyojen²⁶'e iyi kalpli insana rast gelip gelmediği sorulur. O da insanlar arasında göremediğini sadece birkaç iyi kalpli çocuk gördüğünü söyler.

*(62)Biri (Diyojen) le müşâhebet itmekde iken memleketinde
kalb-i âdem dinmeğe şāyan kimi tanıdığını su'âl cylediğinde
müşārünileyh «Evet, dünyâda ba'zı çocuklarıñ bulunduğunu
zann iderim. Fakat siziñ sorduğunuz vechle şüretdeki gibi*

²⁶ Diyojen (Diogenes) MÖ 412 (ya da MÖ 404) - MÖ 323 yılları arasında yaşamış Kinik felsefesinin öncüsü ünlü filozoftur. Sinop'ta doğmuş Korint'de ölmüştür. Sinoplu Diyojen ve Kinik Diyojen olarak da bilinmektedir. Diyojen, medeniyeti reddetmiş ve medeniyet içerisinde medeniyetten uzak bir şekilde yaşamaya çalışmış bir antik çağ filozofudur.

sīretde daḥī insān ‘adına şāyan bir kimseye henüz teşādūf idemedim!» cevābını virmiş.

3.1.2. Aşk-Sevgi

Eserde yer alan iki hikâyede aşk ve sevgi teması işlenir. Aşk ve vuslat temasının işlendiği bu fıkralar 3 ve 141 numaralı fıkralardır.

3. fıkra da aşk-vuslat çatışması işlenir. Âşıklık iddiasında bulunan adamın birine vuslatı neden arzu etmediği sorulur. O da vuslatın aşkın mezarı olduğundan arzulamadığını anlatır.

141. fıkra da anlatılan olay Avrupa’da geçer. İtfaiyeci bir adama gönül veren bir kızdan bahsedilir. Kız sevdiğini görebilmek amacıyla evini bilerek isteyerek yakar.

(3)Dāimā muḥabbetin şāfiyetinden bahş ederek āşıklık iddi‘asında bulunan zātın birine niçün muḥabbetden bahş edübde vuşlatda arzusuzluk gösterdiğ su’al olunduḡda: «Çünkü ḥükemā beyninde vuşlat ‘aşkıñ mezarı olduḡu teslim olunmuşdur. ḡalbuki ben henüz ‘aşkımmñ vefātını arzu etmem!» cevābını vermiş.

3.1.3. Kitap-İlim-Okuma-Yazma

Eserde yer alan yedi hikâyede kitap, okuma-yazma ve ilim temaları işlenir. Kitapların memleketin ahlakını ve ahvalini yansıtmaması, kitapların duygusal anlamda insanları etkilemeleri, cehaleti, okuma yazması olmayan insanların eksiklikleri, dil bilmeyenlerin karşılaştığı zorlukları alaycı bir dille anlatan bu fıkralar 4, 30, 99, 120, 122, 127 ve 143 numaralı fıkralardır.

4. fıkrada kitaplara ve kütüphanelere verilen değerin o memleketin ahlakını ve ahvalini yansıttığı söylenir. Seyyah bir adamın gezdiği ülkelerde vaktinin çoğunu kütüphanelerde ve kitapçı dükkanlarında neden geçirdiği sorulur.

30. fıkrada yazar yazdığı kitabın etkisinde kalır ve ağlamaya başlar. Eser oldukça duygusaldır. Bunu gören bir ahababı da kitabın tüm etkisini yazarı üzerinde bıraktığı ve okuyucuya hiçbir şey kalmadığını söyler.

99. fıkrada iki arkadaş ilim ve fen üzerine konuşurlar. Fikirlerini doğruluğunu teslim etmesi amacıyla cahil birine müracaat ederler. Cahil adam bilgi sahibi olmadığından konuyu tarif ederler. Bunun üzerine cahil adamdan hiç bilmemek daha iyi cevabını alırlar.

120. fıkrada okuma bilmeyenler konu edinilmiştir. Ahmak birinin yazıcı dükkanından hazır mektup istediği görülür. Yazıcının da onun bu durumunu alaya alması ve hazır mektupların bittiği ismarlama yazıldığını ifade ettiği görülür.

122. fıkrada Fransızca bilmeyen iki arkadaşın lokantadaki münüyü anlayamamaları anlatılır. Fransızca bilmediklerinden çorba münüsünde yazılanları sırasıyla göstererek isterler. Listedeki çorbaların sırayla gelmesi alaya alınır.

127. fıkrada ümmi büyüklerden birinin okumayı yazıların bir özelliği zannetmesi alaya alınmıştır. Bulduğu kağıtta yazılı olanları okuyamayınca yazılara kızır.

143. fıkrada da ümmi bir adamın matbaada mürettip olmak istemesi konu edinilmiştir. Okuma yazma bilip bilmediği sorulduğunda da mürettip olmak istediği okuma-yazmaya ne gerek olduğunu ifade etmesi söz konusudur.

(4)Seyyāhıñ biri her uğradığı memālikde ekserī evķātını o memleketin kütüphāne ķapularıyla kitabcı dükkanlarınıñ önünde geçürmeği ‘ādet edinmiş olmasını bu hālince diķķat edenlerden biri mūmā-ileyhden su ‘āl cylediğinde «Bir memleketin hāl-i intizāmıyla

*refāhiyyeti ve ahālīsiniñ aḥlāk ve eṭvār²⁷ ancak kütübḥāneleriyle
kitabcı dükkānlarına virilen raġbetden añlaşılabilir!» cevābını virmiş.*

3.1.4. Savaş-Asker

Eserde yer alan dokuz fıkra da askerlik ve savaş konusuyula ilgilidir. Genç yaşta yarlanan askerin duyguları, savaşta paranın önemli bir unsur olması, ölümden korkulmaması, sır tutulması, esir edilme, ast-üst ilişkileri konularının işlendiği bu fıkralar 5, 21, 41, 42, 43, 57, 115, 117, 137 numaralı fıkralardır.

5. fıkra da genç yaşta ağır bir yara alan askerin ölüm halinde hizmetini yapmadan ölmek üzere olmasından duyduğu üzüntü işlenir.

21. fıkra da Prusya Kralı Büyük Frederik²⁸,in savaşta lazım olan üç şeyin de “para” olduğunu vurgulaması vardır.

41. 42. ve 43. fıkra da Napolyon²⁹,un savaş esnasında ölümü takip edercesine savaşılması gerektiği ve ölümün düşman askerlerinin içine kovulması gerektiğini söylemesi anlatılır. Ayrıca ordu denetlemesi yaparken toplar için kızlar benzetmesi de vardır.

²⁷ Hal ve hareketler, tavırlar, tarzlar

²⁸ II. Friedrich (Büyük Friedrich) (d. 24 Ocak 1712 - ö. 17 Ağustos 1786), 1740 ile 1786 yılları arasındaki Prusya hükümdarıdır. Askeri alandaki başarıları ve ülkesinin kalkınması yolundaki çabalarından dolayı Büyük Friedrich(*Friedrich der Große*) adıyla anılır. 1. ve 2. Silezya Savaşlarında ve Yedi yıl Savaşında galip oldu.

²⁹ Napolyon Bonapart (Fransızca: Napoléon Bonaparte; d. 15 Ağustos 1769, Korsika – ö. 5 Mayıs 1821), Fransız asker, devlet adamı. Fransa'nın politik, sosyal ve kültürel yaşamını olduğu kadar tüm Avrupa'yı etkilemiş bir tarihi kişiliktir. Fransız Devrimi'nden sonra Devrim hükümeti ile Avrupa devletleri arasında gerçekleşen Fransız Devrim Savaşları'nda yıldızı parlayan Napolyon, önce Fransa Cumhuriyeti'nin ilk başkanı (11 Kasım 1799 -18 Mayıs 1804) olmuş; ardından “*I. Napolyon*” adını alarak 18 Mayıs 1804 imparatorluk tacı giymiştir. Kendi adıyla anılan Napolyon Savaşları'nda kazandığı başarılar onu dünyanın en büyük askeri liderlerinden birisi yaptı. Mart 1805'te kendini İtalya Kralı ilan etti, erkek kardeşlerini İspanya, Hollanda ve Almanya'da kral ilan etti, kızkardeşlerini Avrupa'da prenslerle evlendirdi. Altıncı Koalisyon Savaşı'nda aldığı yenilgiden sonra tahtını kaybeden Napolyon, 1815'te yeniden tahta çıkmayı başarsa da Yedinci Koalisyon güçleri ile yaptığı savaşta yenilince tekrar tahttan indirilmiş ve hayatı, sürgüne gönderildiği Saint Helena adasında sonlanmıştır.

57. fıkrada askeri sırlar konu edinilir. Asker ve subaylar arasında dahi sır tutulması komutanın emrinin rütbeli bir başka subaya bile söylenmemesi gerektiği vurgulanır.

115. fıkrada hile ile galip generalin esir edilen nefer arasında geçen alaycı konuşmalar vardır.

117. fıkrada subayın rüyama general girer diye üniformasıyla yatması söz konusudur.

137. fıkrada mağlup edilen ordu komutanı bir asker tarafından esir edilir. Komutanı rütbesiz bir askere esir edilmesine kızması konusu işlenir.

(5) Şeci' ve genc cencerallerden³⁰ biriniñ bir muhârebede kazanmış olduğu bir büyük yaraniñ te'şirinden hâlet'ün-nez'a³¹ geldiğinden etrafında bulunanlarıñ gencliğinden bahişle ağlayışlarına müşârünileyh dahı 'ilâveten: «Hatta ol kadar genc ki! Vağan ve milletiniñ nâm-ı şerefine 'asker olmuşken hiçbir iş göremeksizin terk-i hayât etmekle kisve-i resmiyyesini tebdîl etmiş oluyor!» demiş.

3.1.5. Ta'riz-Hicv-Zemm

Eserde on bir fıkra ta'riz, hicv ve zemm etme konularıyla ilgilidir. Eleştirilerin yapıldığı, alaya almanın ve insanlarla eğlenmenin söz konusu olduğu bu fıkralar 7, 8, 39, 44, 73, 78, 86, 95, 97, 98, 145 numaralı fıkralardır.

7. fıkrada şairlik iddiasında bulunan birinin diğer bir şairin nesirlerindeki vezinsizlik ve kafiyesizlik hususunda uygunsuz olduğunu söyler. Şair de karşılık olarak “sizin şiirleriniz gibi” der.

³⁰ general

³¹ Can çekişme hali

8. fıkrada şair geçinen birinin devamlı hicv yazması eleştirilir. O da hicv yazmasının aksırmak, hapşürmek gibi elinde olmayan bir şey olduğu cevabını verir.

39. fıkrada efendinin biri, başka birini medh için diğerini zemm etmesine kızar.

46. fıkrada edibin birine itirazın mahvı sorulur. Cevaben herkesin kendi işini yapması gerektiği söylenir.

73. fıkrada iki şişman tanıdık atışması vardır. Ev sahibi şişmanın “Dağ yürümez abdal yürür.” atasözünü söylemesine diğer şişmanın “Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.” atasözüyle karşılık verdiği görülür.

78. fıkrada dayak yiyen bir adamın “ellerin nurdan kopsun.” demesi hicvedilir.

86. fıkrada gönül kıran efendinin uşağını hayvanlığa teşbihi eleştirilir.

95. fıkrada boş işlerle uğraşan icat sever biri konu edilir.

97. fıkrada kibirli bir efendinin hicvedilmesi söz konusudur. Kendisine davetiye getiren hizmetçiyi küçümsemesi ve “Başka adam yok muydu?” sorusuna hizmetçinin “Adamı adama beni de size gönderdiler.” diye cevap vermesi fıkrada işlenir.

98. fıkrada abdal bir ihtiyara Muharrem ayının Ramazan’a tesadüf etmesiyle ilgili alay vardır.

145. fıkrada “Edebi edepsizlerden öğrendim.” sözü işlenir.

(39)Gāyet dil-şikest efendiniñ birisi vechen kendisine biraz müşābcheti olan şādık ve müsteķimül-eṭvār uşağını ṭabī‘atı iķtizāsı dāima ḥayvanlığa teşbihle taḥķīr eylediğinden, merķūmuñ bir gün artıķ bu kadar taḥķīre taḥammülü tükenerek cevāben: «Efendim,

eğerci hayvanlığı teşbihim size olan müşâbehet-i cüz 'iyyemden ise, doğru söze ne diyebilürüm!» demiş.

3.1.6 Resim-Fotoğraf-Ayna

Eserde yer alan resim, fotoğraf ve ayna konulu yedi fıkra mevcuttur. Fotoğraf çekirmek isteyen ve aynada kendini gören çirkin insanların tepkilerinin komik bir dille anlatıldığı bu fıkralar 8, 15, 59, 74, 80, 106, 125 numaralı fıkralardır.

8. fıkroda musikişinas bir hanendenin şarkı söylerken fotoğraf çekirmek istemesi alaycı bir dille anlatılır.

15. fıkroda doğru sözlü birine sevmediği kişiyi söylemesi istenir. O da aynayı karşısındakine tutarak yüzüne baktığını söyler.

59. fıkroda çirkin birinin çektiği fotoğrafı pek fena bulduğunu söylemesi konusu vardır.

74. fıkroda zengin ve çirkin birine etrafındaki dalkavuklar güzelliğini anlatılır. Ancak aynaya baktığından kendisinin de korktuğunu ifade etmesi işlenir.

80. fıkroda ahmak ve çirkin biri yolda bir ayna bulur. Aynada kendini görünce aynanın kötü olduğu için atıldığı düşünce olması komik bir dille anlatılır.

106. fıkroda abdalın birinin sokakta ayna bulması ve aynada kendisini görünce "Sahibi yok zannettim." diyerek bırakması anlatılır.

125. fıkroda abdal ve çirkin biri aynada kendini görür. Aynanın çerçevesinin güzel olduğu ancak resmin kötü seçildiğini söyler.

(8)Mūsīkī ūināsāndan biri resmini çıkartmak için bir fotoğrafhāneye gider. Fotoğrafçıya «Ben hānendeyim isterim ki çıkartacağım resmden dahı hānendeligim aılaşılsun. Ānın için resm olunurken elimiñ birini ūakađıma koyarak bir ūarkı söyleyeceğim siz de o halde resm alınız. Naşıl tuhaf olmaz mı?» dimesine merkūm gülererek: «Hatta ol kadar tuhaf olur ki muahharen³² resmiñizi görenler sizi ilahi ođur bir dilenci ūann iderler!» cevabını virmiş.

3.1.7. İsrāf-Müsrif-Cimri

Eserde israf, müsriflik ve cimrilik konularının işlendiği dört fıkra mevcuttur. Müsrifliğin evlat malı çalmaya benzetildiği, mutfak masrafının idareli olması gerektiği, lüzumsuz eşyaların alınmaması, israf ve cimriliğin aynı anlama gelmediği gibi konuların işlendiği bu fıkralar 9, 16, 22, 50 numaralı fıkralardır.

9. fıkroda müsrif ve miskin birine bir ahbabının “Varisinizin malını çorsunuz.” demesine, “Kendi malımı mı çalsaydım.” cevabını vermesi anlatılır.

16. fıkroda büyükçe bir ev yaptıran kişiye, mutfağının neden küçük olduğu sorulur. Mutfakın küçük olması sayesinde evin bu kadar büyük olduğu cevabı verilir.

22. fıkroda paratoner³³ mucidi Franklin³⁴, lüzumsuz eşyaları satın alan bir arkadaşını lüzumlu olanları satmak zorunda kalacağı mesajını verir.

50. fıkroda israfın zemm edilmesine sevinen cimriye, israfın zemm edildiği çingeneliğin methedilmediği anlatılır.

³² sonraki, daha sonraki, geç.

³³ Yıldırım savar, havadaki elektrik yükünü toprağa aktarmayı amaçlayan araçtır. İki bulutun sürtüşmesi, çarpışması veya kendi aralarında elektron boşalması yapmaları sonucu oluşan ışık görüntüsüne şimşek denir. Yıldırımdan korunmak için binaların ve evlerin gökyüzüne yakın olan yerlerine paratoner adı verilen aletler konulur. Bu aletler kısaca toprağa bağlanmış birer demir çubuktur. Topraklama sayesinde demir iletkene gelen yıldırım etkisiz hale getirilir.

³⁴ Elektrik yüklerinin artı ve eksi olarak belirlenip adlandırılmasını sağlayan Benjamin Franklin (1706 - 1790)dir.

(22)Mücid-i (paratoner) meşhür (Franklin) bir pazarda lüzumsuz pek çok şeylere rağbet itmekte olan bir ahbâbına teşadüf ider. Kendisi zâten isrâf ‘aleyhinde bulunduğundan hemân mûmâileyhe takarrüb³⁵ iderek «Eger siz şimdi böyle bir takım lüzumsuz şeylere rağbet gösterir iseniz emîn olunuz ki biraz zaman sonra pek nâfi³⁶ ve elzem eşyânızı satmağa mecbûr olacaksınız!» demiş.

3.1.8. İçki-İşret-Sarhoşluk

Eserde içki, işret meclisi ve sarhoşluk konularını işlendiği fıkra sayısı dört tanedir. Sarhoşların davranışlarının eğlenceli bir dille anlatıldığı bu fıkralar 10, 45, 164, 165 numaralı fıkralardır.

10. fıkroda içkinin verdiği neşeyle tebessüm eder bir halde sızan sarhoş anlatılır.

45. fıkroda içki içmeyi seven bir doktorun içkinin zararlarını anlatması vardır. Neden kendisinin de içtiği sorulduğunda “Dediğimi yapın, yaptığımı yapmayın.” cevabını verir.

164. fıkroda bir zat işrette çok içince çirkin birini öper. Sebebi sorulduğunda ilaç yaptırıp kusmaktansa böylesinin daha iyi olduğunu söyler.

165. fıkroda sarhoş bir adamın sokakta beklemesi ve sebebi sorulduğunda dünyanın döndüğünü ve evini beklediğini söylemesi anlatılır.

(10)Keşretle ‘işret isti‘ māl cden ‘ayyâşinden biriniñ «Bir gün muqaddem³⁷ bir maḥallde sızub kalmış olduğu ve ḥālâ ḥumār

³⁵ yaklaşma

³⁶ faydalı

³⁷ Değerli, önemli

üzerinde icrâ-yı hüküm etmekte bulunduğu halde «‘İşret ‘âleminde tesâdüf edilen neş’eniñ lefâfetinden bahş etmesine müstem‘inden³⁸ biri «bir gün evvelki hâlini görmüş olduğundan» «Evet! Hatta dün dahı ol kadar neş’eli idiñiz ki sızmış olduğunuz halde bile vechiñiz mütebessim idi.» cevâbını virmiş.

3.1.9. Yemek

Eserde yemek konulu on iki tane fıkra yer almaktadır. Çok yemek yiyenlerin rahatsızlıkları, doktor hasta ilişkilerinin anlatıldığı bu fıkralar 11, 12, 40, 61, 68, 90, 98, 107, 109, 119, 123, 130 numaralı fıkralardır.

11. fıkroda çok yiyen bir zatın hazımsızlıktan öldüğü doktor tarafından açıklanır. Yakınlarının ağlamaya başlaması üzerine zatın açlıktan değil tokluktan öldüğü doktor tarafından izah edilir.

12. fıkroda lokantaya giden ahmak biri her yemek çeşidinden yirmi paralık alır. Aşçı “Hay gidi mide hay.” der. Ahmak da “Mide de var mı?” der.

40. fıkroda hekim hastasının patlıcan dolması yediği görür. Hasta şifa niyetine diyerekten söylemesi üzerine hekim ilaçları da zehir niyetine içmesi gerektiğini söyler.

61. efendinin biri su içtiği zaman, şifalar olsun, denmesini istemez. İçtiği su Ala Kayış³⁹ dağı ve Karakulak⁴⁰ suyudur. Taşraya çıktıklarında ise şifalar olsun denmesini ister.

³⁸ dinleyici

³⁹ İstanbul’un Kayışdağı semtinde Kayışdağı’ndan çıkan ve buradan çevredeki ve uzaktaki birçok semte kadar çeşmeler vasıtasıyla ulaşan kaynak suyu(Erenköy,İçerenköy,Başbüyük,Maltepe,Üsküdar,Bostancı vs...). bu suyun özelliği çam suyu olmasıdır. Yani yağmur suyunun çamların altından süzülerek kaynaklardan fişkırmasıdır. Kayışdağı suyu, birçok katmaları ile Sultan 3. Ahmet’in sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşa tarafından Kadıköy’e, Üsküdar’a oradan da padişahın Kavak-Bağdat ve Şerefabad kasırlarına akıtılmıştır.

⁴⁰ Karakulak Suyu bugünkü idari teşkilatıyla Beykoz Merkez bucağına bağlı Dereseği Köyündedir. Bu köy Anadolu Hisarı’dan evvel Osmanlı sınırları içine girmiş tarihi bir yerdir. Karakulak 18.yy. sonlarına kadar Dereseği’nin koyu kadife bir yamacını şeritleyen adsız bir su idi.Tokat köşkünün şimdi Çifte Çınarlar şeklinde adlandırılan yerdeki has ahırlarında bir çeşit postacılık ve muhaberecilik yapan Karakulak Ahmet Ağa, yakalandığı hastalığını geçiren bu suyun kaşifi olmuştur. I.Sultan Mahmut’tan beri

68. fıkrada bir haneye misafir olan adam iştahsızlık yüzünden doktora gittiğini söyler. Hane sahibi köylünün getirdiği yemekleri çabucak yiyen adama midelerini açtırmak için değil kapatmak için gitmesi gerektiğini söyler.

90. fıkrada doktor hastasına az yemek yemesini tembihler. Doktorun ayrılmasının ardından hizmetçisinden yemek ister. Hizmetçisinin karşı çıkması üzerine “Senin paranı doktor vermiyor, ben veriyorum.” cevabını verir.

98. fıkrada zengin bir adamın etrafındaki dalkavuklar yemekleri medh ederler. Bunu üzerine adam pederinin “Malını köpekler yesin.” dediğini söyler.

107. fıkrada patlıcan sevmez bir adam yemeğe davet edilir. Bütün yemeklerin patlıcanlı olduğunu görünce hizmetçiden patlıcansız bir su istediğini söyler.

109. fıkrada çocuk validesinden çorba ister. Pirinç olmadığı için beklemesi söylendiğinde pirinçsiz olabileceği cevabını verir.

119. fıkrada hane halkı yemekte tavuk kızartması yer. Çocuk topuk kemiğini ister. Baba da bunun balık olmadığını söyler.

123. fıkrada yiyicilerden birinin Muharrem aşının verildiği bir davette tüm sofralara oturup çok yemek yemesi ve rahatsızlanması anlatılır.

130. fıkrada midesinden rahatsız bir hastaya doktor hazımsızlık yapan yiyecekleri sayar. Hasta da yemek çeşitlerini saymamasını midesine çare bulmasını ister.

bütün Osmanlı padişahları ve son halife Abdülmecid Efendiye kadar Karakulak suyu içerlerdi. Su, gümüş güğümlerde ağızları mühürlü olarak Osmanlı Saray'larına getirilirdi. Hidivler, Mısır Kralı Fuat, oğlu ve Mısır Sarayı bu suyu içerdi.

(130) Ādemiñ biri bir gün pek çok ta‘ām itmekle hazımsızlıkla hastalandığından celb edilen hekim yolunuñ uzaqlığından birāz vaqt soñra gelüb hastayı kat‘-ı enfās⁴¹ itmiş bulmağla ‘avdet arzusunda bulunur ise de müteveffinın çocuklarınıñ ümid-varāne-i ibrām⁴² ve isrārlarına binā‘en cenāzeyi bilmu‘āyene vefātınıñ muhakkak u sebeb vefāti dahı ancak mi‘desinin taħammül edemeyeceği derecede ta‘ām etmiş olmaqlığı idüğünü beyān eyledikde çocukların ağlamağa başladıklarını görünce bir tesellī olsun için merkūmūna hiṭāben «Yā hū! Ne ağlıyorsunuz? Pederiñiz vefāt etdi ise açlığından etmedi yā!» demiş.

3.1.10.Uyku-Uykusuzluk

Eserde yer alan üç fıkroda uyku konusu işlenir. Bu fıkralar 13, 49, 153 numaraları fıkralardır.

13. fıkroda abdal birine nasıl uyuduğu sorulduğunda uyanık olduğum halde cevabı verilir.

49. fıkroda tefeciyle borçlunun nasıl uydukları konusunu işler.

153. fıkroda bir mecliste uyuyarak horlamaya başlayan bir adamın komik tepkisi işlenir. Uyku geldiğinde horlayarak kaçırılmak istiyormuş.

(153) Ādemiñ birisi bir meclisde oturur iken uyuklayarak horlamağa başlar. Yanında bulunan zātın kendisini bidār idübde: «Hem uyuyor hem de horluyorsun!» dimesine cevāben dimişki:

⁴¹ nefesi kesilmiş

⁴² Zorlama

«Hayır uyumuyorum. Uyku geliyor da horlar gibi yaparağ ürkütmeğē çalışıyorum!»

3.1.11. Kibir-Tevazu-Edep

Eserde yer alan beş adet fıkroda kibirli olma, tevazu gösterme ve edepli olma konuları işlenir. Kibirlene kişilerin alaya alındığı bu fıkralar 17, 18, 31, 138, 160 numaralı fıkralardır.

17. fıkroda mütekebbir bir zatın kibrini ve gururunu yenmek için damatların eteğini öpmesi anlatılır.

18. fıkroda mütekebbir bir zata dünyadaki en fena huyun ne olduğu sorulur. O da büyüklenenler ve halkı hakir görenler olduğunu söyler.

31. fıkroda Diyojen'in uygunsuz bir bahsin konuşulduğu mecliste yüzü kızaran genci övmesi anlatılır.

138. fıkroda mütekebbir bir zata adres sorulması ve adamın konuşmadan kafasıyla işaret etmesi alaya alınır.

160. fıkroda zeki birinin mütekebbir bir zata sorduğı soruya aldığı "Bunu hayvanlar bile bilir." aşağılamasına "Hayvan olmadığım için bilemiyorum." cevabını vermesinden bahsedilir.

(18)Ġāyet mükebbir zātın birinden bir kaç aḥbābı dünyāda
kaḅı ṭabī'atın pek fenā olduğunu su'al eylediklerinde mūmāileyhiñ
«Kendini begenüb halkı ḥaḅir görmek!» cevābını virmesine
merḅūmūnuñ bittekrār «ya siz bu ṭabī'atıñ fenā olduğunu biliyorsunuz

da niçün icrādan girü turuyorsuñuz?» su'allerine «Siz baña dünyada pek fenā insānîm kim olduğunu değil, en fenā řabi'atı su'al itdiñiz idi!» demiş.

3.1.12. Yaşam-Ölüm

Eserde yer alan sekiz fıkra yaşam ve ölüm temalarını işler. Sanat, edebiyat, felsefe dünyasından önemli insanların hayat ve ölüm üzerine düşüncelerinin anlatıldığı bu fıkralar 20, 23, 24, 47, 65, 71, 135, 147 numaralı fıkralardır.

20. fıkroda Musırr-ı Hekime neden ölüm hakkında yazmadığı sorulur. O da tecrübe ettiği konuları yazdığını ölümü tecrübe etmediğinden ölüm hakkında yazmadığını söyler.

23. fıkroda matematikçi Galile⁴³'ye geçen ömrün kıymetli olduğundan söz etmesi istenir. O da yirimi yaşına kadar pederinin himayesi altında yaşadığından bir kıymet ifade etmediğini belirtir.

24. fıkroda filozof Diyojen ölünce bir dağın eteğine gömülmek istediğini söyler. Canavarların zarar vereceği söylenir. O da yanına bir sopa konmasını ister. Ölülerin hiçbir şeyden korkmayacağı mesajını verir.

47. fıkroda iki kişi tartışırlar. Biri diğerine “Senin yaşaman bana ızdırap veriyor seni öldüreceğim.” der. Diğeride “Yaşayarak senden intikamımı alacağım.” der.

⁴³ Galileo Galilei (d. 15 şubat 1564 – ö. 8 Ocak 1642), İtalyan fizikçi, matematikçi, gökbilimci ve filozof. Galileo hem yüzyıllardır hakim olan Aristoteles akımından, hem de Kutsal Kitap'tan şüphe duyarak Orta Çağ'daki bilim anlayışında devrim yaratmıştır. İtalya'nın Pisa kentinde dünyaya gelen Galileo, ilk önce tıp eğitimine başlamış, sonra ilgisi matematik ve felsefeye dönmüştür. 25 yaşında Matematik profesörü olan Galileo, genç yaşlarından itibaren hareket hakkında kendi başına deneyler yapmaya başlamıştır. 1609'da yapılmış basit bir teleskoptan ilham alarak daha üstün teleskoplar geliştirmiş ve uzay hakkında daha önce hiç yapılamamış gözlemler yapmıştır.

65. fıkrada hanımı kocasına pazartesi günü turnak kesenin evlat mirası yiyeceğine inanıldığını söyler. Kocası da hanımın mirasını yemek için hangi gün turnak kesileceğini söyler.

71. fıkrada zatın birine tanıdığının ölüm haberi haberi gelir. Zat da tanıdığından mektup aldığını ve bu bahisten söz etmediğini söyler.

135. fıkrada adamın biri ıstıraplı bir hastalığa tutulan hanımına “Sen çirkinsin.” der. Sebebi sorulduğunda hanımının “Çirkinsin” dendiği günün öldüğü gün olduğunu söylediğini belirtir.

147. fıkrada Aleksande Düma⁴⁴,ya hayat hakkında bir soru sorulur. O da “Hayat bir fırtınadır, ölümle sükut bulur.” der.

*(20)Da‘vāsında muşırr-ı hekîmîñ biriniñ aşârına mu‘teriz⁴⁵
zâtüñ biri bir gün mûmâileyhe «‘alâ tarîk-ı istihzâ⁴⁶» bu kadar âşârı
arasında hâlât-ı mevtden niçün bahş itmediğini su‘al eyledikde
mûmâileyh dahı bir cevâb-ı nâzikâne olmağ üzere «Yazdığım
bahşleriñ kendi nefsimde dahı mücerreb⁴⁷ dir. Halbuki henüz memâtîñ
hâlâtını tecrübeye muvaffak olamadım. Eger cenâb-ı haqq nefsimde
bir def‘a dahı o hâli vuqu‘ bulur ise ânı yazmağdan ziyâde sizi bu gibi
üzüntülerden kurtarmış olmağla kendimi bahtiyâr ‘add eylerim!»
cevâbını virmiş.*

3.1.13. Efendi-Köle-Velinimet

⁴⁴ Alexandre Dumas, 24 Temmuz 1802 – 5 Aralık 1870), ayrıca Alexandre Dumas, Père olarak da bilinen Fransız yazar. Macera türündeki tarihi romanlarıyla ünlüdür. Eserlerinin 100 dile çevrilmesi sayesinde en çok okunan Fransız yazarlardan biri olmayı başardı. Monte Kristo Kontu, Üç Silahşorlar, Yirmi Yıl Sonra ve Demir Maskeli Adam gibi romanlarından bazıları dizi şeklinde yayımlanmıştır.

⁴⁵ İtiraz eden

⁴⁶ Alay ederek

⁴⁷ deneyim

Eserde efendi, köle ve velinimet konulu fıkraların sayısı on birdir. Efendi ve hizmetçiler arasında geçen komik diyalogların yer aldığı bu fıkralar 26, 32, 39, 48, 77, 81, 86, 97, 102, 111, 170 numaralı fıkralardır.

26. fıkroda Lokman⁴⁸'ın kölesi verdiği acı yemekleri iştahla yer. Sahibinin verdiği nimetleri över, mukaddes ve lezzetli olduğunu söyler.

32. fıkroda efendisine yaranmak için gammazlık yapan hizmetkara efendisinin kızması anlatılır.

39. fıkroda efendinin biri, başka birini medh için diğerini zemm etmesine kızar.

48. fıkroda efendisi ile uşak arasında iyi insan ve iyi huy karşıtlığı işlenir. Efendisinin iyi uşak bulamadım feryadına, uşağının iyi huylusunu bulamadım demesi ve titiz insanların eleştirildiği görülür.

77. fıkroda efendisi kölesinin neden “ayul” diye çağrıldığını sorar. Önceki efendisinin “ayu” dan teşbihle böyle bir ad taktığını söyler.

81. fıkroda efendisi uşağının gömleğinin yakalarının neden kirli olduğunu sorar. Uşak da limon bulamadığından temizleyemediğini söyler.

86. fıkroda efendisi uşağını hayvanlığa teşbih eder.

97. fıkroda kibirli bir efendinin hicvedilmesi söz konusudur. Kendisine davetiye getiren hizmetçiyi küçümsemesi ve “Başka adam yok muydu?” sorusuna hizmetçinin “Adamı adama beni de size gönderdiler.” diye cevap vermesi fıkroda işlenir.

102. fıkroda efendisi hizmetçisini piç hokkası⁴⁹ almaya gönderir. Hizmetçi de yanlış anlayarak beş okka soğan alır.

⁴⁸ Lokman veya Lokman Hekim, Kur'an'da ve halk efsanelerinde bahsi geçen, hikmet sahibi olduğuna inanılan kişi.

⁴⁹ İlaç adı

111. fıkrada efendinin birine bir ahbabı dalkavukluk yapar. Neden yaptığı sorulduğunda da mücadelecı değil müdaheneci olduğunu cevabını verir.

170. fıkrada efendi ve hizmetçi arasında yemek yerken sakala yapışan pirinç taneleri konusu işlenir.

(26)Hekim-i meşhür «Loķman» un bendelik zamânında bir gün efendisi yediyle verilen pek acı bir şey'i bilâfütür yemesi efendisiniñ merâkıını mûcib olmağla vuķû'bulan su'âline müşârünileyh «Efendim! Nazarımda velî'ni' met yediyle virilen her şey muķaddes ve en acıları dahı mülezzezdir!» cevâbını virmiş.

3.1.14.Özlü Söz, Atasözü

Eserde yer alan on bir fıkrada özlü sözlere, atasözlerine, deyişlere rastlanır. Bu fıkralar 6, 27, 28, 60, 61, 94, 142, 145, 147, 152, 155 numaralı fıkralardır.

6. fıkrada çocuk hükema birine “Hakikat üryandır.” Sözüünün ne zamandan beri söylendiğini sorar. Hükema da “Yalan, elbisesini çaldığından beri.” cevabını verir.

27. fıkrada Yahya-i Bermek⁵⁰i, çocuklarına işittiğiniz güzel sözleri yazın, yazdıklarınızı ezberleyin, ezberlediklerinizi de anlatın, nasihatini verir.

28. fıkrada Diyojen'e neden kötü mahallerde yaşadığı sorulur. O da “Güneş, çamurlu ve pis mahallelere de doğar ama sakıt olmaz.” der.

⁵⁰ Abbasî Devleti vezirlerinden. İsmi, Yahya bin Hâlid bin Bermek, künyesi Ebû Ali'dir. Abbasî halifelerine uzun zaman vezirlik yapmış olan Bermekiler ailesindedir. 738 senesinde doğdu. Babası Hâlid, Abbasî Devleti'nin kurulmasında büyük hizmette bulunmuş ve bundan dolayı vezirlik makamına getirilmişti. İyi bir eğitim gören Yahya bin Hâlid, babası vasıtasıyla Azerbaycan valiliğine tâyin edildi. Daha sonra Halife Mehdî tarafından vezirliğe getirildi. Ayrıca oğlu Harun Reşid'in yetiştirilmesiyle vazifelendirildi. Harun Reşid, Yahya Bermekî'nin hanımından süt emdiği için, aynı zamanda onun süt oğlu idi.

60. fıkrada İngiltere kraliçesi Elizabeth⁵¹'e neden evlenmediği sorulur. Cevap olarak, evli olduğunu, eşinin İngiltere, çocuklarının da sakinleri olduğu cevabını verir.

73. fıkrada iki şişman tanıdık atışması vardır. Ev sahibi şişmanın “Dağ yürümez abdal yürür.” atasözünü söylemesine diğer şişmanın “Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.” atasözüyle karşılık verdiği görülür.

94. fıkrada adamın bir keçi boynuzunu anlatır. Diğerinden “Bir dirhem bal için bir çeki odun çiğneyemem.” cevabını alır.

142. fıkrada Kral Şarvand yasakladığı halde silahıyla sokağa çıkar. Halk kanununun değiştirildiği zannına kapılır. Hata yaptığını “Nizam bakidir.” açıklamasını yapar.

145. fıkrada “Edebi edepsizlerden öğrendim.” sözü işlenir.

147. fıkrada Aleksande Düma'ya hayat hakkında bir soru sorulur. O da “Hayat bir fırtınadır, ölümle sükut bulur.” der.

152. fıkrada İskender-i Zülkarneyn⁵²'e adalet mi, şecaat mi, sorusu sorulur. Cevap olarak da “Adalet, şecaatten müstağnidir.” der.

155. fıkrada adamın biri Ramazan alışverişi yapar. Aldığı malları bir hamala yükleterek evine gönderir. Hane halkının derhal hamalı aramasını istemesi üzerine “Kimse kimsenin kısmetini yiyemez.” der.

⁵¹ I. Elizabeth (7 Eylül 1533 – 24 Mart 1603), İngiltere'nin 17 Kasım 1558 tarihinden ölüm tarihine kadar olan süre içerisindeki kraliçesiydi. Ayrıca İrlanda'nın ve sembolik olarak da Fransa'nın kraliçesi olarak kabul ediliyordu. İngiltere'yi 16. yüzyıl boyunca yöneten Tudor hanedanının üyesi olan kral ve kraliçelerinin 5. ve en sonuncusuydu. Yaşamı boyunca hiç evlenmediği için Bakire Kraliçe adıyla da anılır. İngiliz kral ve kraliçeleri arasında en önemli rol oynayanlardan birisi olarak düşünülür.

⁵² Zülkarneyn, İslam dininin kutsal kitabı Kur'an'ın Kehf Suresi'nde geçen bir kişidir. Peygamber olup olmadığı tartışmalıdır. Kendisiyle ilgili anlatı Ye'cüc ve Me'cüc'ü de içerir ki bu bağlamda benzeri anlatılar Tanah'ta da bulunur. Kur'an'daki anlatıda kim veya ne oldukları açıklanmayan Yecüc ve Mecüc'ü engellemek için bir set inşa ettiğinden söz edilir. Hangi çağda yaşadığı belirtilmemiştir. Zülkarneyn karakterini, kelime anlamının çift boynuz sahibi olması nedeniyle (çift boynuzlu miğfer takan) Büyük İskender'e veya Ebu'l Kelam Azad, Muhammed Hüseyin Tabatabaî ve Nasir Mekarim Şirâzi gibi tefsir âlimleri tarafından ve bazı Hıristiyanlarca Büyük Kiros'a atfedilir.

(6) Bir çocuğun hükemâdan birine⁵³) : *Dâimâ haqîkât 'üryândır!*»
buyuruyorsunuz 'acceb ne zamandan berü haqîkât böyle çıplâk geziyor?»
su 'âline müşârinileyh cevâben: «Kizb⁵⁴ elbisesini çaldığı gündün berü!»
cevabını virmiş.

3.1.15. Alay Etme

Eserde yer alan yedi fıkrada alay etme söz konusudur. İnsanların fiziksel noksanlıklarının haksız bir şekilde alaya alınmasının işlendiği bu fıkralar 33, 35, 36, 51, 92, 97, 157 numaralı fıkralardır.

33. fıkrada kör bir adamın gece vakti fenerle gezmesi alaya alınır. Zaten göremediği neden fenerle dolaştığını alaya alanlara “Sizin gibi münasebetsizler çarpmasın.” diye cevabını verir.

35. fıkrada kör bir adamla alay edenlerin fena insan oldukları düşüncesi işlenir.

36. fıkrada ressam Vane'nin kendisine hakaret edenlere tebessümle karşılık vermesi işlenir.

51. fıkrada bir hekimin kambur bir adamla alay etmesi işlenir. Hekim kambur adama diğer omzuna da bir kambur koy ki yalnız kalmayasın diyerek dalga geçer.

92. fıkrada iki gencin adamın büyük burnunu görmesi ve adamın burnum büyüktür ama yolu kapatmaz diyalogu vardır.

97. fıkrada kibirli bir efendinin hicvedilmesi söz konusudur. Kendisine davetiye getiren hizmetçiyi küçümsemesi ve “Başka adam yok muydu?” sorusuna hizmetçinin “Adamı adama beni de size gönderdiler.” diye cevap vermesi fıkrada işlenir.

⁵³ Envar-ı Zeka cild 1 sahife 59

⁵⁴ yalan

157. fıkrada nekregu bir zat kızdırılmak istenir. Mecliste bulunan bir fino köpeğinin havlaması üzerine de nekregu zat “Hanginizin sesi?” der.

(33)A‘mānīñ biri bir aḡṣām elinde fenerle bir soḡāḡdan geḡer iken teṣādūf eylediḡi bir müstehzīnīñ «Behey ādem! Körlüḡünden mā‘adā bir de müsriḡliḡe mübtelā olmalıṣınki zāten ‘indinde ḡice ile gündüzüñ bir farkı yokken beyhūde meṣārīfle elinde bir de fenār bulunduruyorsuñ?» su ‘āline a‘mā-yı merḡūm cevāben: «Ben bu fenārı kendim için deḡil seniñ gibi bir taḡım münāsebetsizler için taṣıyorum ki dilleriyle ḡarḡub ḡalbimi incitdikleri gibi hiḡ olmazsa vücūdlarıyla ḡarḡub da bir yerimi incitmesünler!» demiṣ.

3.1.16. Çok Konuşma-Az Konuşma

Eserde yer alan altı fıkrada konuşma üzerinedir. Çok konuşan insanların yerildiḡi bu fıkralar 37, 38, 56, 70, 72, 136 numaralı fıkralardır.

37. fıkrada az konuşan bir adama sebebi sorulur. O da “Söz gümüşse, sükūt altındır.” cevabını verir.

38. fıkrada zevzek bir adamın gece geḡ bir vakitte gördüḡü aḡbabına “Evden mi kovuldun?” der. Aḡbabı da “Bab-ı insaniyet kapısı kapanmadı.” cevabını verir.

56. fıkrada iyiliksever bir adamın az konuşulmasını sevdiḡi işlenir.

70. fıkrada bir mecliste kadınlar bülbüle teṣbih olunur. Bülbülün ötmekten usanacağı, kadınların ise konuşmaktan usanmayacağı söylenerek karşı çıkılır.

72. fıkrada nekregu bir zatın bahsi uzatmasından dolayı herkesin uyuması konusu işlenir.

134. fıkrada hacı olan bir zatın her mevzuyu hac anılarına bağlaması söz konusudur.

(70)Bir meclisde ‘umūm-u t̄ā’ife-yi unāş bülbüle teşbīh olunur. H̄āzır-ı lāyık gördüğünden ‘umūma h̄itāben bil-meclis-i zendostlardan biri bu teşbīhi ğayr-ı: «hayır, hayır, haṭā eyliyorsunuz! Bir bülbül ötmekden uşanır, faḳaṭ bir ḳadın söz söylemekden aṣlā uşanmadığı için bülbüle bu cihetle dahı teḳaddüm eyler.» demiş.

3.1.17. Hırsız-Dolandırıcı

Eserde hırsız ve dolandırıcıların işlendiği dokuz fıkra bulunur. Bu fıkralar 29, 46, 52, 101, 108, 114, 144, 161, 168 numaralı fıkralardır.

29. fıkrada diplomat birinin hoşlanmadığı herzeguları uzak tutmak için zenginlerine borçlanması fakirlerine de borç vermesi tavsiye edilir.

46. fıkrada hırsızın birini bahçesinde gören adam ne aradığını sorar. Hırsız yolunu kaybettiğini söyler. Ev sahibi de sokak kapısını göstererek hapishaneye gidenlere yardımcı olduğunu söyler.

52. fıkrada tamakar bir çocuk cimri babasının malını çalar. Babası durumu anlayınca günlük harçlığını vermesini söyler.

101. fıkrada sabuncu dükkanında hırsızlık yapan biri sabunları cebine atarken “Ya Hak” der. Sabuncu bu durumu fark eder ve “Hakkı biliyorsan sabunu bırak.” der.

108. fıkrada borçlu olan bir herkes tarafından tanınmak ister. Zenginlere borçlanıp fakirlere borçlanması tavsiye edilir.

114. fıkrada alacaklı biri borçlu olandan borcunu azar azar ödemesini ister. Borçlu da böyle bir terbiyesizliği yapamayacağını söyler.

144. fıkrada hırsız, soygun için girdiği evde ev sahibiyle karşılaşır. Ev sahibi de aradığı şeyi kendisinin bulamadığını söyler.

161. fıkrada borca batmış birine ömrünün zor dakikaları sorulur. O da faiz borcunun sermayeye yaklaşmasının heyecanını artıracığını söyler.

168. fıkrada köylünün birinin çift sürdüğü öküzlerin çalınması konu edinilir.

(101) Ādemiñ biri bir şabuncu dükkanına giderek lüzūm-u miqdār şabun aldıkdan soñra, şabuncunuñ diğēr bir müşteri ile meşğūl bulunmasından bilā-istifāde bir kalıb şabunu hemān paltosunuñ cibine şoğar. Oturduđu şandalyeden kalkar iken izhār-ı diyānet için (hakk) dir. Şabuncu, merķūmuñ sirķat eylediği şabunu görmüş ve her ne sebebden ise ašlā sesini çıkarmamış iken, böyle sirķatiyle beraber bir de diyānet-i kavi-i ešhıbından bulunduğunu bir şūret-i riyākarānede izhāra çalışmasına canı şıkılarak merķūma hitāben: «Eđer hakkı bilür iseñ, şabunu birağ da kalk!» demiş.

3.1.18. Hamam-Temizlik

Eserde hamam ve temizlikle ilgili üç fıkrâ bulunmaktadır. Bu fıkralar 34, 11, 131 numaralı fıkralardır.

34. fıkrada zatın biri bir hamama girer. Çıkarken de yanılıp girenlerin nereye gideceğini sorar.

113. fıkrada Lokman'a hamamda ne kadar süre kalınacağı sorulur. O da "Bir kapıdan gir, diğer kapıdan çık." der.

131. fıkrada hamama girerek eşyam kayboldu bahanesiyle para vermeyen biri anlatılır.

(34)Zātın biri bir hamama girübde dāhilen nezāfete olan ādem-i diḳḳatden ba'z-ı gūne mūnāsebetsizliklere teşādūf eylediğinden bir kere şoyunmuş bulunmağla çāresiz yıkanarak çıkar faḳaḳ giyinüb giderken hamamcıya nezāketle bu ḥāli tefhīm maḳşadıyla «Yañlubda bu hamama girenler ba' de temizlenmek için nereye gitdiklerini ta'rif idermisiñiz?» demiş.

3.1.19. Çirkinlik-Güzellik

Eserde çirkinlik ve güzellik konulu dört fıkra bulunmaktadır. Bu fıkralar 58, 67, 112, 121 numaralı fıkralardır.

58. fıkrada giriş kapısında çirkinler giremez yazısını gören Diyojen'in ev sahibinin ne yapması gerektiğini sorduğu anlatılır.

67. fıkrada hane sahibinin çirkin oğlu anlatılır.

112. fıkrada iki arkadaş bir başka ahabplarının hüsnünden bahseder. Sebebi de mirasyedi olmasıdır.

121. fıkrada çirkin ve mütekebbire bir bayan devamlı hüsnünden bahseder. Kocasını da eşinden duymamak için pamuk, görmemek için de gazı söndürmesini ister.

(58)(Diyojen) bir gün bir soğakdan isnā-yı mürūrunda bir hāneniñ kapusu üzerine bir levhāya «Bu kapudan kabīh⁵⁵ olan hiçbir şey dāhīl olmasun!» ‘ibāresi yazılarak ta‘līk olunmuş olduğu güzüne ilişdiğinden hemān levhanıñ zīrine «ya hāne şāhibi olan zāt nereden girebilsün?» su ‘ālını yazmış.

3.1.20. Evlilik

Eserde evlilik konulu altı fıkra vardır. Bu fıkralar 60, 69, 79, 124, 133, 156 numaralı fıkralardır.

60. fıkroda İngiltere kraliçesi Elizabeth’e neden evlenmediği sorulur. Cevap olarak, evli olduğunu, eşinin İngiltere, çocuklarının da sakinleri olduğu cevabını verir.

69. fıkroda gencin biri evlendirilmek ister. Kızı nasıl isteyecekleri konusunda tavsiye isterler. Oğlanın iradesiz olduğunu söylenerek, kızın akıllı gencin iradesiz olduğu söylenerek akıl ustası lazım geldiğini söylemeleri istenir.

79. fıkroda genç adam evlendirilmek istenir. Kız tarafı ise kızın akıl noksanlığından bahseder. Genç adam da benim aklım iki kişiye yeter cevabını verir.

124. fıkroda yalnız bir ihtiyarı evlendirmek isterler. İhtiyar adam da genç bir bayanla evlenmek şartını koyar.

133. fıkroda iki evli bir adam zindana düşer. Halinden memnundur.

156. fıkroda yeni evli birinin uzun zamandır görünmediği konusu işlenir.

⁵⁵ Çirkin, yakışsız, fena

(133) İki evli bir ādemi bir sebeble tevķif idüb ħabshāneye koyduklarında, merķūmuñ memnūn olmasından sebab-i memnūniyeti su’āl olunduğda cevāben dimişki: «İki evli olmağlığım ħasebiyle baña dūnyā zāten bir nev’i ħabshāne idi. Burası ise dūnyāñ ħārici dimek olduğundan buraya tebdīl-i ‘ālem itmiş ‘add eylerim.»

3.1.21. Sağlık

Eserde sağlık konulu dört fıkrâ bulunur. Bu fıkralar 45, 83, 85, 91 numaralı fıkralardır.

45. fıkrada içki içmeyi seven bir doktorun içkinin zararlarını anlatması vardır. Neden kendisinin de içtiği sorulduğunda “Dediğimi yapın, yaptığımı yapmayın.” cevabını verir.

83. fıkrada Lokman Hekim ve kan aldırma işinden bahsedilir.

85. fıkrada şişman bir adam nefes nefese kalır ve bir bakkala girer. Bakkal çırağı ne alacaktınız, diye sormasına “Birkaç nefes.” cevabını verir.

91. fıkrada hassas ve pinti bir adama kederli söz söylenmesi gerektiği anlatılır. Ahbabı da adamı tanıdığından “Birkaç akçe isteyin.” der.

(85)Ġāyet mūlahħam zātuñ biri, temmuzuñ cñ sıcağ günleriniñ birinde uzağca bir maħalle gitmekde iken, gerek şemsiñ ħarāretinden, gerek vücūdunuñ sıklıetinden yürümeye tağāti ħalmayarağ bir bağğāl dükkānına girüb boş bulduğı bir iskemleye oturur. Bağğāl çırağı gelüb de ne alacağını su’āl eyledikde: «Bir iki nefes!» cevābını virmiş.

3.1.22. Söyleyiş-Söz Oyunları

Eserde söyleyiş farklılıklarına dayalı eğlendirici fıkraların sayısı on üç fıkra mevcuttur. Bu fıkralar 66, 75, 76, 77, 88, 89, 93, 118, 139, 140, 151, 163, 166 numaralı fıkralardır.

66. fıkroda zatın birine Arapçada karpuz ve kavuna ne dedikleri konusundadır.

75. fıkroda misafir sevmez bir zat ahababına “Neden görüşemiyoruz?” der. Ahababı da “Efendimizin nefretine düçar olmamak için.” der.

76. fıkroda zatın birine Arapçada deveye ve yavrusuna ne dedikleri sorulur.

77. fıkroda efendisi kölesinin neden “ayul” diye çağrıldığını sorar. Önceki efendisinin “ayu”dan teşbihle böyle bir ad taktığını söyler.

88. fıkroda cahil bir adamın esbab ve esvab sözcüklerini karıştırmaya alaya alınır.

89. fıkroda gönül kıran bir kişinin arkadaşına “Neden görüşemiyoruz?” diye sorması ve “Görüşebilmek için.” cevabını alması vardır.

93. fıkroda iki kardeş arasında geçen kulak ısırma konusu işlenir.

118. fıkroda Arapça öğrenmek isteyen birine “natare” sözcüğünün manası sorulur.

139. fıkroda adamın birinin sağır bir adama saat sorması anlatılır.

140. fıkroda uyuyakalan kayıkçının kendi başını kaşındığını zannederek yanındaki başını kaşınması anlatılır.

151. fıkıada abdalın birinin çocuğu olur. Arkadaşı “kız” mı diye sorar. Hayır cevabını alınca oğlan çocuklarını sevdiğinden bahseder. Abdal da, çocuğun oğlan olduğunu söylemedi, der.

163. fıkıada iki Anadolulunun Recep ve İrrecep isimlerini söyleyişleri komik bir dille anlatılır.

166. fıkıada hanımı ölen bir adamla çocuğun çorbanın sıcaklığından ağızlarını yakmaları konusunu işlenir.

(66)Zātın birine Hicāzda (arpuz) a ne ta‘bīr olunduğu su ‘āl olunur. Mūmāileyhiñ (hep, hep!) dimesine (avun) a ne denildiği su ‘āl olunduğda «Ben hacda bulunduğum sene kâp kâp dirler idi ama, bilmem ben geldikten soñra kâpdılar mı?!» cevābını virmiş.

3.1.23. Oyun

Eserde oyun konulu iki fıkıa vardır. İskambil be bilardo oyunlarının konu edinildiği bu fıkıalar 104, 108 numaralı fıkıalardır.

104. fıkıada iskambil oynayanları gören taşralı zil takıp neden oynamadıklarını sorar.

148. fıkıada bilardo oynayanları gören taşralının düğünlere gidip de para kazanmalarını söylemesi vardır.

(104)İstanbul'a birinci def'a olarak henüz gelmiş taşralının birisi bir çahvehānede (işkambil) kağıdı oynamağda olan birkaç kişiyi gōrōb kağıd parçalarıyla ne yapmağda olduğlarını bir diğerine şorubda (işkambil oynuyorlar.) cevābını aldığında te'accūble. «Hani ya, zil sesleri işidilmiyor?» dimiş.

3.1.24. Kadın-Karı-Koca

Eserde kadın konusunu işleyen altı fıkrā mevcuttur. Bu fıkrālar 65, 70, 87, 128, 129, 159 numaralı fıkrālardır.

65. fıkrada hanımı kocasına pazartesi gōnō tırnak kesenin evlat mirası yiyeceğine inanıldığını sōyler. Kocası da hanımın ōlmesi için hangi gōn tırnak kesileceğini sōyler.

70. fıkrada bir mecliste kadınlar bōlbōle teşbih olunur. Bōlbōlōn ōtmekten usanacağı, kadınların ise konuşmaktan usanmayacağı sōylenerek karşı çıkılır.

87. fıkrada karı koca arasında elma kabuğunun yakılması konusunda geçen diyaloglar yer alır.

128. fıkrada Diyojen asılmış kadıları gōrūr. Kadınların erkeklerin kolları yerine ipi dōřōnmeleri gerektiğini sōyler.

129. fıkrada doktor kadını muayene ederken bōrōmcek kumaşlı elbisesiyle kollarını kapması ūzerine gōzlōklerini takar.

159. fıkrada zevcesi titiz bir adam fesini ve entarisini sık eskitir. Bunun sebebini de sabah ısmarlananları akşam unuttum diyerek dōvōnmesi sayesinde olduğunu açıklar.

(65)Zevcesinden dil-gîr⁵⁶ âdemiñ biri bir pazar-irtesi günü tırnaqlarını kesmekde iken zevcesi o gün tırnaq kesen insaniñ behemaḥal evlād mīraşı yiyeceği lâzım geldiğini beyān eylediğinde merķūm «Aman! Öyle ise qarı mīraşı yemek için hangi gün tırnaq kesmek lâzımdır? Elbet bu daḥı sizin iḥtiyārāt⁵⁷ da muḥarrer⁵⁸ dir, beyān itseñde ben de aña taḥbiḳ-i ḥareket itsem!» demiş.

⁵⁶ Gücenik, kırgın

⁵⁷ Yapılması veya yapılmaması, takvimlerde gösterilen günlere göre verilen hükümler

⁵⁸ Yazılmış, yazılı

4.BÖLÜM

ESERDEKİ KİŞİLERİN VE MEKANLARIN İNCELENMESİ

4.1. Kişiler

Letâif-i Fıkarât'ta yer alan latifelerde karşımıza çıkan insan tipleri toplumun tüm kesimlerini yansıtır. Kahramanların çoğu yerli insanlardan olmasına rağmen dünyaca ünlü ilim, felsefe, tıp, devlet büyükleri gibi birçok kahramanın etrafında gelişen fıkralar da yer alır. Hükema, edip, seyyah, efendi, hizmetçi, köle gibi sıfatlara haiz insanların yanında cahil, abdal, mütekebbir, nekregu, çirkin, güzel, müsrif, cimri gibi huylara sahip insanların da fıkra kahramanı olarak karşımıza çıktığını görürüz.

4.1.1. Devlet Adamları

4.1.1.1 Büyük Frederik

21. fıkranın kahramanı, Prusya Kralı Frederik'tir. Muhariplikte ünlü olan krala bir devlete savaş ilan etmek için lazım olan nedir diye sorulur. O da üç şeyin (para, para, para) lazım olduğunu açıklar.

Prusya krallarından muhârib-i meşhûr (Büyük Frederik)e bir devlete harb itmek için ne elzem idüğü suâl olunduğda cevâben: «Üç şey'i elzemdîr! Birincisi para, ikincisi para, üçüncüsü yine paradır!» demiş.

4.1.1.2 Yahya-i Bermeki

27. fıkranın Yahya-i Bermeki'nin çocuklarına güzel sözlerle ilgili nasihatlerine yer verilir.

Hulefā-yı ‘Abbāsiyyeden (Yaḥyā-i Bermekī⁵⁹) dāimā evlādlarına «İşiddiğîñiz sözleriñ aḥsenini taḥrîr ü taḥrîr itdikleriñiziñ aḥsenini ḥıfz u ḥıfz itdikleriñiziñ daḥı aḥsenini irād idiñ!» deyū naşîḥat iderler imiş.

4.1.1.3 Napolyon

Ünlü devlet adamı Napolyon’un kahraman olarak yer aldığı 41, 42, 43. fıkralarda savaş teması hakimdir. Napolyon’un askerlerini denetlemesi ve savaşırken ölümüne savaşılmaması ve ölüm korkusunun düşman saflarına kovulması tavsiyeleri vardır.

(41) Muḥāriblikle ma‘lūm-ı cihān olan (Napolyon Bonapart) bizzat her muḥārebede ma‘iyyeti bulunan alaylarıñ intizāmına nezāret itmek mu‘tādı olmağla (vaterlo) muḥārebe-i müdhişinde daḥı ber mu‘tād topçu topçu alylarını gezerek toplarıñ intizāmından fevḳ-al-ḥadd⁶⁰ memnūn olduğundan kumandanı olan zāta bir iltifāt olmak için topları göstererek «Ne güzel kızlara? māliksiñiz!» dimiş.

4.1.1.4. Kraliçe Elizabeth

60. fıkra da İngiltere Kraliçesi Elizabeth’in evlenmemesi işlenir. Elizabeth’e neden evlenmediği sorulduğunda verdiği cevap işlenir. Evli olduğunu, kocasının İngiltere, çocuklarının da sakinleri olduğu cevabı manidardır.

İngiltere kraliçelerinden (Elizabeth) nām-ı kraliçeye vükelādan ba‘zıları emr-i izdivācını teklîf eylediklerinde «Siz benim zevcem olduğunı unuduyorsunuz, ḥattā bir çok çocuğlarım bile olduğunı düşünmüyorsunuz!» dimesiyle müşārünileyhîm özürlerinde ḥāşıl olan te‘accübe diḳḳatle fikirlerini izāḥen «Evet ben mütezevcim ve ḥattā

⁵⁹ Yahya bin Halid, tam adı Ebu Ali Yahya bin Halid el-Bermeki (733/737-29 Kasım 805, Rakka), Abbasi veziri. İlk Abbasi halifelerine ünlü vezirler ve kâtipler yetiştiren İran asıllı Bermekîler ailesindedir. Edebiyat, fesahat ve belagat bakımından zamanın önde gelenlerinden olan Yahya bin Hâlid, vezirlik makamında kaldığı on yedi senede, oğulları Fâzıl ve Ca’fer ile birlikte Abbâsi devlet idaresinde büyük hizmetlerde bulundu. (İslam Ansiklopedisi, cilt: 43, sayfa: 251-253)

⁶⁰ Haddinden fazla, pek çok.

izdivācımın şemeresi olarak bir çok çocuklara dağı mālīkim! Zīrā benim zevcim İngiltere çocuklarım ise sākīnleridir.» demiş.

4.1.1.5. Kral Şarvand

142. fıkra Kral Şarvand'ın kendi koyduğu kuralları bilmeyerek kendisinin uymaması işlenir. Silahla sokağa çıkmayı yasaklayan kral, farkında olmayarak silahlı bir şekilde sokağa çıkar. Vatandaşların yasağın kalkıp kalmadığını sormaları üzerine “Nizam bakidir.” diyerek cevap vermesi anlatılır.

Ƙral (Şarvand) zamān-ı hükümetinde ahālīyi silāh ile soğağa çıkmaktan men⁶¹ eylemiş. Bir gün telaşla kendisi belinde kılıcı bulunduğu halde soğağa çıkmış olmasıyla müşārūnileyhi müsellağ gören ahālīniñ: «Ya nizām mefsuğ⁶¹dur. Yāhud belinde kılıcıyla soğağa çıktığından tolayı kral mağkūm.» dimelerine: «Hayır nizām bāğīdir! İsteriseñiz bunu şanımla tecdīd⁶² edeyim?» cevābını virmiş.

4.1.1.6. İskender-i Zülkarneyn

152. fıkra İskender'e adalet mi kahramanlık mı sorusu sorulur. Adaletin uygulandığı yerde kahramalığa gerek olmadığını söyler.

(İskender-i Zülkarneyn) hükemādan birine şormuş ki: «‘Adl mi efdal, şecā‘at mi?’» mūmāileyh cevāben: «‘Adl icrā olunduğı halde şecā‘atden müstağnidir.» dimiş.

4.1.2. Sanatçılar

4.1.2.1. Ressam Vane

36. fıkra kendisine hakaret edenlere tebessümle karşılık veren ressam Vane yer alır.

⁶¹ hükümsüz

⁶² yenileme

Ressām-ı meşhūr (Vāne?) her ne zaman ḥaḳāret görse tbcessümle muḳābele itmek mu‘tādı olduğundan müşārünileyhiñ işbu ḥālī ba‘zılarına merāk olduğundan kendisini tahḳīr idenlerden niçün aḳz-ı intiḳāma⁶³ cesāret idemediğini kendüsünden su‘āl itdiklerinde «ḥaḳāret gördüğüm zamanlar rūḥum ol ḳadar i‘tilā⁶⁴ eylerki işbu ḥālī ḥaḳāret gördüğümünden başka zaman görübde bu lezzetle aḣlā mütelezziz olamam!» cevābını virmiş.

4.1.2.2. Aleksander Düma

147. fıkra da Aleksander Düma'nın "Hayat bir fırtınadır, ölümle sükunet bulur." sözü işlenir.

Fransa meşāhir-i muḥarrir̄inden (‘Aleksander Düma) māhiyet-i ḥayāt ḥaḳḳında vuḳū‘ bulan bir su‘āle cevāben dimiş ki: «Ḥayāt bir nev‘i fırtınadır, ki: dā‘imā memātla sūkūnet bulur!»

4.1.3. Bilginler

4.1.3.1 Lokman

Lokman Hekim'in kahraman olarak karşımıza çıktığı fıkralarda(26, 53, 83, 113 nu maralı fıkralar), efendisinin velinmeti olduğunu vurgulaması, ata binenler ve atı koşturanlar hakkındaki düşünceleri, sağlık hususunda kan aldırma işi, hamamda kalınması gereken süre hakkındaki düşünceleri yer alır.

Ḥekīm-i meşhūr «Loḳman» un bendelik zamānında bir gün efendisi yediyle verilen pek acı bir şey'i bilāfütūr yemesi efendisiniñ merāḳını mūcib olmağla vuḳū‘ bulan su‘āline müşārünileyh «Efendim! Nazarımda velī‘ni‘met yediyle virilen her şey muḳaddes ve en acıları dahı mülezzezdir!» cevābını virmiş.

⁶³ Öç alma

⁶⁴ Yükselme, yukarı rütbelere erişme

4.1.3.2. Franklin

22. fıkrada paratonerin mucidi Franklin'in israf hakkındaki düşünceleri yansıtılır. Lüzumsuz bir çok eşyayı almaya meraklı bir yakınına uyarır. Gereksiz eşyalara gösterdiği rağbet yüzünden günü geldiğinde lazım olan eşyalarını satmak zorunda kalacağından bahseder.

Mücid-i (paratoner) meşhür (Franklin) bir pazarda lüzumsuz pek çok şeylere rağbet itmekde olan bir aḥbābına teşādūf ider. Kendisi zāten isrāf 'aleyhinde bulunduğundan hemān mūmāileyhe taḳarrüb⁶⁵ iderek «Eger siz şimdi böyle bir taḳım lüzumsuz şeylere rağbet gösterir iseñiz emīn oluñuz ki biraz zaman şoñra pek nāfi⁶⁶ ve elzem eşyāñızı şatmağā mecbūr olacağsñız!» demiş.

4.1.3.3. Galile

23. fıkrada Galile'ye geçmiş günlerin kıymetli olduğundan bahsederler. Galile'de 20 yaşına kadar babasının himayesinde yaşadığını, bütün geçimini sağladığını, vicdanını ve irfanının da kendine ait olmadığını söyler.

Riyāziyyūndan⁶⁷ meşhür (Galile) ye ba'zıları 'ömr-ü māzīñin ne kıymetdār bir zamān olduğundan bilbaḥş kendi 'ömr-ü māzīsī ne ḥalde güzerāñ⁶⁸ etmiş olduğunu su'āl etdiklerinde müşārünileyh «'Ömr-ü māzī bence hemān mechuldur! zīrā ben yigirmi yaşına kadar kendime mālik değıl idim. Bütün ma'īšetim pederim tarafından tesviye olunmağla ḥattā vicdāñ ve 'irfāñım bile āññ idi. cevābını virmiş.

4.1.3.4. Diyojen

Meşhur filozof Diyojen'in kahramanı olduğu fıkra sayısı sekizdir. (24, 28, 31, 58, 62, 84, 110, 128 numaralı fıkralar.) Diyojen'in bu fıkralarda ölümden korkulmaması gerektiği, kötü yerlerde yaşamasının eleştirilmesine cevap olarak verdiği güneş benzetmesi, uygunsuz bir bahsin konuşulduğu mecliste yüzü kızaran genci övmesi, evin girişine asılan "Çirkinler giremez." yazısına verdiği esprili cevap, tanıdıkları arasında

⁶⁵ yaklaşma

⁶⁶ faydalı

⁶⁷ matematikçiler

⁶⁸ Geçici, geçen

iyi kalpli adam görmediğini birkaç çocuk gördüğünü söylemesi, ok atan beceriksiz gençlerden korunmak için hedefin altına oturması, asılmış kadınları görünce keşke erkeklerin kolları yerine ipi düşünselerdi, sonları böyle olmazdı, diyerek verdiği cevaplar eğlenceli bir dille anlatılır.

(24)Feylesof-u meşhūr (Diyojen) un hāl-i ihtizārında⁶⁹ yanında bulunanlarıñ le‘şini nereye defn idceklerini su’âl itmelerine «bir tağın eteğine atıverin!» demiş «hayvânât-ı vahşiyeden korkmazmısınız?» dimelerine «Şopamı dağı yanıma bırakınız aniñla korkuturum!» demiş nasıl haberdār olabileceği su’âl olunduğda «mâdemki haberim olmayacaktır, o halde hayvânât-ı vahşiyeden, neden korkayım?» cevâbını virmiş.

4.1.3.6 Buffon

25. ve 172. Fıkıradâ Buffon’a ait özlü sözlere yer verilir. Boş oturan çalışanları görünce sadaka gibidir, ne veren mağrur olur ne de alanın yüzü kızarır, sözü ile kendisini erken kaldırması karşılığında anlaştığı hizmetçisi ile geçen diyaloglara yer verilir.

(25)Hakīm-i meşhūr (Buffon⁷⁰) un yapıdırmağda olduğı ebniyyede çalışan ‘ameleniñ terk-i iştigāl ile oturmağda olduklarını kendüsüne haber virdiklerinde müşārünileyh: «Ne be ‘is var? Varsın oğursunlar. Bu gibi şeyler öyle bir şadağadır ki ne viren mağrur olur ne de alanıñ yüzü kızarır!» demiş.

4.1.3.7 Kolomb

⁶⁹ Can çekişme

⁷⁰ Georges-Louis Leclerc, Comte de Buffon, (7 Eylül 1707 – 16 Nisan 1788) Fransız natüralist, matematikçi, kozmolog ve ansiklopedi yazarı. Buffon'un değerli çalışmaları, Jean-Baptiste Lamarck ve Georges Cuvier de dahil olmak üzere, gelecek iki nesil boyunca birçok natüralisti etkilemiştir. Buffon, neredeyse hayatı boyunca süren ve onun en önemli eseri olan 38 ciltlik Histoire naturelle isimli çalışmalarını yayınlamıştır. Onun çalışma notlarına ve diğer araştırmalarına dayalı ek birimler ise onun ölümünden sonra yirmi yıl içinde yayınlanmıştır. Onun hakkında, "Gerçekten, Buffon 18. yüzyılın ikinci yarısında doğa tarihiyle ilgili tüm düşüncenin babası" olduğu söylenir.

167. fıkrada Amerika kıtasının kaşifi Kolomb'a kıtanın zaten var olduğu keşfinin büyük bir anlam ifade etmediğinin söylenmesi ve yumurta üzerinden verdiği karşılık işlenir.

Amerikaniñ kâşifi meşhūr (Kıristof Kōlomb) hāzır bulunduğū bir meclisde bir kaç kişiniñ kendisine ta'rizen: «Mādemki Ameriķa küre-'i 'arz üzerinde mevcūd idi. Siz olmasañız daħı keşf olunabilür idi.» dimelerine cevāben o kıt'ayı keşf itmek için (yumurta) yı sivrisi üzerine tırdurabilmeğē mürevaķķıf⁷¹ olduğunu beyān eyler. Ve getirülen yumurtaı herkesiñ tırdurmağā çalışubda muvaffak olamamalarıyla ve nöbet kendisine geldikte hemān maşanıñ üzerine urarak kıрмаğla tırdurmuş olur. Mu'terizān⁷²iñ «Mādem ki, iş yumurtaıñ kırılmasıyla olacaktır. Bunu herkes yapabilür idi!» didiklerinde «Hayır bunu evvelce bilmeli idiñiz! Şimdi ise didiğıñiz gibi, mādemki gördüñüz hepiñiz yapabilürsüñüz.» cevābmı virmiş.

4.2. Mekanlar

Eserde yer alan yüz yetmiş iki fıkrada belirgin olarak şehir, ülke, bölge adlarına fazla yer verilmez. On iki fıkrada olayların geçtiğı yer adları geçtiğı görülür. Beş fıkrada İstanbul, iki fıkrada Arabistan, birer fıkrada da Paris, Anadolu, Avrupa ve Amerika yer adı olarak zikredilir.

4.2.1. İstanbul

61. fıkrada İstanbul'un meşhur Alakayış Dağı ve Karakulak suyu konu edinilmiştir. İki fıkrada da (104 ve 148. fıkralar) İstanbul'da oynanan iskambil ve bilardo oyunlarının oynandığı, taşradan gelenlerin bu oyunları bilmediğı ve alaya alındığı görülür. 150. Fıkrada da İstanbul2a gelen taşralı birinin hicvedildiğı görülür. Taşralı, İstanbul'un ucuz olduğunu, ispat için de 40 paralık zeytinyağı aldığını şişenin

⁷¹ Duran, bekleyen

⁷² İtiraz eden, karşı gelen

dışına banarak yediği ekmekle karnını doyurduğunu, dönerken de 20 paraya sattığını anlatır.

(61)Şu içildikçe ‘âdetden olarak «Şifâlar olsun!» denilmesine mu‘tariz zâtuñ biri bu gibi sözleriñ kendisine söylenilmemesini ittibâ‘ilerine tenbîh eyler. Bir müddet soñra mûmâileyh bir me‘mûriyetle bir maħalle ta‘yîn olunur. isnâ-yı rahde şu içdikçe şifâlar olsun dimediklerinden hizmetkârânını tekdîre kalkıştığından merķumunuñ «Aman efendim! Evvelce siz bu gibi sözleriñ söylenmemesini tenbîh buyurmuş idiñiz de...!» dimelerine «Behey âdemler! Evvelce içdiğim A‘lâkayış Tağ⁷³, Karakulak⁷⁴ ve daha sâyir bu gibi vücûda şübhesiz nâfi‘ şular iken siziñ şifâlar olsun dimeñizle mi şifâ olacaķ idi? O söz aşıl şimdi lâzımdaki içdiğim dere şuyu!» dimiş.

4.2.2. Arabistan

66. ve 76. fıkrada yer adı olarak geçen Arabistan geçer. Her iki fıkrada da Arapça bazı sözcüklerin söylenişiyle komiklik yapılır. 66. fıkrada karpuzun ve kavunun, 76. fıkrada da deve ve yavrusuna ne dendiği sorulur.

(76)Bir müddet ‘arabistânda ikâmetle ‘avdet iden âdemin birinden, ‘arabcaya öğrenüb öğrenmediği su’âl olunubda öğrendiği cevâbı alındıkda (deve) ye _‘arablarıñ_ ne ta‘bîr cyledikleri şorulduķda (cemel) dimiş «Yavrusuna ne dirler?» su’âline «Ben orada iken çömel dirler idi, ama çömeldiğini görmedim!» cevâbını virmiş..

4.2.3. Paris

⁷³ Kayış Dağı, Marmara Bölgesi'nde, İstanbul'un Anadolu Yakası'nda, Maltepe İlçesi sınırları içinde yer alan tepe. 438 m yüksekliği ile Aydos Tepesi (537) ve Alemdağı'ndan (442 m) sonra İstanbul'un üçüncü en yüksek tepesidir.

⁷⁴ Karakulak Suyu bugünkü idari teşkilatıyla Beykoz Merkez bucağına bağlı Dereseki Köyündedir.

103. fıkrada Paris'ten bir gazete haberine yer verilir. Tiyatroya efendisini götüren arabacının başka bir arabaya dinlenmek için oturması ve uyuya kalması, arabacının da efendi bindi zannıyla arabayı eve sürmesi, uyuya kalan arabacının başka bir evde başka bir hanımın odasında kendini bulması eğlenceli bir şekilde yansıtılır.

Pāris'de ğazete mevzu'larından biri, kıışın eñ soğuğ giceleriniñ birinde tiyatro ğapusunuñ öñünde arabacısı efendisini beklemekten maħallinde uyumuş bir araba görür. Biraz ışınmağ ve biraz daħı uyumağ için arabaniñ içine girer ve ğapuyu kapar. Arabacı ğapunuñ ğapanmasıyla ħāşıl olan ħareketden uyanarak ve efendisi girdi zannıyla 'arabayı scri'an konağa getirerek aşığı inüb kapuyu açar. Ve _ uyğu sersemliğiyle _ kimiñ indigiñi fark idemeyüb (buyuruñ!) dir.

Muzi' merğüm hemān arabadab inüb nerdibāndan yuğaru çıkar. Şalona vāsıl olduğunda neye uğradığını ve nereye gideceğini bilemeyerek teşādüf eylediği bir ğapuyu açub içerü girer. Ķoltuğ şandalyesi üzerinde nīm⁷⁵ uyanık bir ħalde zevcini beklemekte olan madam ğapunuñ açılmasıyla ħāşıl olan gürültüden uyanubda mechul-ulaħvāl bir serseriniñ otaşına girdiğini gördüğünde tevahħuş⁷⁶ la bağırmağa başlar. İşbu ħāl ğarāib-i iştimālden zāten şaşırmuş olan muzi' madamiñ feryādından büsbütün şaşırarak izāħ-ı merām zımnında dir ki: «'Afv idersiñiz madam! İşbu ħāl-i ğaribi siz şormadan ben size beyān ideyim. Görüyorum ki benden ğorkuyorsunuz. Fağať emiñ oluñuz! Ben zann eylediğiniñiñ gibi ne deliyim, ne sārīğ. ricā iderim madam! Bundan ziyāde ma'lümāt taleb itmeyiñ. Zirā ħağiğat-i ħalden bende şimdi ħaberdār değilim!?»

4.2.4. Anadolu

Fıkralar arasında taşralı, köylü, Anadolu gibi kişiler genellikle cahillikleri ve ahmaklıkları vurgulanarak anlatılır. 116. fıkrada Anadolu'da köylünün birinin akıl danışmak için birine başvurması, diğzerinin de aklın nasıl bir şey olduğunu görmedim, demesi anlatılır.

Anatoluda, köylünüñ birisi, bir iş tanışmak üzere bir hemşehrisiniñ nezdine giderek ve işi anladarak bu ħuşuşda kendisine bir 'akl öğretmesiniñ ricā eylediğinde merğüm: «Vallāh hemşehri ben ħatta 'aklıñ nasıl şey olduğunu bile görmedim!» demiş.

⁷⁵ Yarı, yarım, buçuk

⁷⁶ Yalnızlıktan korkma, ürkme

4.2.5. Avrupa-Amerika

141. fıkıada Avrupa'da geçen bir olay anlatılır. İtfaiyeci bir delikanlıya gönöl veren bir kızın sevdiğini görmek için kendi evini ateşe vermesi anlatılır. 167. fıkıada Kolomb'un Amerika kıtasını keşfetmesinin büyük bir keşif olmadığını söylemelerine verdiği cevap anlatılır.

Avrupada asd-ı hānesini iħrāk⁷⁷ itmesinden olayı Bir kız mütchimmen taħt-ı tevķife alınur. Mevķi'-i muħākemedede bu cür 'etiniñ sebebi kendüsinden su 'āl olunduğda cevāben dimişki: «Ben itfaiye alayı mülāzımlarından birini sevmekdeyim. Mütchallık olduğı eřvār-ı 'ālicenābāne ve evzā'-ı dilpesendānesine ħayrānım. Mesleğindeki şecā'at ve vazifenin ifāsındaki ħayretini görmekliğime adınlığım māni' bulunduğundan ħuşul-ı emele, hānemi yakmağı bir vesile 'add eyledim!»

⁷⁷ yakmak

5.BÖLÜM

LETÂİF-İ FIKARÂT

(METİN)

(LETĀİF-İ FİKĀRĀT)

Bir İki Söz

İnsan gerek mutāla‘asında ve gerek mesmū‘ātında ba‘zen Ol kadar güzel fıkralara muḏḥik⁷⁸ cümlelere teşādūf eyliyor da bunlarıñ müstekillen⁷⁹ bir cildi derununda⁸⁰ münderic⁸¹ bulunamamasına cidden te’essūf eyliyor. Zira bu fıkarāt şahīḥ ve bir ḥāl-i bī-kaydiyyede şöylece gelişi güzel bir şūretde vuḳū‘a getirilmiş olmalarıyla insana ol kadar hoş görünür ki yüzlerce şāḥifeyi ḥāvi bir cildi kitabıñ muṭāla‘asıyla daḥı ancak bu kadar telezzüzāt⁸² ḥuşūle gelebilir. Ol sebebe mebnīdir ki bu yakınlarda bu gibi resāil⁸³ heman her gün her biri bir nāmla ‘ālem-i maṭbū‘atda sernümā-yı zuḥūr olagelmektedir. İşte ben daḥı cem‘ edebildiğim fıkarātın en münteḥablarından vücūda getirdüğüm işbu risaleciği qar’ilerime «letāif-i fıkarāt» nām-ı taḥtında taḳdīm eyliyorum. Risālem bir çok e‘āzım ve meşāḥirin «düstūr’ül ‘amel⁸⁴»‘add olunacak maḳālātıyla rast ve nekregūlardan⁸⁵ ba‘zılarınıñ müeşşir⁸⁶ ve muḏḥik fıkralarını cāmi‘ olmağla rağbet-i ‘āmmeye mazhariyetinden ümidim berkemāldir.

A. Fehmi

⁷⁸ Güldüren, güldürücü

⁷⁹ Kendi başına, başlı başına olarak

⁸⁰ Cild içinde

⁸¹ İçinde bulunan, yer almış (içinde)

⁸² Lezzet, tat almalar, hoşlanmalar, haz etmeler

⁸³ Risaleler, dergiler

⁸⁴ Her iş ve hareket ona tatbik edilmek üzere örnek alınan kaide ve nizam veya tâlimat.

⁸⁵ Gülünç sözler söyleyen, tuhaf fıkralar hikâyeler anlatan

⁸⁶ Etkili, etkileyici

{ LET'ĀİF-İ FİKĀRĀT }

(1)

Hükema-yı⁸⁷ kadımeden birine çok yaşamak hüşüşunda ne gibi şeylere ri'ayet lazım idüğü su'al olunduğda müşarünileyhe⁸⁸ cevaben: «Siziñ gibi çok yaşamak arzusunda bulunandır ki az yaşarlar! Çok yaşamak için velev ki pek az olan 'ömründen bir kısmını olsun iyülüğe şarf etmelidir ki ilelebed nîk⁸⁹ nâmla yâd olunabilsün. Hâlbuki işte aşıl bir insan-ı kâmil nazarında yaşamakdan netice budur!» demiş.

§

(2)

Ādemiñ biri bir meclisde «'Acabâ dünyâda asla kuşur etmemiş insan dağı bulunabilü(r) mü?» deyu bir su'al etmekle zurefâdan⁹⁰ biri « Evet bulunabilir! Fağat o âdemin kılsız olması lazımdır.» cevabını verdiğinden merkûmun te'accüble «Bu mümkün değildir!» demesine zât-ı mûmâ-ileyhe⁹¹ tebessümle «Öyle ise siziñ dediğiniz dağı mümkün değildir. Çünkü beşcriyyetde hağâ vüçüddaki kıla beñzer!» demiş.

§

(3)

Dâimâ muhabbetin şâfiyetinden bahş ederek aşıklık iddi'asında bulunan zâtın birine niçün muhabbetden bahş edübde vuşlatda arzusuzluk gösterdiğ su'al olunduğda: «Çünkü hükemâ beyninde vuşlat 'aşkıñ mezarı olduğı teslim olunmuşdur. Hâlbuki ben henüz 'aşkımiñ vefâtını arzu etmem!» cevâbını vermiş.

§

(4)

Seyyâhıñ biri her uğradığı memâlikde ekşerî evkâtını o memleketin kütüphâne kapularıyla kitabcı dükkanlarınıñ önünde geçürmeği 'âdet edinmiş olmasını bu hâline diğğat edenlerden biri mûmâ-ileyhden su'al cylediğinde «Bir memleketin hâl-i intizâmıyla refâhiyyeti ve ahâlisiniñ ahlak ve etvârî⁹² ancak kütübhâneleriyle kitabcı dükkanlarına virilen rağbetden anlaşılabilir!» cevâbını virmiş.

§

(5)

Şeci' ve genc cenerallerden⁹³ biriniñ bir muhârebede kazanmış olduğı bir büyük yaranıñ te'sirinden hâlet'un-nez' a⁹⁴ geldiğinden etrâfında bulunanlarıñ gençliğinden bahişle ağlayışlarına müşarünileyh dağı ilâveten: «Hatta ol kadar genc ki! Vağan ve

⁸⁷ bilgeler, hakimler

⁸⁸ anılan, adı geçen

⁸⁹ İyi, hoş, güzel, beğenilen

⁹⁰ zarifler

⁹¹ anılan, adı geçen

⁹² Havle hareketler, tavırlar, tarzlar

⁹³ general

⁹⁴ Can çekişme hali

milletiniñ nām-ı şerefine ‘asker olmuşken hiçbir iş göremeksizin terk-i hayāt etmekle kisve-i resmiyesini tebdil etmiş oluyor!» demiş.

§

(6)

Bir çocuğun hükemādan birine⁽⁹⁵⁾ : Dāimā haqīkāt ‘üryāndır!» buyuruyorsunuz ‘accb ne zamandan berü haqīkāt böyle çıplak geziyor?» su’āline müşārünileyh cevāben: «Kizb⁹⁶ elbisesini çaldığı günden berü!» cevabını vermiş.

§

(7)

Şā’irlik iddi’asında bulunan gayet hod-pesend cāhiliñ biriniñ ta’rīz zımında müteşā’irinden birine «Eğer ki, eş’ārınız haqqında kimseniñ i’tirāza haqqı taşavvur olunamaz ise de, hemān dā’imā neşirleriñizde görülen vezinler kāfiyeler biraz ‘acāib düşüyorlar!» dimesine müşārünileyh cevāben: «Evet! Siziñ şi’rlerde görülen kāfiyesizlik vezinsizlik gibi münāsebetsiz olduğunu i’tirāf eylerim.» demiş.

§

(8)

Mūsikişināsāndan biri resmini çıkartmak için bir fotoğrafhāneye gider. Fotoğrafçıya «Ben hānendeyim isterim ki çıkartacağım resmden dağı hānendeliğim anlaşılun. Ānın için resm olunurken elimiñ birini şakağıma koyarak bir şarkı söyleyeceğim siz de o halde resm alınız. Nasıl tuhaf olmaz mı?» dimesine merķūm gülererek: «Hatta ol kadar tuhaf olur ki muahharen⁹⁷ resmiñizi görenler sizi ilahi oğur bir dilenci zann iderler!» cevabını vermiş.

§

(9)

Mis(k)in ve müsrifce zātın birine bir gün teklifsiz bir aħbābı tarafından : «Vārişiniñizin emvālini sirķat eyliyorsunuz!» diye vāki’ olan ta’rīze mūmāileyh cevāben: «yā kendi malımı sirķat idübe ānlara mı teslīm ideyim?» demiş.

§

(10)

Keşretle ‘işret isti’ māl eden ‘ayyāşinden biriniñ «Bir gün muķaddem⁹⁸ bir maħalde sızub kalmış olduğu ve hālā ĥumār üzerinde icrā-yı ĥükmetmekde bulunduğu halde «‘İşret ‘āleminde tesādüf edilen neş’eniñ leķāfetinden bahş etmesine müstem’inden⁹⁹ biri «bir gün evvelki hālini görmüş olduğundan» «Evet! Hatta dün dağı

⁹⁵ Envar-ı Zeka cild 1 sahife 59

⁹⁶ yalan

⁹⁷ sonraki, daha sonraki, geç.

⁹⁸ Değerli, önemli

⁹⁹ dinleyici

ol kadar neş'eli idiñiz ki sızmış olduđuñuz halde bile vechiñiz mütebessim idi.» cevābını virmiş.

§

(11)

Ādemiñ biri bir gün pek çok ta'ām itmekle hāzımsızlıkla hastalandığından celb edilen hekim yolunuñ uzaklığından birāz vaqt soñra gelüb hastayı kat^c -ı enfās¹⁰⁰ itmiş bulmağla 'avdet arzusunda bulunur ise de müteveffānın çocuklarınıñ ümīd-varāne-i ibrām¹⁰¹ ve ısrārlarına binā'en cenāzeyi bilmu'āyene vefātınıñ muḥakkaḳ u sebab-i vefātı daḫı ancak mi' desinin taḥammül edemeyeceği derecede ta'ām etmiş olmağlığı idüğüñü beyān eyledikde çocukların ağlamağā başladıklarıñı görünce bir tesellī olsun için merḳūmūna ḫiḫāben «Yā hū! Ne ağlıyorsunuz? Pederiñiz vefāt etdi ise açlığından etmedi yā!» demiş.

§

(12)

Humeḳādan¹⁰² biri bir aşçı dükkānına gidüb mevcūd ta'āmiñ her nev'inden yigirmişer paralık, elinde bulunan büyücek bir karavanaya koydurmasına aşçı te' accüb iderek kendi kendisine: «Hey gidi mi' de hey!!!» dimesine merḳūm işiderek «Mi' de de var mı?» su'aline aşçı gülererek «Hay hay! Hem de a' lāsı!» cevābını verdikde «Öyle ise yigirmi paralık daḫı andan koy.» demiş.

§

(13)

Abdaliñ birinden uyşuyu nasıl uyuduğı su'al olunduğda «Uyanık olduğum halde!» cevābını virmiş.

§

(14)

Dā'imā hicv söylemekle meşhūr müteşā'iriniñ¹⁰³ birinden niçün dāimā hicv-bātla memnūn olduğı su'al olunduğda mūmāileyh cevāben: «Bu benim ihtiyārımda değıldir. Zīrā baña hicv söylemek aḳşırmaḳ ('atşırmaḳ¹⁰⁴) gibidir aḳşırmaḳ insan için nasıl ihtiyārī değılse bu daḫı baña öyledir.» demiş.

§

(15)

Ṭoğru sözlü zātıñ birinden sevmediklerinden biri bir gün eñ ziyāde sevmediğı kim olduğunu su'al eyledikde mūmāileyh «yalan söylemek 'ādeti olmadığından» eline bir ayna alub merḳūmun yüzüne tūtarak «Siz eñ ziyāde sevmediğim zātıñ kim olduğunu

¹⁰⁰ nefesi kesilmiş

¹⁰¹ Zorlama

¹⁰² ahmaklardan

¹⁰³ şair geçinen, şair müsveddesi

¹⁰⁴ Hapşırmaḳ

su'al eyliyorsañuz değil mi? Halbuki ben ānıñ ismini haber viremeyeceğimden işte size nüşha-i şānīsini irāe¹⁰⁵ eyliyorum!» cevābını virmiş.

§

(16)

Zātūñ biri bir ev yaptıрмаkla hıtāmında tebriğe gelenlerden biri hāncniñ büyüklüğüyle nisbet kabul etmeyecek şüretde maţbahıñın küçük olduğunu görüb hāne şāhibine beyān eylediğinde mūmāileyh cevāben: «Vākı' a maţbahıñın küçüklüğü hāne için bir 'özür' add olunabilür. Faķaţ baña bu evi yaptırtan da ancak dāimā maţbahımı böyle küçük bir hālde bulunduruşumdur!» demiş.

§

(17)

Ĝāyet mütekebbir ve hūd-pesend zātūñ birine dāmātılıęa namzed bir genciñ mūmāileyh her rast geldięinde eteęini öpmeęi 'ādet edinmesiniñ sebebini su'al iden ehibbāsından birine: «Andaki kibr ve ğurūra karşı maķām-ı tevāzu'u ben kazanmaķ için!» cevābını virmiş.

§

(18)

Ĝāyet mükebbir zātın birinden bir kaç aĥbābı dünyāda ķangı ṭabı' atın pek fenā olduęunu su'al eylediklerinde mūmāileyhiñ «Kendini begenüb halkı ĥaķır görmek!» cevābını virmesine merķūmūnuñ bittekrār «ya siz bu ṭabı' atıñ fenā olduęunu biliyorsañuz da niçün icrādan girü turuyorsañuz?» su'allerine «Siz baña dünyada pek fenā insāniñ kim olduęunu deęil, en fenā ṭabı' atı su'al itdiñiz idi!» demiş.

§

(19)

Bir edībden fūnūn içinde taĥşīli müşkil fenn ķangısı olduęu su'al olunduķda «Nefsini tanımaķ olsa gerek!» cevābını virmiş.

§

(20)

Da' vāsında muşır¹⁰⁶-ı ĥekimiñ biriniñ aşārına mu'teriz¹⁰⁷ zātūñ biri bir gün mūmāileyhe «'alā ṭarīķ-ı istihzā¹⁰⁸» bu kadar āşārı arasında hālāt-ı mevtden niçün baĥş itmediğini su'al eyledikde mūmāileyh daĥı bir cevāb-ı nāzikāne olmaķ üzere «Yazdığım baĥşleriñ kendi nefsimde daĥı mücerreb¹⁰⁹dir. Halbuki henüz memātūñ hālātını tecrübeye muvaffaķ olamadım. Eger Cenāb-ı Ĥaķķ nefsimde bir def'a daĥı o

¹⁰⁵ göstermek

¹⁰⁶ İsrar eden

¹⁰⁷ İtiraz eden

¹⁰⁸ Alay ederek

¹⁰⁹ deneyim

hâli vuku⁶ bulur ise ânı yazmağdan ziyâde sizi bu gibi üzüntülerden kurtarmış olmakla kendimi bahtiyâr ‘add eylerim!» cevâbını vermiş.

§

(21)

Prusya krallarından muhârib-i meşhûr (Büyük Frederik)e bir devlete harb itmek için ne elzem idüğü suâl olunduğda cevâben: «Üç şey⁷ elzemdir! Birincisi para, ikincisi para, üçüncüsü yine paradır!» demiş.

§

(22)

Mücid-i (paratoner) meşhûr (Franklin) bir pazarda lüzumsuz pek çok şeylere rağbet itmekte olan bir aḥbâbına teşadüf ider. Kendisi zâten isrâf ‘aleyhinde bulunduğundan hemân mûmâileyhe taḥarrüb¹¹⁰ iderek «Eger siz şimdi böyle bir takım lüzumsuz şeylere rağbet gösterir iseniz emîn olunuz ki biraz zaman soñra pek nâfi¹¹¹ ve elzem eşyânızı satmağa mecbûr olacaksınız!» demiş.

§

(23)

Riyâziyyûndan¹¹² meşhûr (Galile) ye ba‘zıları ‘ömr-ü mâzîniñ ne kıymetdâr bir zamân olduğundan bilbaḥş kendi ‘ömr-ü mâzîsi ne halde güzerân¹¹³ etmiş olduğunu su’âl etdiklerinde müşârünileyh «‘Ömr-ü mâzî bence hemân mechuldur! Zîrâ ben yigirmi yaşma kadar kendime mâlik değil idim. Bütün ma‘îşetim pederim tarafından tesviye olunmağla hattâ vicdân ve‘ irfânım bile ânîñ idi.» cevâbını vermiş.

§

(24)

Feylesof-u meşhûr (Diyojen) un hâl-i ihtizârında¹¹⁴ yanında bulunanlarıñ le‘şini nereye defn ideceklerini su’âl itmelerine «bir taḡın eteğine atıveriiñ!» demiş «ḥayvânât-ı vahşiyeden korkmazmısınız?» dimelerine «Şopamı daḡı yanıma bırakıñız anıñla korkuturum!» demiş nasıl haberdâr olabileceği su’âl olduğda «mâdemki haberim olmayacaktır, o halde ḥayvânât-ı vahşiyeden, neden korkayım?» cevâbını vermiş.

§

(25)

Hakîm-i meşhûr (Buffon¹¹⁵) un yapdırmağda olduğu ebniyyede çalışan ‘ameleniñ terk-i iştigâl ile oturmağda olduklarını kendüsüne ḥaber verdiklerinde

¹¹⁰ yaklaşma

¹¹¹ faydalı

¹¹² matematikçiler

¹¹³ Geçici, geçen

¹¹⁴ Can çekişme

¹¹⁵ Georges-Louis Leclerc, Comte de Buffon, (7 Eylül 1707 – 16 Nisan 1788) Fransız natüralist, matematikçi, kozmolog ve ansiklopedi yazarı. Buffon'un değerli çalışmaları, Jean-Baptiste Lamarck ve Georges Cuvier de dahil olmak üzere, gelecek iki nesil boyunca birçok natüralisti etkilemiştir. Buffon, neredeyse hayatı boyunca süren ve onun en önemli eseri olan 38 ciltlik Histoire naturelle isimli

müşārūnileyh: «Ne be 'is var? Varsın oțursunlar. Bu gibi şeyler öyle bir şadaqadır ki ne viren mağrur olur ne de alanın yüzü kızarır!» demiş.

§

(26)

Hekim-i meşhūr «Loqman» un bendelik zamānında bir gün efendisi yediyle verilen pek acı bir şey'i bilāfūtūr yemesi efendisinin merākını mūcib olmağla vuqū' bulan su 'āline müşārūnileyh «Efendim! Nazarımda veli' ni' met yediyle virilen her şey muqaddes ve en acıları dağı mūlezzezdir!» cevābını virmiş.

§

(27)

Hulefā-yı 'Abbāsiyyeden (Yahyā-i Bermeki¹¹⁶) dāimā evlādlarına «İşiddiğiniz sözlerin ahsenini taħrīr ü taħrīr itdiklerinizin ahsenini hıfz u hıfz itdiklerinizin dağı ahsenini irād idiñ!» deyu naşihat iderler imiş.

§

(28)

(Diyojen) in murdār maħallerde oțurmasını maqām-ı ta' zīb ü taħķirde beyān iderek ba' demā bir temiz maħallde iskān itmesini bir gün biri ihtār eyledikte müşārūnileyh cevāben: «Güneş dağı ba' zen murdār maħallere 'aks ider ise de aşlā murdār 'add olunamaz!» demiş.

§

(29)

Güzerān vaqtiniñ derece-i kıymetini bilür diplomātın biri bunca mühim meşgūliyetleri arasında kendisini ta' ciz iden bir takım herzegūların ta' cizliklerinden ne yapmakla kırtulabileceğini aħbablarının birinden su 'āl itmesine mūmāileyh «Bu gibi muħāzarasından memnūn olmadığınız kimselerle kať -ı mevāniste pek güzel bir tārīķ vardır! Anların zenginlerinden istikrāz¹¹⁷ ve faķirlerine ikrāz¹¹⁸ idiñiz. Görüsünüz ki bir kısmı yine para ister ve kısm-ı digeri de bizi görür ise alacağını taleb eyler endişesiyle ba' demā yüzünüzü bile görmekten ihtirāz¹¹⁹ eylerler!» cevābını virmiş.

§

çalışmalarını yayınlamıştır. Onun çalışma notlarına ve diğer araştırmalarına dayalı ek birimler ise onun ölümünden sonra yirmi yıl içinde yayınlanmıştır. Onun hakkında, "Gerçekten, Buffon 18. yüzyılın ikinci yarısında doğa tarihiyle ilgili tüm düşüncenin babası" olduğu söylenir.

¹¹⁶ Yahya bin Halid, tam adı Ebu Ali Yahya bin Halid el-Bermeki (733/737-29 Kasım 805, Rakka), Abbasi veziri. İlk Abbasi halifelerine ünlü vezirler ve kâtipler yetiştiren İran asıllı Bermekiler ailesindedir. Edebiyat, fesahat ve belagat bakımından zamanın önde gelenlerinden olan Yahya bin Hâlid, vezirlik makamında kaldığı on yedi senede, oğulları Fâzıl ve Ca'fer ile birlikte Abbasi devlet idaresinde büyük hizmetlerde bulundu. (İslam Ansiklopedisi, cilt: 43, sayfa: 251-253)

¹¹⁷ borçlanma.

¹¹⁸ borçlandırma, borç verme.

¹¹⁹ kaçınma, çekinme, uzak durma, geri durma.

(30)

Muḥarririnden birini lā-celīzzīyāre eḥibbāsından biri gelübde mūmāilyhi çocuklar gibi ağlamakda bulmağla bekāsını merāk iderek sebebinin su'āl cylediğinde mūmāileyhiñ «Şimdi bir eşer kaleme almağla meşğül idim. Ol kadar müeşşir olduki işte gördüğünüz vechle ağlamakda muḥarrir kaldım!» demiş ve misāfir daḥı «öyle ise tessüf ki bu eşeriñiz kārīin nazarlarında Ol kadar maḳbūl olamayacaktır. Zīrā daha kaleme alınurken olanca te'sīrini muḥarriri üzerinde ḥāşıl itmekle artık o eşeriñiz maḥv olmuş dimekdir!» cevābını virmiş.

§

(31)

Bir maḥallde muğāyir-i edeb bir baḥş olunurken yalnız bir deliḳanlınıñ «baḥşin uygunsuzluğundan» yüzünüñ kızdığını (Diyojen) gördükde merḳūma ḥıṭāben: «Ġayret evlādım ğayret! Ḥüsn-ü aḥlāk nişānesini şu kadar kişi içinde yalnız sende görebiliyorum. Ġayret itki henüz kızarmağa aşlayan yüzün şararmasun!» demiş.

§

(32)

Ḥıdmetkārın biri bir gün efendisine yaranmaḳ için «Efendim! Falān ḥaḳkıñızda şöyle didi. Falān daḥı böyle söylüyor!» gibi ğammāzlığa kalkışdıkdā mūmāileyh ḥiddetle ḥesābını ḳaṭ' iderek ruḥşat virdiğinden merḳūmuñ kemāl-i te'essüfle «yazık iyülük itdim yine yaranamadım!!...» dimesine mūmāileyh «behey aḥmaḳ! İyülük zannında bulunduğun ḥāl bu mudur? 'Ālemde herkes ğıyāben zemm olunur. Asıl o zemmi iden seniñ gibi iyülük zannıyla yüzüne ḳarşu söyleyendir!» cevābını virmiş.

§

(33)

A' māñın biri bir aḳşām elinde fenerle bir soḳāḳdan geçerken teşādüf cylediğ bir müstehziniñ «Behey ādem! Kōrlüğünden mā'adā bir de müsripliğe mübtelā olmalısın ki zāten 'indinde ğice ile gündüzün bir farkı yokken beyhūde meşārifle elinde bir de fenār bulunduruyorsun?» su'āline a' mā-yı merḳūm cevāben: «Ben bu fenārı kendim için değil seniñ gibi bir ṭaḳım münāsebetsizler için taşıyorum ki dilleriyle çarpub ḳalbimi incitdikleri gibi hiç olmazsa vücūdlarıyla çarpub da bir yerimi incitmesünler!» demiş.

§

(34)

Zātın biri bir ḥamama girüb de dāḥilen nezāfete olan adem-i diḳḳatden ba'z-ı ğüne münāsebetsizliklere teşādüf cylediğinden bir kere şoyunmuş bulunmağla çāresiz yıkanarak çıkar faḳat giyinüb giderken ḥamamcıya nezāketle bu ḥāli tefḥim maḳşadıyla «Yañılıb da bu ḥamama girenler ba' de temizlenmek için nereye gitdiklerini ta'rif idermisiñiz?» demiş.

§

(35)

Ādemiñ biri bir körle eğlenmek için «Beni tanıır mısıñ?» su'āline merķūmuñ «Evet tanıırım. Sen bir insansıñ! » dimesine gülererek bittekrār «Şübhesiz insanım! Faķať naşıl insanım?» «Seni şeklen bilmez isem de ķalben pek a' lā tanıırım. Benim gibi bir zavallı a' mā ile eğlendiğini için ħüküm iderim ki bir fenā insansıñ!» demiş.

§

(36)

Ressām-ı meşhūr (Vāne?) her ne zaman ħaķāret görse tebessümle muķābele itmek mu' tādı olduğundan müşārünileyhiñ işbu ħāli ba' zılarına merāķ olduğundan kendisini taĥķir idenlerden niçün aĥz-ı intiķāma¹²⁰ cesāret idemediğini kendüsünden su'āl itdiklerinde «ħaķāret gördüğüm zamanlar rūĥum ol ķadar i' tila¹²¹ eyler ki işbu ħāli ħaķāret gördüğümden başka zaman görüb de bu lezzetle ašlā mütelezziz olamam!» cevābını vermiş.

§

(37)

Pek az laķırdı söyler ādemiñ birinden niçün sūkūtu yer ħalde bulunduđu su'āl olunduķda «taşarrufa ri' āyeten!» demiş söz söylemekde ne gibi bir taşarruf olabileceği şorulduķda «zīrā kelām gümüş ise sūkūt daĥı altınmuş!» cevābını vermiş.

§

(38)

Ādemiñ biri bir iş zımnında geķ vakitte bir maĥalle gitmekde iken teşādüf eylediği ħıbbāsından biriniñ laĥıfe tarzında «Yāhū birāder! Ĥayr ola ħāneñizden mi ķoğulduñuz ki böyle bi'-vaķt soķaķlarda tolaşıyorsunuz?» gibi zevzekliklerine mūmā-ileyhiñ cānı şıķıldığından «Vāķı' a ħānemden ķoğulmaķlıđım muĥtemel ise de ĥamd olsun zevzek olmadığım için ĥiç bir zaman bāb-ı insaniyet baña mesdūd¹²² olamaz.» demiş.

§

(39)

Efendiniñ biri, müdāhinūñ¹²³ biriniñ diğer birini zemm ile kendisini medĥ için «Efendim gibi ' ālicenāb ve iĥsānı bol kimse...» gibi bir çok saĥte tahsinlerle¹²⁴ ibrāzına çalışdığı tufeyliyetten¹²⁵ bīzār olarak laķırdıya daha ziyāde meydān virmemek üzere «Birāder! Bu gibi tahsinleri ben kendi ħaķķımda ' ayn-ı taĥķir ' add eylerim. zīrā beni medĥ için diğerini zemm eylediğini gibi ĥiç şübhe itmey ki bir diğerini daĥı medĥ için beni zemme ħāzırlandırsuñ!» demiş.

¹²⁰ Öç alma

¹²¹ Yükselme, yukarı rütbelere erişme

¹²² Kilitli, kapalı

¹²³ Medhedici

¹²⁴ Güzel bulup takdir etme, beğenip alkışlama.

¹²⁵ Çocukluk

§

(40)

Hekimiñ biri bir gün hastalarından birini ziyârete gidübde başlıcan ıolması yemekde bulunduğundan hiddetle niçün bu münâsebetsizliğı itmekde olduğunu şordukda merķümüñ «Aman doķtor! Ben bunu yemeğē başlarken şifâ niyetine didim. Mâdemki şifâ niyetine didim artık yeyüb yememekde bir be'is var mı yâ?» su'âline cevâben: «Vâķı'â bunda be'is olamaz ise de, virdiğim 'ilâcları dağı isti'mâl¹²⁶ ider iken zehr niyetine dimeñiz lâzımdır!» demiş.

§

(41)

Muřâriblikle ma'lûm-ı cihân olan (Napolyon Bonapart) bizzat her muşârebede ma'ıyyeti bulunan alaylarıñ intizâmına nezâret itmek mu'tâdı olmağla (vaterlo) muşârebe-i müdhişinde dağı ber mu'tâd topçu alaylarını gezerek toplarıñ intizâmından fevķ-al-hadd¹²⁷ memnûn olduğundan kımandanı olan zâta bir iltifât olmak için topları göstererek «Ne güzel kızlara mâliksiniñiz!» demiş.

§

(42)

Müşârinileyhe niçün öyle her muşârebede 'âdetâ ölümü ta'ķīb idercesine ilerlediğı su'âl olunduğda «Çünkü ölmekden kırkmak yaşamağā ehliyeti olmadığını i' tirâf dimekdir!» cevâbını virmiş.

§

(43)

Müşârinileyh ekşeri muşârebede ma'ıyyet-i efrâdını teşci' için 'umûmuna ģitâb ve bülend âvaz ile «Ölümden kırkmayanlar ânı kırkak arkadaşları arasından def' itmek için düşman ordusu içine teb'id¹²⁸ itmelidir!» imiş.

§

(44)

Bir edibden i' tirâzın maģvı ne ile mümkün olabileceğı su'âl olunduğda «Herkesiñ kendi vazîfesini bilmesiyle ancak kıabil olabilür!» cevâbını virmiş.

§

(45)

Külleyevm¹²⁹ 'işrete münhemik¹³⁰ tabibiñ biriniñ aģbâblarına dâimâ 'işretiñ vücūd-ı insana irâş ideğediğı muzarrâtından baģş ile ictinâblarını tavsiye ve iģtâr itmesine mûmâileyhimden biriniñ: «Mâdemki 'işret vücūda muzırdır. Mâdemki bunu

¹²⁶ kullanma

¹²⁷ Haddinden fazla, pek çok.

¹²⁸ Uzaklaştırma, kovma

¹²⁹ hergün

¹³⁰ Bir işin üstüne çok düşen

siz de tabîbliğiniz hasebiyle bilürsünüz. O halde bize anlatmağa çalışacağınız kendiniz terk itseñiz â!» dimesine mûmâileyh cevâben: «Ben sizi şıyâneten¹³¹ söylüyorum. Benim dediğimi icrâ idiñiz de ef' âlimi taqlîd itmeyiñiz!» demiş.

§

(46)

Bir gece hāneniñ biriniñ baĝçesine sārık¹³² duĝul iderek hāneniñ medĝalini¹³³ aramaĝ üzere gezinürken hāne şāhibi merķümü gördüĝünden pencereyi açaraĝ baĝçede kimiñ ve ne yapmak için gezindiğini su'âl eyledikte sārık-i merķüm şaşırub rastgele bir cevāb olaraq «Yolumu ĝāib itdim anı arıyorum!» dimesine mûmâileyh ħalīmāne «Oĝlum! O yol çıkmaz soĝāk kapumuz her ne kadar ħabşhāneye toĝru imtidād¹³⁴ eyler ise de bu yoluñ daĝı ne derece şa' bül-mürür¹³⁵ olduĝunu düşünmen icāb ider!» cevābını virmiş.

§

(47)

İki kimse yekdiĝeriyle murāraza iderek biriniñ «Āh seni öldürmekden başka bir şeyle men'-i ħiddet idemeyeceğim. Eğer seni öldüremez isem 'ömrüm olduĝca bütün günlerim işkencede mu' azzeb olurcasına geçecektir!» dimesine diĝeri daĝı «Öyle ise ben daĝı saña kendimi öldürtmemekle seni 'ömrüñ olduĝca işkencede yaşatmakla ma' nevī bir aĝz-ı intikām itmiş olacağım!» cevābını virmiş.

§

(48)

Gāyet titiz efendiniñ biriniñ «tabī' atı iktizāsı» ħaĝsız olarak dāimā kullanmaĝa uşak bulamıyorum!» diyu ħidmetkārlarından nefret itmek ādeti olduĝundan mûmâileyhiñ yine bir gün bu gibi taĝkīrātına ħidmetkārınıñ taĝammülü tükenerek cevāben «Efendim uşak bulamıyorum diyu feryād itmeyiñiz, iyi tabī' at bulamadım diyiñiz!» demiş.

§

(49)

Murābahacınıñ¹³⁶ birinden medyūnuñ¹³⁷ biri pek raĝat uyĝu uyumaĝ için ne yapmaĝlık lāzım idüĝünü su'âl eylediĝinden merķüm «Benim nazarımda eñ az uyuyan, pek raĝatsız bulunan dāyindir. Ezcümle, ben fāizden şarf-ı nazar re'sül-mālımı bile alamayacağımı düşünerek ber-mümķün uyuyamıyorum! Faĝat sen medyūn olduĝundan bilmem uyuyabilür misiñ?» demiş.

§

¹³¹ Koruma, korunma, muhafaza etme.

¹³² hırsız

¹³³ Giriş, kapı.

¹³⁴ yardım

¹³⁵ Geçilmesi zor olan.

¹³⁶ Malı kâr ile satma, tefecilik.

¹³⁷ borçlu

(50)

Bir meclisde zātın biri isrâf ‘aleyhinde idâre-i lisân eylediğinden hâzır-ı meclis-i hasîsin birine «hissetinden¹³⁸» sözler hoş görünmekle mûmâileyhe teşekküre kalkışdıkda mûmâileyh izhâr-ı te‘accüble: «Gâlibâ sözlerimi yañlış añladınız ben isrâfı zemm ettim. çingâneliği medh değıl!» demiş.

§

(51)

Çanburlardan biri hekimin birinden omzundaki çanburun ne ile maıv olabileceğini su’âl eyler. Mûmâileyhin istihzâ ile diğere omuzuna dağı setresinin içinden bir çanburluğun ‘ilâve itmesini tavsiye itmesine merkûm «istihzâsını añlayamadığından» te‘accüble bundan ne fâide tahşil idebileceğini şorduğunda mûmâileyh cevâben: «Diğere omuzunuzda bir çanburun daha bulunması diğere yalnız göstermeyeceğinden inzârda¹³⁹ binnisbe¹⁴⁰ hükümünü izâle itmiş ‘add olunur. Sizin de arzuñuz bu değıl mi?» demiş.

§

(52)

Çama‘kâr âdemin birinin oğlu dâimâ hânesinden eşyâ sirkatle şatmağa alıymış olduğundan pederinin mekran¹⁴¹ vuqû‘ bulan neşâyihine bir gün «Babacığım beyhûde zahmetle baña naşîhat virme! Zîrâ bu hâl artık benim için bir tabî‘at-ı şânî hükümünü almış olmağla terki kâbil değıldir. Naşıl ki sen dağı çama‘kârlık seniñ için bir tabî‘at-ı şânî hükümünü aldığından ben yaşdaki bir çocuğa yevm-i şarf-ı elzem olan meblâğı virebilerek bu tabî‘atı terk idemiyorsun!» demiş.

§

(53)

(Loğman)ın binicilik haqqındaki fikri su’âl olunduğda «Ben ata binenler için deli diyebilür isem de bindikden fazla bir de koşduranlar için ta‘bir bulamam!» cevâbını virmiş.

§

(54)

Zâtın biri mektûb yazmağda iken yanında bulunan bir zâtın «terbiyesinin nokşâniyetinden» yazıları okumakda olduğunu görüb cânı şıkılarak mektûbu nâ-tamam olarak büküb cibine şokduğunu merkûm görüb de niçün tekmîl yazmadığını su’âl eylediğinde mûmâileyh «Mektûbumu zâtınıza mir’at¹⁴² itmeğı arzu itmediğimden!» demiş.

¹³⁸ cimrilik

¹³⁹ Tehir etme, geciktirme

¹⁴⁰ Nisbetle, bir dereceye kadar.

¹⁴¹ hile

¹⁴² ayna

§

(55)

Zātūn biri kışın soğuk ve karlı günlerini birinde bir zencî aḥbābınıñ karla oynamakda olduğunu görüb sebebinı su'āl eylediğinde mūmāileyhiñ laṭīfe olarak beyazlanmak için her zaman bu meşakḳati çekmekte olduğunu beyān itmesine cevāben «Beyhūde zahmet çekiyorsun 'azīzim! Zīrā sende siyahlık kıarda beyazlık reng-i ṭabī' i olmağla böyle temāsla reng-i diğere taḥvīli ḳābil değıldir.» demiş.

§

(56)

İyülük itmekden uşanmaz faḳaṭ kendisinden her ne ricā olunur ise sāde bir sūretde ifāde olunmasını arzu ider zātūn birine bir gün bir işiñ ḥuşūlune himmeti ricāsiyla geleñ ādemiñ biriniñ külfet-i kelāmıla ifāde-i merāma ḳalkışmasından zāt-ı mūmāileyh ṭabī' atını bilbeyān şūret-i mūmkūnede beyān-ı ḥāl itmesini mükerrerān iḥṭār idüde bu zātūn aşlā sem' ve i' tibār itmeyerek yine kemā-fis-sābık-ı külfetle ifādesine mūmāileyhiñ canı şıkdıđından «Añladım efendim añladım! Şūret-i ifādeñize nazaran sözleriñiziñ muḳatta' ı dađı emr ü fermān ḥazret-i men le el-emriñdir olacađ!» demiş.

§

(57)

Bir maḥalde 'asker sevḳ itmekte olan cenerallerden birine olduḳca terbiyesi büyücek bir zābiṭ işbu sevḳiyātdan merām ne idüğünü su'āl eylediğinde müşārünileyhiñ i' tizāren¹⁴³ «Vāḳı' ā size söylenmeyecek mühim değılse de ḳorḳarım ki boş bulunarağ bir maḥalde söylersiniz!» dimesine mūmāileyhiñ «Efendim! Hiçbir nāmuslu zābiṭ āmiri ṭarafından kendisine tevdī' idilen esrār-ı 'askeriyyeyi fāş eyler mi?!» dimesine müşārünileyh tebessümle «Ya o ḥalde ben nasıl nāmussuzluđu irtikāben¹⁴⁴ āmirim ṭarafından tevdī' idilen bir sırrı size söyleyebilürüm!» cevābını virmiş.

§

(58)

(Diyojen) bir gün bir soḳaḳdan esnā-yı mūrūrunda bir ḥāneniñ ḳapusu üzerine bir levḥāya «Bu ḳapudan ḳabīḥ¹⁴⁵ olan hiçbir şey dāḥil olmasun!» 'ibāresi yazılarak ta' līḳ olunmuş olduğu gözüne ilişdiđiñden hemān levḥanıñ zīrine «ya ḥāne şāḥibi olan zāt nereden girebilsün?» su'ālını yazmış.

§

(59)

Çirkince zātūn biri bir fotoğraḫāneye giderek resmini aldırır. Fotoğrafcı resmi mūmāileyhe teslim eyledikde beğenmediğinden fotoğrafiniñ fenālıđından bahşce ḳalkışur. Fotoğrafcı maḳām-ı ma' zeretde kemāl-i ḥilm ve faḳaṭ istihzā ile «Vāḳı' ā

¹⁴³ Özür dileme

¹⁴⁴ Kötü bir iş işleme, rüşvet yeme

¹⁴⁵ Çirkin, yakışksız, fena

hakkınız var! Fotoğrafım pek fenâdır. Zîrâ bir çirkiniñ resmini güzel olarak alamıyor!» demiş.

§

(60)

İngiltere kraliçelerinden (Elizabet) nâm kraliçeye vükelâdan ba'zıları emr-i izdivâcını teklîf eylediklerinde «Siz benim zevcem olduğunı unuduyorsunuz, hattâ bir çok çocuklarım bile olduğunı düşünmüyorsunuz!» dimesiyle müşârünileyhim özürlerinde hâşıl olan te'accübe diğkâtle fikirlerini izâhen «Evet ben mütezzevicim¹⁴⁶ ve hattâ izdivâcımın¹⁴⁷ şemeresi olarak bir çok çocuklara dağı mâlikim! Zîrâ benim zevcim İngiltere çocuklarım ise sâkinleridir.» demiş.

§

(61)

Şu içildikçe 'âdetden olarak «Şifâlar olsun!» denilmesine mu' teriz zâtîñ biri bu gibi sözleriñ kendisine söylenilmemesini ittîbâ'ilerine tenbîh eyler. Bir müddet sonra mûmâileyh bir me'mûriyetle bir maħalle ta'yîn olunur. Eşnâ-yı rahde şu içdikçe şifâlar olsun dimediklerinden hizmetkârânını tekdîre kalkıştığından merķumünüñ «Aman efendim! Evvelce siz bu gibi sözleriñ söylenmemesini tenbîh buyurmuş idiniz de...!» dimelerine «Behey âdemler! Evvelce içdiğim A'lâkayış Tağı¹⁴⁸, Karakulak¹⁴⁹ ve daha sâyir bu gibi vücûda şübhesiz nâfi' şular iken siziñ şifâlar olsun dimeñizle mi şifâ olacak idi? O söz aşıl şimdi lâzımdı ki içdiğim dere şuyu!» demiş.

§

(62)

Biri (Diyojen) le muşâhebet itmekde iken memleketinde ħalb-i âdem dinmeğē şâyan kimi tanıdığını su'âl eylediğinde müşârünileyh «Evet, dünyâda ba'zı çocuklarıñ bulunduğunu zann iderim. Faķať siziñ şorduğunuz vechle şüretdeki gibi şüretde dağı insân ' adına şâyan bir kimseye henüz teşâdüf idemedim!» cevâbını virmiş.

§

(63)

Müşârünileyh dâ'imâ ayaklarını güzel ħoķularla ta'tîr¹⁵⁰ eylemekde olduğundan bir gün bunun sebebi kendisinden su'âl olduğda cevâben «başa sürülen güzel ħoķular havaya inķilâb eyleyeceğinden ħoķusunu almak üzere sürünenler hiç de istifâde idemezler. Ħalbuki ben bunları ayaklarıma sürmekde olduğumdan bu güzel ħoķular

¹⁴⁶ evli

¹⁴⁷ evlilik

¹⁴⁸ Kayış Dağı, Marmara Bölgesi'nde, İstanbul'un Anadolu Yakası'nda, Maltepe İlçesi sınırları içinde yer alan tepe. 438 m yüksekliği ile Aydos Tepesi (537) ve Alemdağı'ndan (442 m) sonra İstanbul'un üçüncü en yüksek tepesidir.(bkz. 37. dipnot)

¹⁴⁹ Karakulak Suyu bugünkü idari teşkilatıyla Beykoz Merkez bucağına bağlı Dereseki Köyündedir. .(bkz. 38. dipnot)

¹⁵⁰ Güzel koku sürme

aşağıdan yukarıya bi 'ş-su'ud¹⁵¹ meşām¹⁵²ımı ta' tır eylemekle beni mütelezziz eyler!» demiş.

§

(64)

Bir köylü tarafından zātın birine köy hedâyesi olarak ba'zı me'kulât taqdim olunur zāt-ı mūmāileyh köylüye bir çok iltifâtdan sonra vekilharcını celble hediyesiniñ değeriniñ pek fevķunde bir meblağla merķumuñ mūkāfāt olunmasını emr ider. Vekilharcını te' accüble «Aman efendim böyle bir ādemiñ getürdüğü bir şey'e değeriniñ pek çok mişlini virmekden merām-ı 'ālīñiz nedir?» su'āline cevāben «Çünkü bunlar bizim kısmetimiz imiş. Ya o ādem anları buraya getürmeye idiyde bizim gidüb yemekliğimiz lāzım gelse idi? Elbet bu virilen meblağın bir çok mişlini şarf idecek, hem de bir çok rahatsız olacak idik. Hālbuki bu ādem bunları buraya getürmekle bizi bir çok meşārifden başka bir de yol zahmetinden kırtarmış oldu!» demiş.

§

(65)

Zevcesinden dil-gir¹⁵³ ādemiñ biri bir pazar-irtesi günü tırnaqlarını kesmekte iken zevcesi o gün tırnaq kesen insanın behemaħal evlād mīraşı yiyeceği lāzım geldiğini beyān eylediğinde merķum «Aman! Öyle ise karı mīraşı yemek için hangi gün tırnaq kesmek lāzımdır? Elbet bu daħı sizin ihtiyārāt¹⁵⁴da muħarrer¹⁵⁵dir, beyān itseñ de ben de aña taṭbīķ-i ħareket itsem!» demiş.

§

(66)

Zātın birine Ħicāzda (ķarpuz) a ne ta' bīr olunduğu su'āl olunur. Mūmāileyhiñ (hep, hep!) dimesine (ķavun) a ne denildiği su'āl olunduğda «Ben ħacda bulunduğum sene ķāp ķāp dirler idi ama, bilmem ben geldikten sonra ķapdılar mı?!» cevābını vermiş.

§

(67)

Bir meclisde güzellerden baħş olunur ve ħāne şāhibiniñ kerīh-ül manzar¹⁵⁶ bir maħdūmu bulunduğundan ħiç söze ķarışmayarak yalnız diñler imiş. Biraz sonra oğlu ķapuyu açarak oṭaya girivirmekle mūmāileyh misāfirlere ħitāben ve oğlunu ira'e¹⁵⁷ ile «Efendiler! Demindenberü güzellerden baħş cyliyor idiñiz. Ben daħı oğlumu size şenā idecek idim. Hālbuki şu anda bizzat 'arz-ı dīdār itmekle beni bu zahmetden kırtardı, zīrā 'aynen müşāhede eylediğñizden ta' rife ħācet ķalmadı!» demiş.

¹⁵¹ yükselmeyen

¹⁵² burun

¹⁵³ Gücenik, kırgın

¹⁵⁴ Yapılması veya yapılmaması, takvimlerde gösterilen günlere göre verilen hükümler

¹⁵⁵ Yazılmış, yazılı

¹⁵⁶ Görünüşü çirkin

¹⁵⁷ gösterme

§

(68)

Köyün birinde bir eve bir misâfir gelür. Hâne şâhibi ba' de'l-edâ-yı¹⁵⁸ hoş-âmedi¹⁵⁹ merķūmdan nereye gitmekde olduğunu su'âl eyler. Merķūm, hayli vakitdenberū mi' desinde bir tıkanıklık tabi' atde bir iştihsızlık gördüğünden tedâvisi için şehre hekîme gitmekde olduğunu beyân eyler. Biraz soñra hâne şâhibi merķūma ikrâmen sefere-yi kūrūbda getürdüğü bir taş şorbayı bırakarak etmek getürmeğe gidüb gelinceye kadar merķūmuñ şorbayı bitürmüş olduğunu gördüğünde te' accüble etmeği bırakub şorba getürmeğe gider, geldiğinde etmek dañı bitmiş ve 'l-hâsıl böylece birkaç def' alar etmek ve şorba taşıyub da her def' asında birini getürünceye kadar, merķūmuñ diğeri bitürüvirmesine te' accüble: «Hemşehri! Sen hekîme mi' deñi açdırmak için değıl, bil-' akis tıkatmak için git!!!» demiş.

§

(69)

Genciñ birini ebeveyni te'ehhüle kalkışur. Görücü gezübdе buldukları bir kıızı, mūmâileyhe ta'rîf iderek artık söz keseceklerini bil-beyân söz kesmek için, mūmâileyhāniñ ebeveynine ne denilmek lâzım geleceğini kendilerine öğretmesini taleb eylediklerinde mūmâileyh: [Oğlumuz kendisini idâreden 'âciz idi, aña bir 'aql ustasına ihtiyâc gördük. Anıñ lüzūmuna binâen kızıñızı intihâb eyledik.] dirsiñiz! Söz kesmek, daha diğeri nezâketli sözlerle dañı olur ise de eñ doğrusu budur!» cevâbını virmiş.

§

(70)

Bir meclisde 'umūm-u tã'ife-yi unâş bülbüle teşbîh olunur. Hâzır-ı bil-meclis-i zendostlardan biri bu teşbîhi ğayr-ı lâyıq gördüğünden 'umūma hitâben: «Hayır, hayır, ğağa eyliyorsunuz! Bir bülbül ötmekden uşanır, fağağ bir kađm söz söylemekden aşlâ uşanmadığı için bülbüle bu cihetle dañı teğaddüm eyler.» demiş.

§

(71)

Zātuñ birine, taşrada bulunan ğâyet 'azîz bir ağbāniñ füc'et-i vefâtı haberini virdiklerinde -sū-i te'sîrinden- inanamayarak «Hayır, bu mümkün değıldir! Zîra daha geçen gün kendisinden mektûb aldım. Eđer öyle bu hâliñ vuķū' u melhūz¹⁶⁰ olsa, elbet baña dañı beyân ider idi!!» demiş.

§

(72)

Herzegūlardan biriniñ bir meclisde başladığı rābıtasız bir bahşı uzatub bitürmemesi -bahşin münâsebetsizliğinden- hâzırūndan pek çoklarıñın uyumasını mücib

¹⁵⁸ Yapıldıktan sonra

¹⁵⁹ Hoş geldin

¹⁶⁰ Düşünülen, öngörülen

olmağla merķūm sūkūt eyler. zātñ biri sebep-i sūkūtunu su'āl iderek merķūmuñ: «Efendiler uyuduklarından ħorkarım ki uyandırmış olmayayım.» dimesine mūmāileyh: «O, o cihetden ašlā endiše itmeyñiz, zīrā baħšññizde biraz daha devām lāzım gelür ise, görecekiñiz ki hep uyuyacağız!» cevābını virmiş.

§

(73)

Bir mūlahħam¹⁶¹ zāt diğēr bir mūlahħam aħbābını ziyārete gider. Ota ħapusundan girdiğinde, ħāne šāħibi yanında bulunan misāfirlere mūmāileyhi gösterek, laġife šūretiyle: «Bakiñız efendim bakiñız! Tağ yürümez abdal yürür dirler idi. Şimdi bu ħarb-ı meşeliñ 'aksi zühūr itmedi mi?» dimesinden misāfir mūmāileyh daħı mu'ānaħayı¹⁶² bahāne iderek mūmāileyh şarulub kezā misāfirlere ħiġāben: «Kerem idinde, ħaħķül-inşāf söyleyiñ! Tağ tağa ħavuşmaz insan insana ħavuşur, dirler idi. Şimdi bunuñ 'aksi zühūr itmedi mi?» demiş.

§

(74)

Ġāyet zengin ve faħaġ ol ħadar daħı ħirkin zātñ biri, dalħavuħlarıññ şūret-i medāhenede dāimā ħüsnünü medħ ve şenā itmelerine bir gün canı şıķılarak merķūmunuñ medħlerine cevāben: «Vāķı'ā, leġāfet-i vechim bence daħı ma'lūm isc de, neyleyim ki āyineye baħub da kendimi görünce ħavf eyliyorum!» demiş.

§

(75)

Misāfirsevmez zātlardan biriniñ bir gün tesādūf eylediğı bir aħbābına bir ħoħ sitemlerle: «Bize niħün gelmiyorsuñuz?» su'āline mūmāilyh -ġabī' atıññ aşınası bulunduğundan- : «Efendimiziñ nefretine dūħār olmaħdan iħtirāzen...» cevābını virmiş.

§

(76)

Bir müddet 'Arabistānda iħāmetle 'avdet iden ādemin birinden, 'Arabcayı öğrenüb öğrenmediğı su'āl olunubda öğrendiğı cevābı alındıħda (deve) ye -'Arablarıñ-ne ta'bir eyledikleri şorulduħda (cemel) demiş «Yavrusuna ne dirler?» su'āline «Ben orada iken ħömel dirler idi, ama ħömediğini görmedim!» cevābını virmiş.

§

(77)

Zātñ biri yeñi tıtduğı bir uşāğñ ismini su'āl idübde (Ayul) cevābını aldıħda şimdiye ħadar bu gibi bir isim şāħibine teşādūf itmediğinden te'accüble, bu ismiñ kendisine ne münāsebetle virilmiş ve neden kināye olduğunu su'āl eyledikde merķūm cevāben: «Ayudan kināyedir. ħünkü efendi-i şābıķım ādem ol didi didi olamadım. Belki

¹⁶¹ Etlı, şıman, semiz

¹⁶² Birbirinin boynuna sarılma, kucaklaşma

siz ayu ol didikce bu ta'birin sebeb-i kināyesiyle 'aksi zuhūr eyler de himmetiñizle ādem olmuş olurum!» demiş.

§

(78)

Ādemiñ biri kendini döğen ve taḥkīr idenlere muḳābil: «Elleriñ nurdan ḳopsun!» demek 'ādetinde bulunduğundan inkisār itmesi lāzım geldiği halde böyle du'ā itmesiniñ sebebini merāk iderek kendüsünden su'āl eylediklerinde: «Beni taḥkīr idenleriñ bir mücāzāta dūcār olmaları maḳlūbdur. Ama bu mücāzāt luḫ yüzünden olacaḳ imiş! Bence ne fark var?» cevābını virmiş.

§

(79)

Ġāyet güzel faḳat 'aqlında biraz ḥaft bulunan bir kıızı tezevvüce biri ḫālib olduḳda pederiniñ mūmāileyhāniñ şu'ūrunda olan ḥaftdan baḫşle merḳūmeyi tezvīce cesāret idemeyeceğini maḳām-ı i'tizārda beyān itmesine ḫālib-i merḳūm cevāben: «O, cihetden tamāmiyle müsterīḫ oluñuz! Zīrā benim 'aqlım iki kişiye kāfidir.» demiş.

§

(80)

Aḫmaḳ ve çirkinlerden biri soḳaḳda bir āyine bularaḳ alub baḳdığında – ḥamākatinden- kendini fark idemeyerek «Eğer sen böyle kerīh olmasaydıñ soḳāğa atmazlar idi!» demiş.

§

(81)

Efendiniñ biri, uşāgınıñ setresiniñ yaḳalarınıñ yağlı olduğunu görübde temizlemesini tenbīh eylediğinde, merḳūmuñ: «Efendim bende silmek istiyorum faḳat limon bulamadım!» dimesine mūmāileyh te'accūble, setre yaḳası silmek için limonuñ ne lüzümü olduğunu su'āl eyledikde merḳūm: «Bizim ayvaz kahyā (ketḫudā) hergün şam' dānları anıñla temizliyor!» cevābını virmiş.

§

(82)

Köylünüñ biri şhirden ba'zı levāzımıñ mübāya'ası için bir merkebe rākiben gelmekde iken, ḫar ve ḡalabalık bir maḫallde merkebiñ pek ağır yürümesi canını şıḳaraḳ döğmeye başladığında biriniñ: «Behey zālim! Böyle bi-ḡayr-ı ḫaḳ bu ḫayvancaḡızı döğmekle zulm itmekden başḳa, eline ne girer?» gibi tehdīdātından merḳūm hemen ḫayvandan inerek: «Aḡacıḡım, ben ḫayvanımıñ şhirdede aḳrabāsından kimsesi olduğunu bilmez idim!» cevābını virmiş.

§

(83)

Ḥekīm-i meşhūr (Loḡman) a bir gūn aḥbābından biri gelūr, eṣnā-yı müşāhabetde ḡan aldıracađını beyān eyler. Giderken ḡekīm-i müşārūnileyh: «Aman, eđer mūmkūn olur ise yūzdūr hem ḡan dađı benim iūn al!» demiş.

§

(84)

Bir ḡaç deliḡanlınıñ oḡ ta' līm itmekle meşgūl ve faḡat atdıḡları oḡlardan hiç biriniñ hedef-i maḡşūda vāşıl olamayarak öteye berūye gitmekde olduđunu (Diyojen) gördükde hemen gidūb nişāngāhıñ altına oturur. Bu ḡareketiniñ sebebi kendüsünden su'āl olunduḡda: «Atılan oḡlarıñ gitdikleri maḡalle nazaran buradan ḡayrı seyr bulamayacađım.» cevābını virmiş.

§

(85)

Ġāyet mūlaḡḡam zātıñ biri, temmuzuñ eñ sıcaḡ gūnleriniñ birinde uzaḡca bir maḡalle gitmekde iken, gerek şemsiñ ḡarāretinden, gerek vūcūdunuñ şıḡletinden yūrūmeye taḡāti ḡalmayarak bir baḡḡāl dūkkānına girūb boş bulduđu bir iskemleye oturur. Baḡḡāl ırađı gelūb de ne alacađını su'āl eyledikde: «Bir iki nefes!» cevābını virmiş.

§

(86)

Ġāyet dil-şikest efendiniñ birisi vechen kendisine biraz müşābeheti olan şādıḡ ve mūsteḡīmūl-eṡvār uşađını ṡabi' atı iḡtizāsı dāima ḡayvanlıđa teşbihle taḡḡir eylediđinden, merḡūmuñ bir gūn artıḡ bu ḡadar taḡḡire taḡammūlü tūkenerek cevāben: «Efendim, eđerḡi ḡayvanlıđa teşbihim size olan müşābehet-i cūz'ıyyemden ise, ṡođru söze ne diyebilūrüm!» demiş.

§

(87)

Derece-yi nihāyede ḡasīs ādemiñ biri bir gūn zevcesiniñ -aḡşamdan yenilmiş- elma ḡabuḡlarını ateşe atub yaḡdıđını görerek sebebini su'āl eylediğinde merḡūmeniñ göđüñ bir ḡatında (Hümā) ta' bīr olunur bir ḡuş olub, ḡidāsı ancaḡ elma ḡabuđu ḡoḡusu olduğundan maḡzā bādī-i ecr olsun iūn yakdığını beyān itmesine merḡūm ḡiddetle: «Behey zālīm! Ben elmayı yedim bī-ḡademde gökteki ḡuşuñ ṡoyması mı ḡaldı?» demiş.

§

(88)

Cāhiliñ biri bir meclisde idilen baḡşe ḡaruşub o baḡş üzerine bir fikir beyān itmeye ḡalkışdıđında, biriniñ: «Bu fikriñiziñ esbābı¹⁶³ nedir!» su'āline merḡūm – ḡamāḡatinden- te' accūble: «Aman efendim! Fikrin esbābı (eşvābı¹⁶⁴) olur mu?» demiş.

§

¹⁶³ sebebler

¹⁶⁴ Giysi, elbise

(89)

Ġayet dil-şikest zātın biri bir gün yolda teşādūf eylediği bir aḥbābına: «Birāder! Niçün görüşemiyoruz?» su'āline mūmāileyh: «Siziñle görüşebilmek için!» cevābını virmiş.

§

(90)

Ḥastanın birine, tedāvi itmekde olan ḥekīm az ta'ām itmeği iḥtār eyler. Ḥekīmīñ oṭadan çıkdığı anda, mūmāileyhiñ yemek istemesine ḥidmetcisi te'accüble ḥekīmīñ tenbīhini bil-iḥtār, mūmkün mertebe şabr itmesini maḳām-ı şadākat ve muḥabbetde beyān itmesine, mūmāileyh ḥiddetlenerek: «Behey aḥmak! Seniñ ma'aş ve yemek parasını ben virdiğim ḥalde, yine ḥekīmīñ emrini icrā idüb benimkini hiçe ṭutmaḳ öyle mi!» Bu ne edebsizlik!» dimiş.

§

(91)

Eḥissā¹⁶⁵dan birine bir 'illet ṭarī olmaḡla celb itdirilen eṭibbā tarafından bil-mu'āyene bir kaç gün mühemmā imḳan, kederlice sözlerle ye'sini da'vet iderler ise, bu ḥālīñ def' olabileceğine ekşeriyetle ḳarār virülür. Bu ḥālīñ icrāsı zevcesine beyān ve iḥtār olunduḡda mūmāileyhā ne gibi kederli sözler söyleyebileceğini su'āl itdiğinde, mūmāileyhiñ ḥālīne vāḳıf olanlardan biri: «Bir kaç şabaḡ kendisinden bir miḳdar aḳçe ṭaleb idiñiz!» cevābını virmiş.

§

(92)

Büyükce burunlu ādemiñ biri, bir gün soḳaḳda arḳadan gelen aḥbābını beklemekte iken, oradan geçen birkaç deliḳanlımıñ kendi burnunu göstererek büyüklüğünden baḡş itmekde olduḡlarını işitdikde, hemān eliyle burnunu setr iderek: «Geçiñ çocuklar geçiñ! Her ne ḳadar büyükce ise de yolu ḳapayacak ḳadar deḡil.» dimiş.

§

(93)

İki ḳarındaş her aḳşam o gün yek-diğerinden vuḳū'a gelen ba'zı ḳabaḥatleri pederlerine aḡlaturlar imiş. Yine bir aḳşam çocuklardan biri, o gün büyük ḳardeşi ḳulaḡını ısrımış olduḡunu aḡlatır. Büyüğünüñ maḳām-ı inkārda, «Ḥayır, ben ısrımadım, o kendi ḳulaḡını kendisi ısrırdı!» dimesine pederleri cevāben: «İşte ben buña inanmam; zirā bu kedi mi ki kendi ḳulaḡını kendisi ısrabilsün!!!» dimiş.

§

(94)

¹⁶⁵ Daha hasis, çok pinti

Ādemiñ biri keçi boynuzu yiyerek bir maħalle gitmekde iken, teşādūf eylediği bir aħbābına daħı balıñ kesretinden bil-baħş bir miqđar virür ise de, merķumuñ biñ ‘özürle qabūl itmediğini görüb su’āl itdikde merķūm: «Vallāh birāder, öyle bir dirhem bile olmayan bal için bir çeki odun çıgneyemem!» cevābını virmiş.

§

(95)

Ādemiñ biri icādgerdesi olan değersiz bir şey’i eħibbāsından birine taqđīm iderek, derece-i leṭāfeti huşusunda, müṭāla‘asını su’āl eylediğinden mūmāileyh cevāben: «Vākı‘ā pek güzel olmuş, faqat bunu hiç icād itmemek siziñ için daha güç mü idi ki, nihāyet itmek cihetini terciħ eylediñiz?» demiş.

§

(96)

Tiyatronuñ birinde aqđör, aqđrise söyleyeceği bir sözü -oyunuñ iktizāsından olarak- kulağına söylemesi icāb itddiğinden aqđörüñ: «Madam, sözlerimi kimseniñ işitmemesi maṭlūb olduğundan kulağınıza söyleyeceğim!» dimesine merķūme gülerek cevāben: «Ne be’is var ‘alenen söyleyiñ! Zīrā ihtirāz¹⁶⁶ eylediğiniñ müstem‘in¹⁶⁷ henüz mevcūd değıldir.» demiş.

§

(97)

Ġāyet mütekebbir zātıñ birine, bir aħbābı tarafından cem‘iyyetine da‘vet zımnında bir tezkire gelür. Tezkireyi getüreniñ elbisesiniñ fersūde bir halde bulunması mūmāileyhiñ kibrine toқunduğundan, merķūmdan cem‘iyyet şahibiniñ nesi idüğünü su’āl idüde hidmetkārı olduğunu añladıqda hiddetle: «Orada ādem yok mu idi ki, baña bu tezkireyi seniñle gönderdiler?» su’āline merķūm kemāl-i tevāzu‘ la: «Efendim, ādemi ādeme beni daħı size gönderdiler!» cevābını virmiş.

§

(98)

Zengin bir zātıñ eṭrāfını ihāta iden dalqavuqların –maħazā kendi arzularından- her biriniñ birer dürlü yemek şenā itmelerine ve biraz soñra baħşıñ büsbütün ilerlemesine mūmāileyhiñ canı şıķılarak baħşe bir nihāyet virmek üzere, münāsebet aldirarak cümlesine hiṭāben: «O değıl ama, peder merħumuñ inkisār¹⁶⁸ınıñ bu kadar toғru zuhūruna ne dirdiñiz!!!» dimesine merķūmun te‘accüble bu sözüñ izāhını taleb itdiklerinde «Pederim ekşeri hiddeti eşnāsında baña inkisār olarak [ben öldükden soñra malını köpekler yesün!] dir idi.» demiş.

§

(99)

¹⁶⁶ sakınmak

¹⁶⁷ dinleyenler

¹⁶⁸ Kırılma, gücenme, beddua, ilenç

Bir gün iki arkadaş (‘ilm ile fenn) üzerine uzun uzadıya bir bahş açub yekdiğeriniñ fikrini teslīm idemediklerinden diğer birine su’āl eyler. Merķūm _fenn ne demek olacağını bile fark ve temyīzden ‘āciz bulunmasından_ fikriñ teslīmi ancak bunlarıñ mükemmelen ta’rīfiyle olacağını beyān eyler. Mūmāileyhim (‘ilm ile fenn) i mufaşşalan beyān itdiklerinde yine bir şey añlayamayub, düşünerek: «Baña ıalursa bunları hiç bilmemek daha maķbūldur!» cevābını virmiş.

§

(100)

Ādemiñ biri kürkcü dükkanına gidüb, kimsede bulunamayacak kadar a’lā bir kürk ister. Kürkcüñün bu söz üzerine çobanlarıñ kimiñde olduğu kürklerden daha fenā bir pösteki çıkarmasına mūmāileyh ĥiddet iderek: «Terbiyesiz! Benimle eğleniyormusun? Hiç buña kürk denilebilür mü?» gibi tekdīrātına merķūm gülerek: «Efendim ĥiddet buyurmayıñ zīrā, siz benden kimsede ismini görmeyeceğiniñ bir kürk istediñiz; ĥalbuki kimseniñ arkasında görülemeyecek kürk bundan başka olamaz, ĥatta bundan bile ba’zılarında bulunur ise de emīn oluñuz ki añlar çoban olmalarıyla tağlarda iskān eylediklerinden, anları görmeyecek ve o ĥalde kürküñüzüñ kimsede eşini bulamayacađsınıñız!» demiş.

§

(101)

Ādemiñ biri bir şabuncu dükkanına giderek lüzūm-u miđdār şabun aldığdan sonra, şabuncunuñ diğer bir müşteri ile meşđul bulunmasından bilā-istifāde bir ıalīb şabunu hemān pałtosunuñ cibine şoķar. Oturduđu şandalyeden ıalkıar iken izĥār-ı diyānet için (ĥaķķ) dir. Şabuncu, merķūmuñ sirķat eylediği şabunu görmüş ve her ne sebebden ise aşlā sesini çıkarmamış iken, böyle sirķatiyle beraber bir de diyānet güyā aşĥābından bulunduğunu bir şūret-i riyākarānede izĥāra ıalışmasına canı şıķılarak merķūma ĥiĥāben: «Eđer ĥaķķı bilür iseñ, şabunu bırak da ıalkı!» demiş.

§

(102)

Zātīñ biri lüzūmuna bināen ĥidmetķārına (piç-ĥoķķası) [*169] ışmarlar. Merķūmuñ biraz müddet sonra bir mendil (şoğan) getürmesine te’accüble su’āl idüdbde (beş oķķa şoğan) olduğu cevābını aldığda merķūmu tekdīr için «Ođlan! Haydi farz idelimki beşi piçden, oķķayı ĥoķķadan aldıñ ya şu şoğanı nerden aldıñ?» su’āline merķūm dağı: «Baķķaldan aldıñ!» cevābını virmiş.

§

(103)

Pāris’de ĥazete mevzu’larından biri, kışıñ eñ şoğuk giceleriniñ birinde tiyatro ıapusununñ öñünde arabacısı efendisini beklemekten maĥallinde uyumuş bir araba görür. Biraz ışınmaķ ve biraz dağı uyumaķ için arabanıñ içine girer ve ıapuyu kapar.

¹⁶⁹ eskiden, bir nevi ilaç ismi imiş.

Arabacı kapunun kapanmasıyla hâşıl olan hareketden uyanarak ve efendisi girdi zannıyla ‘arabayı serî’an konağa getirerek aşağı inüb kapuyu açar. Ve -uyku sersemliğiyle- kimiñ indiğini fark idemeyüb (buyuruñ!) dir.

Muzi‘ merķūm hemān arabadan inüb nerdibāndan yukaru çıkar. Şalona vāsıl olduğunda neye uğradığını ve nereye gideceğini bilemeyerek teşādūf eylediği bir kapuyu açub içerü girer. Koltuk şandalyesi üzerinde nīm¹⁷⁰ uyanık bir halde zevcini beklemekte olan madam kapunun açılmasıyla hâşıl olan gürültüden uyanubda mechūlu’l-aḥvāl bir serseriniñ oḥasına girdiğini gördüğünde tevaḥḥuş¹⁷¹la bağıрмаğa başlar. İşbu hāl ğarāib-i iştimālden zāten şaşırmış olan muzi‘ madamıñ feryādından büsbütün şaşırarak İzāḥ-ı merām zımnında dir ki: «‘Afv idersiñiz madam! İşbu hāl-i ğarāibi siz şormadan ben size beyān ideyim. Görüyorum ki benden korkuyorsuñuz. Faķat emīn oluñuz! Ben zann eylediğiniñ gibi ne deliyim, ne sārīķ. ricā iderim madam! Bundan ziyāde ma‘lūmāt taleb itmeyiñ. Zīrā ḥaķīķat-i ḥalden ben de şimdi ḥaberdār değilim!?»

§

(104)

İstanbul’a birinci def’a olarak henüz gelmiş taşralınıñ birisi bir kahveḥānede (isķambil) kağıdı oynamakda olan birķaç kişiyi görüb kağıd parçalarıyla ne yapmakda olduklarını bir diğerine şorubda (isķambil oynuyorlar.) cevābını aldığında te‘accūble. «Hani ya, zil sesleri işidilmiyor?» demiş.

§

(105)

Ġāyetle medyūn ādemiñ biri bir maymun alarak ḥānesine getürüb maḥdūmuna: «Oğlum bu ḥayvanı naşıl terbiye idebilirüz! Şoñra ḥayli iş görebilir.» dimesine maḥdūmu gülererek: «Baba baña kalsa bu şoñra göreceği işi şimdiden gördürmek için hemān şatub parasını alacaklılarımıza virelim.» demiş.

§

(106)

Bir gün abdalıñ biri soķakda büyükce bir ayīne parçası bulmakla eline alub bakmış ve vechini gördüğünde ḥavfla: «‘Afv idersiñiz! Ben şāḥibi olmadığımı zann eylemiş idim.» demiş.

§

(107)

(Baḥlıcan) sevmezlerden biri bir ziyāfetde bulunur. Bütün yemekleriñ, ḥatta (pilav) iñ bile baḥlıcanlı olduğunu gördükde yemek virmek üzere ayakda duran ḥidmetkāra ḥiḥāben « Bir şü virseñiz! Faķat, baḥlıcanlı olmasun.» demiş.

§

¹⁷⁰ Yarı, yarım, buçuk

¹⁷¹ Yalnızlıktan korkma, ürkme

(108)

Medyūndan ādemiñ birisi herkes tarafından tanınmak için ne yapmak lâzım geleceğini su'âl eylemesine medyūn-ı merkūm: «Taraflarından tanınmağı arzu itdiğin zātları tolandırmalı. Çünkü, şu halde her yerde saña görünmeğe ve nezâketle alacaklarını istemiş olmak için her gördüklerinde hūatırını şormağa mecbūr olurlar.» cevābını vermiş.

§

(109)

Çocuğun biri vālidesinden (şorba) pişürmesini ricā eylemiş vālidesiniñ (pirinc) olmadığından biraz beklemesini beyān eylesine: «Pirincsiz olsun!» demiş.

§

(110)

(Diyojen) bir mektebe girmiş. dersşānede bulunan (istatu¹⁷²) larıñ şākirdāndan ziyāde bulunduğunu gördüğünde müdire hiṭāben demişki: «Du'ā idiñizki şu istatūlar dersşāneñizde eksilmesün! Zirā o halde şākirdānce hayli tenākuşa uğramış olursunuz.»

§

(111)

Efendiniñ birisi gāyetle müdāhin¹⁷³ bir aḥbābınıñ derece-i müdāhinesini anlamak için bir gün bir şey'in eyülüğünden bahş açar; merķūm taşdıķ eyler. Biraz sonra yine o şey'in fenālığundan bahş eyleyüde merķūmuñ yine taşdıķ eylesinden istiğrābla: «Biraz evvel bunuñ eyülüğünü taşdıķ eylemiş idiñiz. Halbuki şimdi onuñ 'aksini taşdıķ eyliyorsun bir şey nasıl olabilir ki hem eyü hem fenā olsun?» su'āline müdāhin-i merķūm: «Efendim bendeñiz mücādeleci değil, müdāhineciyim!» cevābını vermiş.

§

(112)

İki arkadaş bir maḥalde aḥbāblarından biriniñ ḥüsnünden aḥş iderler iken biri diğere cevāben: «Çünkü mīraş yedi!» demiş.

§

(113)

Ḥekīm-i meşhūr (Loķman) dan ḥamamda ne kadar müddet oturmak vücūd-ı insan için nāfi^c olacağı su'âl olundukda: «Eğerci ḥamamıñ iki ḳapusu olsa birinden girüb diğereinden çıkacak kadar bir müddet dir idim!» cevābını vermiş.

§

(114)

¹⁷² oturak

¹⁷³ dalkavuk

Ādemin birisi, birinde maṭlūbu olan mebāliḡi taleb ve medyūn ise o günlerde parası olmadığından bahş iderek bir kaç gün daha şabır itmesini beyān eylemiş. Hiç olmaz ise ceste ceste¹⁷⁴ te³diye edinilmesi teklif olunduḡda: «Aman birāder! Ben ol kadar terbiyesiz miyim ki size böyle miḡdār-ı cüz³ī para virmeḡe cesāret idebileyim?!...» demiş.

§

(115)

Ceneralerden biri itmekde olduḡu muḡārebede desīse ile ḡālebe ider. Maḡlūb olan cihet efrādınñ firār itmelerinden maḡzūn olup esir itdiḡi bir neferle eḡlenmek için, arkadaşlarının ne için muḡārebede devām itmediklerini su³āl ider. Nefer idilen istihzānñ farkına varmaḡla cenerali şu hareketinden maḡcūb itmek için cevāben: «Zavallı arkadaşlarım! Naşıl muḡārebede devām itmek? Anlar merdce ḡālib olmaḡı arzu itdiklerinden dessās-ı ‘askeriyyeñiziñ ta‘ķīblerinde yine biñ dürlü desīseye hedef olmaları melḡūz¹⁷⁵ bulunmaḡla firārdan bile ‘ācizdirler.» demiş.

§

(116)

Anatoluda, köylünün birisi, bir iş tanışmak üzere bir hemşehrisiniñ nezdine giderek ve işi anladarak bu huşūsda kendisine bir ‘aḡl öğretmesini ricā eylediḡinde merḡūm: «Vallāh hemşehri ben ḡatta ‘aḡlñ naşıl şey olduḡunu bile görmedim!» demiş.

§

(117)

Düvel-i ecnebi zābiṭānının birinden, uniformasıyla yatmasının sebebi su³āl olunduḡda: «Ya ceneralin rū’yāma girmesi lāzım gelür ise?...» demiş.

§

(118)

‘Arabī taḡşīline h‘āhişger ādemiñ birinden (naşara¹⁷⁶) nñ ma‘nāsı su³āl olunduḡda bir çok düşündükden sonra: «Baña ḡalür ise herkesle ḡoş geḡinmek olacaḡ!» demiş.

§

(119)

Ādemiñ biri ḡānesi ḡalkı ile ta‘ām itmekde iken sofraya ḡonulan (tavuḡ kızartması) nı çocuḡu görüb de ṭopuḡ kemiḡiniñ kendisine virilmesini vālidesinden ricā ve vālidesiniñ aşcınıñ müsrifliḡinden bahş iderek kesmiş olduḡunu müte‘essifāne beyān itmesine «Yā hū! Yediḡiniñizi balıḡ mı zann eyliyorsunuz?» demiş.

§

(120)

¹⁷⁴ Azar azar

¹⁷⁵ olabilir

¹⁷⁶ Yardım etme

Hümeķadan birisi, bir yazıcı dükkanına giderek memleketine göndermek üzere bir hâzır mektub istemiş, yazıcı gülererek -maķâm-ı tezyîfde- cevâben demişki: «Hâzır mektub kalmadı. Şimdi işmarlama yazıyoruz!»

§

(121)

Gâyetle çirkin ve mütekebbire kâdınıñ birisi, dâ'imâ zevcini hüsünden bahşederek bizâr eylemekde imiş. Yine ber-mu'tâd bir gice bu bahşi açmaķda iken zevci biraz pambuķ getürmesini ve anı getirdiğinde ğazı söyündürmesini ricâ eyler. Zevcesi su'âl eylediğinde: «Pambuķu isteyişim le'tâfet-i hüsünüñüzden ideceğiniz bahşi işitmek için kulağuma tıķamak, ğazı söyündürmeñizi ricâ idişim de kerâhet-i vechiñizi görmekten kurtulmaķ içündür.» demiş.

§

(122)

Fransızca bilmez iki arkadaş loķantaya giderler. (Ġarson) yemekleriñ (liste) sini -Fransızca- getürdüğünde lisâna âşinâ olmadıkları belli itmek için birinci ismiñ her halde (şorba) olması tabî'î olacağına beyinlerinde karar virerek ğarsona irâ'e iderler. Biraz soñra filhâķîķa şorba gelür. İkinci yemeğiniñ intihâbında ikinciiismi daħı (ct) zann eyleyerek irâ'e iderler ise de biraz soñra yine bir nev'i şorba getürülmesine te'accüble üçüncü def'aki intihâblarında listeniñ en nihâyetindeki ismi irâ'e eyleyüb de -listeniñ şorbaya maħşûş olmasıyla- ğarsonuñ yine bir diğer nev'i şorba getürmesinden iki arkadaşdan birisi hiddetle diğerine demiş ki: «Birâder! Biz burada aķşama kadar yemek yiyecek olsak hep yiyeceğimiz şorba olacaķ anıñ hayırlısı karnımız toymadan buradan çıkub bir et loķantasına gitmekdir!»

§

(123)

Âkilinden¹⁷⁷ biri, muħarremde bir dergâhda (aş) pişdiğini haber alaraķ gidüb ilk kurulanından bed'e¹⁷⁸ ile her sofraya oturaraķ aş yer, biraz soñra kendisine bir veca'¹⁷⁹ 'âriz¹⁸⁰ olmağla renginiñ taħavvül¹⁸¹ünden ba'zıları endişeye düşerek ne olduğunu merķümdan şorub da şancılandığı añlaşıldıķda hâzır bulunan bir tabibe mürâca'atla merķüm mu'âyene itdirilür ve tabibiñ yazdığı (reçete) derhâl eczâhâneye gönderilerek yapıdırılır. Tertîb olunan 'ilâc bir şişe şudan 'ibâret imiş. Hemen bir bardağa boşaltdırılarak merķüme getirilübde içemeyeceği cevâbı alındıķda sebebi su'âl olunur.

Merķüm o veca' hâlinde kıvrana kıvrana şu cevâbı virir:«Eğerçi vücüdümde bardaķdaki kadar şu isti'âbına maħal kalmış olsa idi; 'acabâ iki kaşık daha aş yemez mi idim?...»

¹⁷⁷ yiyici

¹⁷⁸ başlama

¹⁷⁹ Ağrı, sızı

¹⁸⁰ gelen

¹⁸¹ değişmek

§

(124)

Mücerred¹⁸² bulunan bir ihtiyâr aḥbablarının dâ'imâ te'ehhülü¹⁸³ tavsiye itmelerine 'adem-i muvâfaqatla cevâb virir imiş. Yine bir gün merķūmūnuñ bu ḥuşuşdaki ısrârından bizâr olarak: «Vâkı'â bende artık evlenmek arzusunda isem de gönül bu ya, alacağım kadınıñ genc olmasını arzu idiyor!» deyüb de arzusu vechle genc bir kadın bulacaklarını te'mine kalkışdıklarında: «Zann itmem! Zîrâ ben ihtiyarlığımla alacağım kadınıñ genc olmasını istediğim halde ya va' detdiđiñiz vechle genc bir kadın benim gibi ihtiyârñ zevcesi olmağa nasıl kâ'il olabilür?!...» demiş.

§

(125)

Çirkin ve abdallardan biri, bir misâfirlikde ḥâne şāhibiniñ oḥada bulunmamasından bilistifâde orada bulunan âyineye bakmış ve vechini ma'kūsen¹⁸⁴ gördükde _ kendisi olduğunu fark edemeyerek_ «Vâkı'â pek güzel çerçivelenmiş ise de resmi güzel intihâb olunamamış!!» demiş.

§

(126)

Abdal bir ihtiyârdan, eğlenmek için Muḥarremiñ Ramazana teşādüf itdiğini bilüb bilmediğini su'al olunduğda bir müddet düşündükden şoñra: «Ben her ne kadar görmedim ise de pederimden bir def'a işitdiğimi der-ḥâtır idiyorum!» demiş.

§

(127)

Ḥükemâ-yı ümmiyyeden biri, yazıların oḥunmasını ancak yazıların meziyet-i maḥşûşası olduğunu zann eyler imiş. Bir gün soḥakda bulduğu bir yazılı kağıdı evirüb çevirerek bir şey añlayamaması üzerine: «Behey zâlim! Ben saña ne yaptım?» diyerek yırtmış.

§

(128)

(Diyojen) maşluba¹⁸⁵ bir kadını dar ağacında gördüğüñde gülerek demiş ki: «Kadımlar erkekleriñ kolları yerine bir gün olubda boğazlarına böyle bir (ip) iñ geçeceğini düşünseler ḥodbinlik¹⁸⁶de ḥayli tedenni¹⁸⁷ iderler idi.»

§

(129)

¹⁸² yalnız

¹⁸³ evlilik

¹⁸⁴ Tersini, aksini

¹⁸⁵ asılmış

¹⁸⁶ bencillik

¹⁸⁷ Aşağı düşmek

Hekîmiñ birisi, hasta bir kadınıñ nabzını mu'âyene ideceği eşnâda merķūme bileklerini arķasındaki (bürümcek) gömleğin ilikleri içine alması üzerine (gözlüğünü) taķarak mu'âyene itmeğe başlamış. Bu hal hastanıñ yanında bulunanlarca merāk-ı mūcib olduğundan mu'âyene eşnâsında gözlük taķmasınıñ esbâbı kendisinden şorulduķda: «Ne yapayım? Hanımıñ bileklerini setr eylediği gömlek Ol kadar kalındır ki 'ākibet bu yolda mu'âyene mecbūr oldum!» cevâbını virmiş.

§

(130)

Ādemiñ biri, mi' de hastalığına dūĉar olmağla tedāvisi zımnında bir hekîme mūrāca'at eyler. Tabīb, ba'del-mu'âyene hastalığın maĥzâ 'adem-i hażmdan ilerü geldiğini beyân eyleyerek hażmı şa'ab ta'âmların başlucalarını ta'dād ve her biriniñ irâş idegeldikleri fenâlıklardan uzun uzadıya bahş itmeğe başladığından: «Efendim! Ben size yemeklerin envâ'-ı muhtelifesini şormuyorum. Mi' demdeki hastalığın def'ine çäre arıyorum! » demiş.

§

(131)

Ādemiñ biri bir Fransız tarafından (dü'ello) ya da'vet olunur. Vaķt-i mu'ayyende gerek Fransız ve gerek merķūm maĥall-i mev'ūda gelürler ise de Fransız haşmınıñ silâh ve şâhidsiz olduğunu görüb de sebebini su'al eyledikde: «Biz dü'ello edecek değil miyiz? Silâh ve şâhide ne lüzūm var? Biz dü'ellomuzu idelim.» demiş.

§

(132)

Temeyvar (Teymūr) yolundan gitmekte olan ādemiñ biri ilerüden (loķomotif) iñ gelmekte olduğunu gördükde bir kenara çekilerek: «Tur! Tur! » deyü bağırmağa başlamış. (Kondüktör) üñ yolda bir fenâlık var zannıyla loķomotifi tevķif iderek: «Yolda bir fenâlık mı var?» su'âline : «Evet! Ama, yolda değil, a'sâbımda.» cevâbını virmiş.

§

(133)

İki evli bir ādemi bir sebeble tevķif idüb ĥabşhāneye koyduklarında, merķūmuñ memnūn olmasından sebeb-i memnūniyeti su'al olunduķda cevâben demişki: «İki evli olmağlığım ĥasebiyle baña dünyâ zâten bir nev'i ĥabşhāne idi. Burası ise dünyanıñ ĥārici demek olduğundan buraya tebdil-i 'ālem itmiş 'add eylerim.»

§

(134)

Geveze ĥacılardan biriniñ bitmez tükenmez ĥac laķırdısından uşanmış olan eĥibbâsı bir gice bil-ittifâķ merķūma ĥac bahşini açmağa meydân biraķmazlar. Merķūm

lakırdıya meydān bulamamasıyla hāşıl olan hiddetinden bayılmış idilen müdāvāt¹⁸⁸-i semeresiyle biraz şoñra ayulub da baygınlığının sebebi su'āl olunduğda: «Merāk olunacak bir şey değil! Bu hal bende hac senesinden kalma bir eşerdir.» demiş.

§

(135)

Ādemiñ biriniñ zevcesi bir hastalığa mübdelā olur. Hādāvāt-ı vākı'adan hüsni te'sir hāşıl olamamasına mebnī vefātı muhaqqak ve faqat bir çok zaman daha bu hastalığın iztirābāt-ı şedidesiyle muztarib bulunacağı cihetiyle vefātı haqqında 'ayn-i hayāt demek olacağı etıbbā tarafından şuret-i kat' iyyede beyān olunur. Zevci bu karar üzerine heman hastanın yanına girerek: «Çarıcığım! Sen pek çirkinsiñ. Hatta yüzüne bile bakılacak halde değilsin!» demiş. Bu gibi münāsebetsizliğinden kendüsünü tevbiñ¹⁸⁹e kalkışdıqlarında cevāben demişki: «Siz bilmezsiniz! Zevcem hāl-i şıhhatında baña : [Eğerçi bir kimse baña «Sen çirkinsiñ!» diyecek olsa, işte öldüğüm gün dañı o gün olacaktır.] dir idi »

§

(136)

Ādemin birisi, misāfireten gittiği her maħalle bir hediye-i maħşūsa olmak üzere (yaşşı kadaifi) götürür ve bittabi' o akşam pişeceğinden cüz'ī bir maşrafla kadaif yemeği 'ādet idinmiş imiş. Bu hale vākıf olan zātın biri yine bir gün merķūmuñ bir mendil kadaifle kendüsüne misāfirliğe gelmekte olduğunu gördüğünde lâtıfe tarzında: «Birāder! Her teşrifinizde bendeñiz kadaif pişirtiyim faqat ricā iderim! İhtiyār-ı külfet buyurmayın kadaifi de ben aldırayım. » demiş.

§

(137)

Mevkı'-i harbde mağlūb bir ordu kumandanı firār itmekde iken, gālib bir nefer atınıñ dizginine şarılaraq arkadaşlarına hitāben: «İş bitdi! İşte kumandanı dañı ben esir itdim.» deyu bağırmağa başlamış. Kumandan müşārünileyh hemen dizginini merķūmuñ elinden kırtararak hiddetle demiş ki: «Behey aħmak!...»

§

(138)

Ādemiñ birisi, teşādūf eylediği bir zātdan bir maħalli şorar. Mümāileyh _kibrinden_ yalnız başını şallamak şuretiyle irā'e-i tarīk eyler ise de merķūm bir şey anlayamayarak şorduğu maħalli ta'rif idecek zannıyla yüzüne bakmağda devām eyler. Şu halde mümāileyhiñ canı şıkılmağla «Hayvan gibi yüzüme bakacağına ta'rif itdiğim mahalle gitseñ ā!» dimesine merķūm hiddetle: «Sen de öyle öküz gibi boynuñu oynatacağına, şorduğum maħalli ta'rif itseñ!» demiş.

§

¹⁸⁸ ilaç

¹⁸⁹ azarlama

(139)

Ādemiñ biri soķaķda rŭ-be-rŭ geldiği birinden sa'ati su'al eyleyŭb de bir Őey ańlayamamıŐ gibi yŭzŭne baķmasından Őađır olduğunu ańlamakla sesini dikleŐdirerek su'alini tekrŭr eyler ise de yine yŭzŭne baķmaķdan baŐka bir ĥareketde bulunmadığını gŭrmekle bağırarak su'alini bir daha tekrŭr eylediğinde Őađır su'ali ańlamıŐ gibi bir tavırla: «Vallah efendim! Bu gŭn ğazete oķumadıđımdan o vuķu'atdan ma'lŭmŭtım yoķdur!» cevŭbını virmiŐ.

Ő

(140)

Ķayıķcınıñ birisiniñ, bir gece uyķusu arasında baŐı kaŐınmaķla _bir yaŐdıķda baş başa yatdıķlarından_ kendi baŐı zannıyla arķadaŐınıñ başını kaŐımaĝa başlamış. Refiķi uyķusu arasında baŐınıñ biri tarafından Şiddetle ŐarŐılmaķda olduğunu ĥiss iderek uyanub da ne yaptığını su'al eyleyŭb de: «BaŐımı kaŐıyorum!» cevŭbını aldıķda kaŐadıđı baŐınıñ kendi baŐı idŭđŭnŭ beyŭn eylemesine merkŭm uyķu sersemliği ĥaliyle Şormuş ki: «Ya benim baŐım nerede?!» dimiş.

Ő

(141)

Avrupada Ķasden ĥŭnesini iĥrŭk¹⁹⁰ itmesinden Őolayı bir kıız mŭteĥimmen taĥt-ı tevķiĥe alınur. Mevķi' -i muĥŭkemedede bu cŭr'etiniñ sebebi kendŭsinden su'al olunduķda cevŭben dimişki: «Ben iĥfŭiye alayı mŭlŭzımlarından birini sevmekdeyim. Mŭteĥallık olduğu eĥvŭr-ı 'ŭlicenŭbŭne ve evzŭ'-ı dilpesendŭnesine ĥayrŭnım. Mesleğindeki Őecŭ'at ve vazifeniñ iĥfŭsındaki ğayretini gŭrmekliđime Ķadınlıđım mŭni' bulunduğundan ĥuŐŭl-ı emele, ĥŭnemi yaķmađı bir vesile 'add eyledim!»

Ő

(142)

Ķral (Őarvand) zamŭn-ı ĥŭkŭmetinde ahŭliyi silŭh ile soķaĝa Ķıķmaķdan men' eylemiŐ. Bir gŭn telaŐla kendisi belinde kılıcı bulunduğu ĥalde soķaĝa ĶıķmıŐ olmasıyla mŭŐŭrŭnileyĥi mŭsellah gŭren ahŭliniñ: «Ya niżŭm mefsuĥ¹⁹¹dur. Yaĥud belinde kılıcıyla soķaĝa Ķıķdıđından Őolayı Ķral maĥkŭm.» dimelerine: «ĥayır niżŭm baķidir! İsteriseñiz bunu Ķanımla tecdi'd¹⁹² edeyim?» cevŭbını virmiŐ.

Ő

(143)

Ādemiñ biri mŭretteb olmak ŭzere bir maĥba'aya mŭrŭca'at eyler. Kendisinden oķumaķ ve yazmaķ bilŭb bilmediği su'al olunduķda: «Ben yazı yazacaķ değilim ya! ĥurŭf tertib ideceğim bunda oķuyub yazmađınıñ ne lŭzŭmu var?» dimiş.

Ő

¹⁹⁰ yakmak

¹⁹¹ hŭkŭmsŭz

¹⁹² yenileme

(144)

Hāneniñ birine bir gice hırsız girmiş. Eşyā aramak üzere oṭaları ʔolaşmaḳda iken hane şahibi ʔuymaḳla derḫal hırsızıñ bulunduḡu oṭaya girerek: «Beyhūde zaḫmet çekiyorsuñ birāder! Zīrā seniñ şimdi bu oṭada aradıḡıñ şey'i ben ʔoḡdum ʔoḡalı bu hāne dāḫilinde görmedim!» demiş.

§

(145)

Bir edībden 'ilm-i edebi kimden taḫşil eylediḡi su'āl olunduḡda «Edebsizlerden!» cevābını virmiş.

§

(146)

Bir kaç aḫbāb bir maḫalde oṭuruyor idik. Mevsim kış olmak ḫasebiyle pek ziyāde ḫar yağmaḳda idi. Cümlemiz -sākitāne¹⁹³- ḫarlarıñ yekdiḡerini müte'ākib sūkū¹⁹⁴una baḫıyor idik. Biri didi ki: «Böyle hava bende dā'imā zenginlik arzusu ḫāşıl eyliyor!» bir diḡeri daḫı: «Bende ise bil-'aks bir iştihā¹⁹⁵ ḫāşıl eyliyor. Baḫıñız şimdi canım bir ḫar ḫelvāsı istedi!» diyerek bir zātđan ḫar ḫelvası sevüb sevmediḡini şordu. O zāt cevāben didi ki: «Bendeñiz mūcidiniñ sözünü bildiḡimden su'ālñize āniñ cevābını virmekle iktifā eylerim. Naşretđin merḫūm demişki: [ḫar ḫelvasını ben icād eyledim. Ama bir şey'e beñzetemedim!].»

§

(147)

Fransa meşāhir-i muḫarririnden ('Aleksander Düma) māhiyet-i ḫayāt ḫaḫḫında vuḫū^c bulan bir su'āle cevāben demiş ki: «ḫayāt bir nev'i furtınadır, ki: dā'imā memātla sūkūnet bulur!»

§

(148)

İstanbul'a henüz gelmiş ʔaşralınıñ biri bir ḡazinoya girer. (Bilardo) maşasını görerek birinden, ne idüḡünü su'āl eyler isede (bilardo) cevābından bir şeyi añlayamamasına bināen bunuñ üzerinde ne yapıḫlarını şorar. Oyun oynandıḡı cevābını aldıḫda kemāl-i ḫayranla: «Bunuñ üzerinde oynayacaḫlarına düḡünde oynayub da para ḫazansalar olmaz mı?!...» demiş.

§

(149)

Ādemiñ birisi, birḫayıḡa biner. İskeleden birāz açılıb da (aḫıntı) ya geldiklerinde ḫayıḡıñ bil-'akis girü girü gitmekde olduḡunu görüb de ḫayıḫcınıñ

¹⁹³ Susan, sessiz.

¹⁹⁴ düşme

¹⁹⁵ İstek, haz

ğayretini tahrik zımında ba'zı sözlerde bulunur. Kayıkçı: «Ne yapayım? Ben de ilerü gitmesine ğayret idiyorum. Ama, işte gitmiyor!» demiş ve merķūmuñ: «Dimek ki bu kayık değil?» su'āline hiddetlenerek: «Hem kayık, hem de a'lāsı? Façať müşterisinden memnūn olmadığı zamanlar böyle fenā bir 'illeti tutar.» cevābını virmiş.

§

(150)

Taşralınıñ biri, ticāret zımında istanbula gelür, bir mikdār zeytūn yağını bir şişeye koyub akşam ve şabaĥ itmeği şişeniñ hāricinden temasla _gūya katık itmek için_ yer imiş. Bir müddet soñra şılacı olduğundan mezķūr şişeyi yine bir hemşehrisine şatarak memleketine gitmiş. Köylüleri İstanbul'uñ ucuzluk olub olmadığını su'āl eylemelerine: «Ol kadar ucuzluk ki gitdiğim zaman kırk paralık zeytūn yağı almış idim. Akşam şabaĥ itmeğe katık itdiğim halde yine bitiremediğimden gelürken yiğirmi paraya şatdım.» cevābını virmiş.

§

(151)

Abdallardan biriniñ bir çocuęu tevellüd ider. Bir kaç gün soñra soķakda bir aĥbābına teşādūf itmekle bil-münāsebe söyler. Mümāileyhe: «Kız mı?» diyübd: «Ĥayır!» cevābını aldıķda memnūn olarak: «Allah baęışlasun. Baę buña memnūn oldum. Oęlan çocuķları pek severim. Benim nā'il olmadıęım bu sa'ādete nā'iliyetinizden tölayı şāyān-ı tebriksiniz!» dimesine merķūm hayretle: «Canım! Ben oęlan olduęunu söylemeden neden bildiñ?!...» demiş.

§

(152)

(İskender-i Zülķarneyn) ĥükemādan birine şormuş ki: «'Adl mi efđal, şecā'at mi?» mümāileyh cevāben: «'Adl icrā olunduğu halde şecā'atden müstağnidir.» demiş.

§

(153)

Ādemiñ birisi bir meclisde oturur iken uyuklayarak ĥorlamaęa başlar. Yanında bulunan zātıñ kendisini bīdār idübde: «Hem uyuyor hem de ĥorluyorsuñ!» dimesine cevāben demişki: «Ĥayır uyumuyorum. Uyķu geliyor da ĥorlar gibi yaparak ürkütmeğe çalışıyorum!»

§

(154)

Ma'lūmdur ki: ĥazz idilemeyen insanlara 'alel-iñlāk¹⁹⁶ «So'ukķanlı! » ta'bir idülür. İşte bu kısım insanlardan biri bir gün so'ukdan şikāyetle o sene bütün kış so'uk alęınlıęından kurtulamadığını maķām-ı şikāyetde nekregū¹⁹⁷ bir zāta kemāl-i süzişle

¹⁹⁶ Mutlak, genellikle

¹⁹⁷ Hazır cevap

beyân eylemekte idi. Zât-ı mûmâileyh gülerek cevâben didi ki: «Hayır! Siz şo'ûğu bu sene değil henüz rahm-ı mādere düşdüğüünüz sene almış idiniz!»

§

(155)

Ādemiñ birisi çarşudan Ramazan hırcı alarak hānesini ta'rif iderek bir hamala tahmilen¹⁹⁸ gönderir. Akşam hānesine gelüb su'âl eylediğinde hamalın erzâkı getürmediğini anlayub da vazîfesizce hareketi üzerine, hāremi 'anf¹⁹⁹ ve şiddetle behemehâl hamalı bulmak üzere çarşuya gitmesini beyân eyledikde i'tizāren²⁰⁰: «Ne telâş idiyorsun, demek ki aldığım erzâkda kısmetimiz yok imiş! Hiçbir kimse diğeriniñ kısmetini yiyebilür mü?» demiş.

§

(156)

Ādemiñ birisi teşādüf eylediği ehibbāsından birinden çokdan berü görünmeyen diğer bir ehibbāsını şorubda yakında haftalarca kendüsüne misâfir olması melhûz²⁰¹ olduğu cevâbını alarak bu misâfirliğiñ ne sebeble vuķū'a geleceğini su'âl eyledikde diğeri: «Çünkü te'ehhülü bir seneye yaklaştı.» cevâbını vermiş.

§

(157)

Bir meclisde nekregū bir zātı hiddetlendirerek eğlenmek için hüzzār²⁰²ın her birisi mûmâileyhe bir dürlü sebeble serzenişe başlar. Oğada mevcūd bir (fino) dağı hāşıl olan gürültüden tevhiş²⁰³le bağırmağa başlamış. O vakte kadar idilen serzenişlere sükûtla muķābele itmekde olan nekregū mûmâileyh bunu fırsat 'add iderek ve cümlesine hitāb iderek demiş ki: «Heman cümleñiz tarafından dūçār-ı ta'yīb ve tahķir olmakdayım. Faķat azacıķ müsā'ade idiniz ki şu işitmekde olduğum ses hangiñiziñ olduğunu fark ideyim!»

§

(158)

Ādemiñ birisi temāşā zımında (tumarhāne) ye giderek bir deli ile konuşmağa başlar. Deliniñ sözlerinde pek de āşār-ı cinnet görememesine bināen ne sebeble tumarhāneye girdiğini su'âl eyler. Deli dir ki: Āh birāder! Dünyāda tama' dan fenā bir şey yokdur. Saña naşihat iderim ki şakın tama' ideyim dimeyesiñ! Benim buraya girmekliğim pek ğarībdir. Zirā ben pek zengin bir familyanın ikinci evlādiyım. Pederimiziñ vefātında haķikaten yeķunu 'aķıllara hayret virecek bir malı irşāen diğeri iki karındaşımla baña intikāl eyledi. Hālbuki tama' bela karındaşlarım benim hişşe-i

¹⁹⁸ Yükleyerek taşıtmak

¹⁹⁹ Sert, kaba

²⁰⁰ Af dileyerek

²⁰¹ olabilir

²⁰² Yakında bulunanlar, hazır olanlar

²⁰³ ürkütme

merşibeme dağı kendileri konmak için beni iftirâ ile bir ikinci mezâr demek olan bu binâ-yı ‘âzîmiñ içine atdılar. Amma ben de kendilerine fenâlık itmedim. Baña intikâlini istemedikleri maldan bir insanı mes‘ûd idebilecek kadarını bir şüretle alarak şu baş ucumuzda olan (raf) a şakladım. Fağat bu mal ne işe yarar! Benim buradan çıkmağım hemân bir emr-i muhâldir. Lakin mâdem ki sen buradan çıkacağsıñ ister isen bunları al helâl olsun. ‘âfiyetle şarf it!. Merķûm bu sözden memnûn olarak malları almağı kabûl iderse de rafa uzanmak güç olduğundan buña bir çâre aramağa kalkışur. Deli kendisini omuzuna alarak oraya yetiştirmeğı va‘d eyler. Ve va‘di mûcibince omuzuna alub tamam rafa uzanılacağı zaman hemân merķûmu qaldırub yere silkerek: «Behey aħmak! Ben yarım sa‘atden berü tama‘ıñ fenâlığından bahş eylediğim halde sen yine tama‘ belâsı tımarhânedede benim gibi bir budalanıñ sözüyle mal aramak için canını tehlikeye koyarak raflarda geziniyorsuñ!» demiş.

§

(159)

Zevcesi gâyetle titiz âdemiñ birinden, şüret-i imtizacı su‘âl olunduğda: «Fes ile entâriyi sık sık eskitdikden sonra bundan kolay ne var?» cevâbını virmiş bunuñ ne demek olduğunu su‘âl eylediklerinde îzâhen demiş ki: «Şabağları giderken bağırarak ışmarladığı şey’i almak için bir (temennâ) iderek «Peki!» dirsiñ. Akşam ‘avdetinde su‘âl olunduğda ellerini dizlerine urarak unuttum deyû izhâr-ı te‘essüf eylersiñ. Şu halde entâri ile fes eskir ise de sende biraz hoşca geçinirsiñ!»

§

(160)

Gâyetle zekî ve fañın zâtıñ biri, bilmediğı bir şey’i birinden su‘âl eyler. Halbuki su‘âl eylediğı âdem kibir ve ğurur aşhâbindan bulunmağla vâkı‘ olan su‘âle cevab virmekle biraz mûmâileyhi techîl zımnında «Canım bunu bilmeyecek ne var? Hayvan bile yapabilür.» demiş mûmâileyh: «Pek toğru söylediniz! İşte hayvanıñ yapabileceğı için ben yapamadım ya.» cevâbını dirmiş.

§

(161)

Düyünât-ı keşireye müstağrak²⁰⁴ sefîhiñ birinden ‘ömrünüñ muğtarib dağıklararı su‘âl olunur. Merķûm bir vaz‘ı-ı istiğrâb²⁰⁵ alarak dirki: «Ben anı aşla tanımam. Fağat ba‘zen düyünümüñ fâ’izleriniñ re’sül-mâlı tecävüz itdiğini düşündüğümde ufağ bir halecâna uğrarım!»

§

(162)

Bir (papağan) kuşu mevki‘-i müzâyedeye konulmuş idi. Oradan geçmekte olan bir zât şâhibini celb iderek ilk pey olmak üzere on ve nihâyet on beş lira virdi ise de

²⁰⁴ Borca çok batmış

²⁰⁵ şaşma

şāhibi yiğirmibeş liradan aşığı viremeyeceğini beyān eyledi. Bunuñ üzerine nekregū bir zāt hemān ṭālib-i mūmāileyhiñ nezdine giderek didi ki: «Behey efendim! Şimdi ben kendimi şatmak arzusunda bulunsam muṭlağ bu kadar bir para virmez ve virseñ bile nedāmet eylersiñ. Fağat hiç olmaz ise benim şeref-i insāniyem var bu kuş gibi yalnız ta‘līm itdiğim bir kaç kelimeden ‘ibāret tekellūm itmem. Her ne şorar iseñ cevāb virebilür ve kıadrini bildiğim için baña virdiğini meblağın keşretine bināen dā’imā muṭī‘ kalurum.»

§

(163)

Yekdiğeriñi ašlā tanımayan iki Anaṭolulu bir köyde görüşürler iken biri: «Eğerçi ismimi bilür iseñ İstanbul’da oturduğunu añlarım.» demiş. Diğeri hiç olmaz ise ilk ḥarfini söylemesini beyān eyleyüde merķūmdan (elif) idüğünü cevābını alarak bilcümle (elif) ḥarfıyle ibtidā iden isimleri şayar. Merķūm isimleriñ cümlesini redd iderek kemāl-i tefeḥḥürle: «Gördüñ mü? O kadar sene İstanbul’da oturdum diyorsuñ. Ḥalbuki daha bir ismi bilemediñ! Benim ismim (irreceb) der.» demiş.

§

(164)

Nekregūlardan birisi, bir meclis-i ‘işretde oturduğu maḥallden kalkarak ğāyetle kerīh-ül manzar²⁰⁶ ve miskin birini öbdü. Bu ḥareketiniñ esbābı kendisinden su’āl olundukda cevāben didi ki: «Bu gice Ol kadar çok ‘işret itdim ki hemān sızacağ ve belki bir çokda muḳayy²⁰⁷-i mu‘ālece²⁰⁸ şurubuna mecbūr olacağım. Ḥalbuki bu buse hem mü’essir ve hemde andan ḥafīfdır!»

§

(165)

Yürümeye iktidārı kıalmayan bir serḥoşdan ne için ḥānesine gitmeyüb de soğakda durduğu su’āl olundukda: «Bütün dünya döndüğü cihetle ḥānemi bekliyorum!» cevābını virmiş.

§

(166)

Ādemiñ birisi, ḥareminiñ vefātıyla yetim kıalmış olan çocuğuyla bir gün ta‘ām itmekte iken sofraya kıonulan (çorba) dan önce çocuk alub ağzı yanmakla gözleriniñ yaşadığını pederi görübde sebebini su’āl eyler. Çocuk pederiniñ dağı ağzınıñ yanması için çorbaniñ sıcaklığını bildirmeyerek _vālidesiniñ vefātu ‘aqlına geldiğinden baḥşle iknā‘ eyler. Mūmāilyh şu sözden müte’essir olarak ba‘zı tesellī āmiz sözlerle ğāfilen kıaşığını ağzına getürmekle _sıcaklığından_ gözleriniñ yaşadığını çocuk görübde istihzā tarzıyla: «Baba! Sen ne için ağlayorsuñ?» su’āline: «Vālideniñ ölübde seniñ ḥayatda kıaldığıña!» cevābını virmiş.

²⁰⁶ İğrenç, çirkin görüntü

²⁰⁷ kusturan

²⁰⁸ İlaç yaptırma

§

(167)

Amerika'nın kâşifi meşhûr (Kristof Kolumb) hazır bulunduğu bir mecliste bir kaç kişinin kendisine ta'rizen: «Mâdemki Amerika küre-'i 'arz üzerinde mevcûd idi. Siz olmasanız dağı keşf olunabilür idi.» dimelerine cevâben o kıt'ayı keşf itmek için (yumurta) yı sivrisi üzerine tûrdurabilmeğe mütevaqqıf²⁰⁹ olduğunu beyân eyler. Ve getirülen yumurta'yı herkesin tûrdurmağa çalışubda muvaffak olamamalarıyla ve nöbet kendisine geldikde hemân maşanın üzerine urarak kırmağla tûrdurmuş olur. Mu'terizân²¹⁰ın «Mâdem ki, iş yumurtanın kırılmasıyla olacaktır. Bunu herkes yapabilür idi!» didiklerinde «Hayır bunu evvelce bilmeli idiniz! Şimdi ise didiğiniz gibi, mâdemki gördünüz hepiniz yapabilirsiniz.» cevâbını vermiş.

§

(168)

Köylünün birisi, tarlasında (çift) sürmekte iken tarlanın nihâyetindeki derenin dâhilinden birinin: «Şaşdım Allah şaşdım:» diyu feryadını işidmekle merâk iderek ve hayvanlarını tûrdurarak maḥall-i mezkûra gidüb bağırmağda olan âdemiñ sebeb-i feryadını su'âl eyler. Merkûmuñ istiğrâb ile: «Naşıl şaşmayayım ki, tek öküzle çift sürüyorsun!» dimesinden te'accüble arkasına bakdığıında fil-ḥaḳîka (boyunduruğda) öküzünün tek olduğunu görmesi üzerine diğerini aramağa gider ve bulamayarak me'yüsen 'avdetinde tek öküzün dağı ğâ'ib olmuş olduğunu gördüğünde bunun ancak öküzleri sırkat idebilmek: için bir desise idüğünü anlamış ve kemâl-i ye'isle «Vallah bu işe şimdi bende şaşdım!!!» demiş.

§

(169)

Zatın biri, ğâyet mütekebbir bir aḥbâbının ḥânesine gider şâhib-i ḥâne –kibirden-kendisini medḥ ü şenâ, ḥanesinin intizâm ve leṭâfetinden ol kadar baḥş ider ki 'âkıbet misâfiriñ canı sıkılır. Söze bir mâni'a olmak için hemân elindeki siğarasını (konsol) uñ taşı üzerine basdırarak söndürür. Ḥâne şâhibi, önünde tabla tûrurken siğarasını ne için konsoluñ taşında söyündürdüğünü su'âl eyledikde: «Ne yapayım? Ḥâneñiziñ her ciheti dağı şu siğara tablasını bile ol kadar medḥ ü şenâ eylediñiz ki siğaramı orada söndürmekle 'âdetâ kadrine nâkışa vireceğimi düşündüğümde böyle bir terbiyesizlikde bulunmamak için, henüz medhine nöbet gelmeyen şu taşdan münâsib bir maḥall bulamadım!» cevâbını vermiş.

§

(170)

Efendinin birinin bir ziyâfetde şaḳalma (pirinc) dânesi ilişmekle uşağının bir şüret-i nâzike ve hafıyyede anlatması diğer bir efendinin zevkine gitdiğinden kendi

²⁰⁹ Duran, bekleyen

²¹⁰ İtiraz eden, karşı gelen

uşağını dağı bu yolda terbiyeye alışdırmağ için işbu hâli añlatarak böyle terbiyeli olmasını tenbîh eyler ve bir gün diğer bir ziyâfetde ‘an-ı kıasd şakalına (pirinc) dânesi ilişdirerek ve virdiği terbiyenin hâtirinde alub almadığını añlamak için hizmetkâr-ı merķumuñ yüzüne bakmağa başlar. Merķum efendisiniñ yüzüne bakmasından merâmını añlamakla diğerinden daha terbiyeli görünmek için dir ki: «İşte mâdemki biliyorsuñ, yüzüme bakacağına düşürmemeğe alıssañ a!» demiş.

§

(171)

Âdemin birisi, her gün bir başqa hamama giderek yıkanub ıkdığında boğçasından bir şey’in ziyâ‘ını bahane iderek hamam parasını virmemeği ‘âdet idinmiş işbu hâlin vukû‘ mükerreresiyle merķumuñ ‘âdetine vâkıf olan hamamcınıñ biri bir gün merķumuñ geldiğini gördükde bir çok ‘izzet ve ikrâm ile yanına da‘vet ve her gün hamama gelüb yıkanmasını ve hiçbir para virmemesini ve faat , işbu ziyâ‘ından bahş eylememesini ihtâr eylediğinde huşuş merķumuñ hoşuna gitmekle ba‘demâ aşla eşyasınıñ ziyâ‘ından bahş itmeyeceğine dâ‘ir biñlerce yeminler iderek şoyunub içerü girer; yıkanır. Biraz soñra ıkubda giyineceği eşnâda boğçasından hayli eşyasınıñ alınmış olduğunu görür ise de yemini iktizâsı bir şey diyemeyerek ve mevcûdlarını giyinerek giderken hamamcıya dir ki: «Behey zâlim! Ben yeminim iktizâsı eşyâmin ziyâ‘ından bahş idemeyeceğim. Faat, sen inşâf it! Ben de hamama böyle gelmemiş idim ya ?....»

§

(172)

Meşâhir-i tabi‘iyyûndan (Buffon) şabaqları kendisini irken aldırmağ için ta‘yîn eylediği hizmetkârına, işbu hizmeti mükâbili yevmî ayrıca bir frank bahşiş virir imiş. Hizmetkâr-ı merķum yine bir şabağ kendisini uyandırmağa gitdiğinde daha vaqtin irken idüğünden bahşle müşârünileyh tarafından ard²¹¹ olunur. Biraz soñra bir kaç def âlar daha gidüde hepsinde böylece ard idildiğinden mev‘ûd olan bir franđı ğâ‘ib ideceğini añladıđda hemân üzerindeki yorđanı alarak müşârünileyhi aldırmağa muvaffaq olur.

Müşârünileyh hizmetkârın şı mu‘âmelesinden hiddetlenmekle mu‘îin olan ücreti virirken dir ki: «Vâkı‘â vazifeñi pek güzel ifâ idiyorsuñ. Lakin bir vâzifeñ daha var ki anı aşlâ düşünmüyorsuñ! O ise bozuşmamalığımıza diđđat itmekdir.»

(ŞOÑ)

²¹¹ kovulma

SONUÇ

Ahmed Fehmi'nin duydukları ve okudukları arasından derleyerek 172 fıkradan oluşan Letâif-i Fıkarât adıyla kaleme aldığı eseri kendine has özellikleriyle Tanzimat Devri Letâifname türü eserler arasında yer alır. Çeşitli ahlakî değerleri, insanlar arasındaki atışmaları, zıtlıkları, toplumda aksayan yönleri yansıtması bakımından önemlidir. Yazıldığı dönemin (19. yüzyılın ikinci yarısı) insan tiplerini yansıtan, bu esnada eğlendiren, güldüren, hoşça vakit geçirten, düşündüren ve dersler veren niteliklere sahiptir.

Eser, 88 sayfadan ibarettir. Eserin tamamı düzyazı şeklinde kaleme alınmıştır. Eserde manzum herhangi bir parçaya rastlanmaz. Eserin ilk sayfasında “Bir İki Söz” başlığında önsöz olarak da adlandıracağımız bölümde eseri ne amaçla ve nasıl yazdığını anlatır.

Letâif-i Fıkarât başlığı altında 1304 (1886) yılında ilk baskısı ve 1314 yılında da ikinci kez basılmıştır. Eser, latife ve fıkra türünün tüm özelliklerine sahip metinlerden oluşur. Yazar bu kitabında dönemine göre yalın bir dil kullandığı fıkra sayısı azdır. Fıkraların genelinde Arapça ve Farsça birçok sözcüğe, tamlamaya, deyime yer vermiştir. Aynı anlama gelen farklı dillerdeki sözcükler bir arada kullanılmıştır. Okuma alışkanlığı aşılama yanında, birtakım bilgiler ve ahlaksal değerler kazandırmaya özen göstermiştir.

Yazar, bu eseriyle okuyucuyu eğlendirmek, güldürmek ve düşündürmek yanında; birtakım bilgiler, iyi alışkanlıklar ve ahlaksal değerler kazandırmaya özen göstermiştir. Fıkralarda halkın pratik zekasını ve espri gücünü yansıtan örneklere sıklıkla rastlanır. Fıkralarda bireysel ve toplumsal hayatta var olan karşıtlıkların vurgulandığı dikkatleri çeker, olumsuzluklar eleştirilir, alaya alınır. Fıkraların yansıttığı insan tipleri ve toplumsal olayların pratik zekayı işletmek ve güçlendirmek gibi bir yönü olduğunu da özellikle belirtmek gerekir.

Ahmed Fehmi'in “Letâif-i Fıkarât” adlı eseri:

a. Dönemine göre sâde bir dille yazılmış olduğu söylenemez. Eserde Arapça ve Farsça kökenli sözcüklerin sayısı oldukça fazladır. Bu sözcüklerin aynı anlama gelen farklı kullanımlarına yer verilmesi de dikkat çeken diğer bir anlatım özelliğidir.

b. Verdiği öğütlerle ve meşhurlardan alıntılanan özdeyişlerle okuyucuların karakter gelişimlerine yardımcı olmaya çalışır.

c. Hedef kitlesi belli bir okuma kültürüne sahip okuyuculardır.

d. Eserde cahillerin, mütekebbirlerin, ahmakların, çirkinlerin, hırsızların, borçluların yerildiği dikkat çeker.

e. Fıkralar arasında söyleyiş farklılıklarına dayanan komiklikler mevcuttur. Bazı fıkralarda, sözcüklerin Türkçe ve Arapça söyleyişlerinin güldürücü bir dille anlatılması söz konusudur.

f. Dönemin meşhurlarının kahraman olduğu ve hikmetli sözlerinin yer aldığı fıkralara yer verilmiştir.

g. Fıkralar ince anlamlar içeren, güldürücü öğeler taşıyan özelliklere sahiptir.

h. Fıkralarda yer alan kişiler hayali kişiler değildir. Hayatın içinde var olan kişilerdir.

ı. Fıkralar tek bir olay üzerine kurulmuştur. Uzun tasvirlere yer verilmemiştir.

i. Eserde ana amaçların başında “Okuyucuya hoşça vakit geçirtmek, eğlendirmek, düşündürmek ve ders çıkartmak” gelir.

j. Eser, Tanzimat Dönemi Letâif türünün önemli örneklerindedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed Fehmi (1304), *Letâif-i Fıkarât*, Asır Kütüphanesi, İstanbul.
- Ahmed Fehmi (1310), *Hüznâver*, Kitapçı Arakel, İstanbul.
- Ahmed Fehmi (1341), "Bedbaht Bir İzdivacı İdame mi Etmeli, Ayrılmalı Mı?" *Resimli Ay Mecmuası*, 2. Cilt, sayı 11, İstanbul.
- AKTAŞ, Gıyaseddin (2002), *Tanzimatta Tiyatro Edebiyatı Tarihi*, Akçağ Yay., Ankara.
- ALBAYRAK, Nurettin, (2005), "Mizâh, Halk Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.30, Ankara.
- ALTUNEL, İbrahim (2003), "Latife." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.27, Ankara.
- ARTUN, Avcı (2003), *Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizâh ve Gülmece*, *Birikim Dergisi*, Şubat, Sayı 166.
- BAYRAK, Mehmet (2001), *Halk Gülmececi*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.
- BOZYİĞİT, H. Esat (1987), *Nasrettin Hoca Bibliyografyası Üzerine Bir Deneme*, Başbakanlık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- ÇAPRAS, Mehmet Naim (2014), *İslam Hukukunda Mizah*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- DEMİREL, Şener (2010), "Eski Türk Edebiyatında Letâifnameler ve Bir Yazma Eserin Der-Kenarındaki Latifeler", *Adıyaman Üniversitesi Ulusal Eski Türk Edebiyatı Sempozyumu 15-16 Mayıs 2009*, Adıyaman Üniversitesi Yayınları, no:3, Adıyaman.
- DEVELLİOĞLU, Ferit (1984), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara.
- DURMUŞ, İsmail (2005), "Mizâh, Giriş, Arap Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.30, Ankara.
- ERTAYLAN, İsmail Hikmet (2011), *Türk Edebiyatı Tarihi I-IV*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- I.Fenoglio - F. Georgeon (2000), *Doğuda Mizah* (Çev. Ali Berktay), YKY. İstanbul.
- KANAR, Mehmet (2010), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul.
- LEVEND, Agah Sırrı (1973), *Türk Edebiyatı Tarihi*, TTK Yay. Cilt 1, Ankara.
- ÖZDEMİR, Nebi (2010), "Mizah, Eleştirel Düşünce ve Bilgelik: Nasreddin Hoca", *Millî Folklor*, Yıl 22, Sayı 87, Ankara.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat (1997), *Büyük Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İnkilap Kitabevi, İstanbul.
- PALA, İskender, (2005), "Mizâh, Türk Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.30, Ankara.
- SİYAVUŞGİL, S. Esat (1959), "Folklorda Sahnede ve Resimde Türk", *Yeni Türkiye*, İstanbul.
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ (1985), *Kâmus-ı Türkî*, Tercüman Yayınları, C.2, İstanbul.
- Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğü* (2005), C.4, AKM, Ankara.
- Türkçe Sözlük* (1988), TDK. Yay., Ankara.

TÜRKMEN, Fikret (2000); “Osmanlı Döneminde Mizah”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı IV, İzmir.
UYSAL, Yavuz Selim (2013), “Mizah Sanatı Olarak Letâifnameler”, *İnsan ve Hayat*, Sayı 44.
YILDIRIM, Dursun (1976), *Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar*, Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.